

**ACTA FACULTATIS
IURIDICAE
UNIVERSITATIS
COMENIANAE**

Tomus XXX

Poeta prof. JUDr. Vojtechovi Hatalovi, CSc.

**2012
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE**

Vedecký redaktor
Wissenschaftlicher Redakteur
Editor

JUDr. Ondrej Laciak, PhD.

Zostavovateľka
Zusammensteller
Executive Editor

Mgr. Eva Vlková

Recenzenti
Rezensenten
Reviewers

JUDr. Zuzana Adamová, PhD.
prof. PhDr. Viera Gažová, CSc.
prof. PhDr. Michal Charvát, CSc.
JUDr. Jozef Kolárik
doc. PhDr. Ján Košťial, PhD.
JUDr. Emília Lobotková
JUDr. Matúš Návrat, PhD., LL.M.
JUDr. Petr Osina, Ph.D.
JUDr. Ján Zanolit

Príspevky neboli jazykovo upravené.

© Univerzita Komenského v Bratislave, 2012

Požiadavky na výmenu adresujte:

Die Adresse für den Literaturaustausch betreffen adressieren Sie an:

Any information and exchange requests may be addressed to:

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta – Knižnica
Šafárikovo nám. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava 1
Slovakia
e-mail: kniznica@flaw.uniba.sk
<http://www.flaw.uniba.sk>

ISBN 978-80-223-3282-8

OBSAH

Profesor JUDr. Vojtech Hatala, CSc.	11
<i>Adamov, Norbert</i> : Práva k audiovizuálnej vedeckej dokumentácii zaznamenávajúcej prejavu a zákonitosti prírody	13
<i>Fedorovičová, Iveta</i> : Metodológia – základ rozvoja kriminalistiky a úspešného boja s trestnou a inou protispoločenskou činnosťou	29
<i>Gábriš, Tomáš – Lysina, Tomáš</i> : Obyčaje a zvyklosti v slovenských právnych dejinách a súčasnom práve	37
<i>Chovancová, Jarmila</i> : Reflexia k hraniciam práv človeka	57
<i>Ježová, Daniela</i> : Všeobecne o konaní o predbežnej otázke pred Súdnyim dvorom Európskej únie	63
<i>Srebalová, Mária</i> : Lehota na vybavenie rozkladu proti fiktívnemu rozhodnutiu o nesprístupnení informácií	85
<i>Šerešová, Erika</i> : Význam vlastností osobnosti v štruktúre osobnosti športovca	91
<i>Šerešová, Erika</i> : Záujmy, motivácia a výkonová motivácia v osobnosti športovca	103
<i>Turčan, Martin</i> : Objektivistický a relativistický prístup k morálnym hodnotám	113

INHALT

Univ.-Prof. JUDr. Vojtech Hatala, CSc.	11
Adamov, Norbert: Rechte an audiovisuelle wissenschaftliche Dokumentation mit Aufzeichnung von Naturerscheinungen und -gesetzmäßigkeiten	13
Fedorovičová, Iveta: Methodologie – die Grundlage der Entwicklung der Kriminalwissenschaft sowie des erfolgreichen Kampfes gegen die strafbare und andere gesellschaftsfeindliche Tätigkeit	29
Gábriš, Tomáš – Lysina, Tomáš: Bräuche und Gewohnheiten in der slowakischen Rechtsgeschichte und im Recht der Gegenwart	37
Chovancová, Jarmila: Überlegungen zu den Grenzen von Menschenrechten	57
Ježová, Daniela: Allgemeines über das Verfahren zur Lösung einer Vorfrage vor dem Gerichtshof der Europäischen Union	63
Srebalová, Mária: Fristen zur Rechtsmitteleinlegung gegen die Entscheidung über die Verweigerung des Informationszugangs	85
Šerešová, Erika: Bedeutung von persönlichen Eigenschaften in der Struktur der Persönlichkeit eines Sportlers	91
Šerešová, Erika: Zur Problematik von Interessen und Leistungsmotivation in der Persönlichkeit eines Sportlers	103
Turčan, Martin: Objektivistisches und relativistisches Herangehen an moralische Werte ...	113

CONTENTS

Professor JUDr. Vojtech Hatala, CSc.	11
<i>Adamov, Norbert</i> : Rights Related to Audiovisual Scientific Documentation Containing Records of Acts and Laws of Nature	13
<i>Fedorovičová, Iveta</i> : Methodology – the Basis of Progress in Criminalistics and Successful Fight against Criminal and Other Anti-Social Conducts	29
<i>Gábriš, Tomáš – Lysina, Tomáš</i> : Customs in the Slovak History of Law and Contemporary Legal Rules	37
<i>Chovancová, Jarmila</i> : Considerations on Limits of Human Rights	57
<i>Ježová, Daniela</i> : General Remarks on Preliminary Ruling Procedure before the European Court of Justice	63
<i>Srebalová, Mária</i> : Statutory period to Deal with a Special Appeal against a Fictitious Ruling Barring Free Access to Information	85
<i>Šerešová, Erika</i> : Importance of Personal Qualities in the Structure of Sportsman’s Personality	91
<i>Šerešová, Erika</i> : Interests, Motivation and Motivation for High Performance within Sportsman’s Personality	103
<i>Turčan, Martin</i> : Objectivist and Relativist Approach to Moral Values	113

Prof. JUDr. Vojtech Hatala, CSc.

Profesor JUDr. Vojtech Hatala, CSc.

Vojtech Hatala sa narodil 17. apríla 1930 v Trnave. V rokoch 1936 – 1941 navštevoval ľudové školy v Trnave a Žiline, gymnaziálne roky strávil v Žiline (1941 – 1948) a v rokoch 1948 – 1952 absolvoval vysokoškolské štúdium na Právnickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave. Po skončení štúdia a získaní doktorátu zostal pôsobiť na Právnickej fakulte najprv ako asistent a postupne až ako profesor na Katedre trestného práva. V roku 1956 obhájil dizertačnú prácu a stal sa kandidátom právnych vied. Už ako dvadsaťšesťročný vydal svoju prvú monografiu, dvadsaťsedemročný bol zastupujúcim docentom, tridsaťjedenročný sa habilitoval a tridsaťšesťročný sa stal najprv mimoriadnym a potom riadnym profesorom trestného práva. Popri svojej pedagogickej činnosti bol nesmierne aktívny aj v publikačnej činnosti, ale aj spoločensky. Profesor V. Mathern napísal: „Profesor V. Hatala akoby podvedome tušil, že času nie je nazvyš, že sa musí ponáhľať, ak chce vypovedať všetko, čo v ňom dozrelo.“¹

V rokoch 1962 – 1965 bol prodekanom vedeckovýskumnej činnosti a v akademických rokoch 1966/1967 – 1968/1969 dekanom Právnickej fakulty UK. Ako predseda vedeckej rady Právnickej fakulty UK a člen vedeckej rady Univerzity Komenského sa aktívne venoval riadeniu vedy a výskumu na fakulte a univerzite. Viedol rozsiahlu kampaň za celkovú modernizáciu práva a v jej rámci bol jednoznačne za zrušenie trestu smrti. Stal sa členom vládnej komisie a vládneho výboru na vypracovanie návrhu ústavného zákona o československej federácii a neskôr predsedom odbornej vládnej komisie pre vypracovanie ústavného zákona o súdoch a prokuratúre. Od roku 1961 bol predsedom vedeckého kolégia SAV a členom vedeckého kolégia ČSAV, ako aj členom vedeckých rád iných ustanovizní. Profesor Hatala pôsobil aj v justícii, bol sudcom Okresného a Krajského súdu v Bratislave. V rokoch 1955 – 1969 bol poslancom postupne od nižších stupňov až po Federálne zhromaždenie ČSSR, členom Predsedníctva FZ ČSSR a predsedom Ústavnoprávneho výboru Snemovne národov FZ ČSSR.

Profesor Hatala bol „naplnený neustávajúcim smädom po poznaní. Dokázal v ľudoch vidieť a rozvíjať to pozitívne, čo naplňa prostredie radosťou a vyššími hodnotami spolubytia, vzájomnej súdržnosti a spoločenského smerovania k cieľom hodným činnorodého ľudského úsilia.“² Jeho krédom bolo: „nemôže byť spravodlivosti pre jednotlivca tam, kde niet spravodlivosti pre celý národ, nemôže byť právna istota tam, kde niet sudcovskej nezávislosti a právnej záväznosti zákona.“³

¹ MATHERN, V.: Vojtech Hatala. In BLAHO, P., VLKOVÁ, E. (eds.): *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 75 rokov činnosti Právnickej fakulty UK (1921 – 1996)*. Bratislava : VO PF UK, 1996, s. 213.

² Tamtiež, s. 214.

³ Tamtiež, s. 213.

A tak neprekvapuje, že vo vianočnom čísle Nového slova v roku 1968 napísal: „Je všeobecne známe, že zákon o československej federácii nebol prijatý dnešným parlamentom ako úplná a kompletná norma... Tvorcom či spolutvorcom zákona o československej federácii z odborných kruhov je len slabým zadost'učinením, keď sa dnes ukazuje aká to bola nielen vecná, ale i politická chyba. Ved' zákon o inštitucionálnych nositeľoch vládnych a výkonných kompetencií plne potvrdzuje ich predpoklad, že sa týmto zákonom má dosiahnuť nie doplnenie, ale revízia zákona o československej federácii dokonca prv, než sa tento stal účinným. V zákone o inštitúciách a normách, ktoré s nimi sú alebo budú spojené, dochádza k silnej divergencii od pôvodných predstáv tvorcov projektu federácie, najmä však od predstáv slovenských členov odborných právnych komisií.“

V decembri 1969 sa profesor Hatala vzdal svojej poslaneckej funkcie a všetkých funkcií s ňou spojených. Nasledovalo vylúčenie nielen z verejného života, ale profesor Hatala musel odísť aj z Právnickej fakulty UK a nesmel nikde pôsobiť ako vysokoškolský pedagóg. Od roku 1972 až do svojej smrti pracoval ako výskumný pracovník vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave. Naďalej vedecky pracoval v oblasti juvenilnej delikvencie, ale jeho spracované kriminologické, penologické a viktimologické teórie a skúmania nemohli byť publikované. Aj v nich, tak ako v predchádzajúcich publikovaných prácach, sa nachádzajú priekopnícke pohľady nielen na teóriu trestného práva a kriminológiu tej doby, ale jeho názory ani dnes nestrácajú na aktuálnosti. Podrobnejšie sa odborným dielam prof. Hatalu bude venovať konferencia Katedry trestného práva, kriminológie a kriminalistiky PraF UK na jeseň tohto roku.

A na záver ešte jeden citát: „Tak ako je motív trestného činu (životná téma prof. Hatalu) kľúčom k pochopeniu trestného činu, tak je osud prof. Vojtecha Hatalu kľúčom k pochopeniu slovenskej spoločnosti.“⁴

Profesor Vojtech Hatala zomrel náhle 21. 11. 1985. Je pochovaný na Martinskom cintoríne v Bratislave. Na slávnostnom akte 3. 1. 2012 v historickej budove NR SR na Župnom námestí udelil prezident Slovenskej republiky profesorovi Vojtechovi Hatalovi štátne vyznamenanie Rad Ľudovíta Štúra II. triedy in memoriam za mimoriadne celožitovné zásluhy o rozvoj školstva, osobitne ústavného zákonodarstva.

prof. JUDr. Pavol Kubiček, CSc.
dekan fakulty

---

⁴ JABLONICKÝ, T.: Kriminologické návraty k prof. Vojtechovi Hatalovi (17. 4. 1930 – 21. 11. 1985). *Právny obzor*, 93, 2010, č. 3, s. 200.

PRÁVA K AUDIOVIZUÁLNEJ VEDECKEJ DOKUMENTÁCIÍ ZAZNAMENÁVAJÚCEJ PREJAVY A ZÁKONITOSTI PRÍRODY¹

Norbert Adamov

Problematika vedeckej audiovizuálnej dokumentácie sa dotýka najmä tých vedeckých pracovísk, ktorých pracovníci zhotovujú (resp. v minulosti zhotovili) audiovizuálne dokumenty v rámci základného výskumu. V Slovenskej republike sa táto problematika na jednej strane dotýka spoločenskovedných ústavov, kde filmy vznikali najmä ako dokumentácia ľudových umeleckých prejavov a zvykov, na druhej strane je to prírodovedecká filmová dokumentácia javov v živej ako aj v neživej prírode.

Primárnym cieľom takejto aktivity teda nie je vytvorenie filmársky prepracovaných dokumentárnych záznamov, ktoré by boli určené na verejnú prezentáciu, avšak rovnako to nie sú ani amatérske audiovizuálne záznamy banálnych udalostí. Cieľom zhotovovania audiovizuálnych záznamov o ktorých je tu reč, je zachytenie určitých javov, súvisiacich s jasne definovaným predmetom výskumu. Tieto audiovizuálne záznamy následne slúžia ako podklad pre vedecký opis zachytených javov, komparáciu týchto javov s podobnými javmi zaznamenanými na iných audiovizuálnych záznamoch, analýzu týchto javov a v neposlednom rade sú jedným z podkladov pre vedeckú reflexiu v podobe publikovaných vedeckých výstupov, resp. môžu slúžiť aj ako dôkaz pri verifikácii vedeckých teórií.

Je nesporné, že tak auditívna ako aj audiovizuálna vedecká dokumentácia predstavuje z hľadiska práva duševného vlastníctva objekty, ktoré **možno považovať za záznamy a preto sa k nim môžu viazať práva zhotoviteľov zvukovo-obrazových záznamov**. Technická stránka zaznamenania obsahu tu nie je podstatná. Z hľadiska práv výrobcu zvukového alebo zvukovo-obrazového záznamu je preto irelevantné, či ide o záznamy zhotovené analógovou alebo digitálnou technológiou, teda či ide o staršie záznamy na rôznych druhoch videokaziet, na filmovom páse, alebo ide o záznamy zhotovené digitálnou technológiou. Hoci označenie „audiovizuálny záznam“ by sa logicky nemalo vzťahovať na dynamické obrazové záznamy, ktoré nie sú sprevádzané zvukom (napr. nemý film), z praktických dôvodov je vhodné zahrnúť aj takéto záznamy do sku-

---

¹ Príspevok bol vytvorený v rámci plnenia grantovej úlohy VEGA č. 2/0122/10.

piny audiovizuálnych záznamov a to aj preto, že v § 5 ods. 2 Autorského zákona zákonodarca konštatuje, že audiovizuálnym dielom aj také dielo, ktoré nie je sprevádzané zvukom.

Pre posúdenie otázky, či sa k audiovizuálnej vedeckej dokumentácii viažu aj iné práva z oblasti duševného vlastníctva, treba posúdiť obsah, ktorý je zaznamenaný na nosiči informácií. To znamená, že je potrebné prípad od prípadu skúmať:

1. či predmetný záznam nesie znaky autorského diela,
2. či zaznamenaný obsah zobrazuje prírodné javy alebo ľudskú aktivitu,
3. či v prípade ak záznam zobrazuje ľudskú aktivitu, či ide o takú činnosť na základe ktorej by mohli byť aktéri považovaní za výkonných umelcov, alebo
4. či v prípade, ak záznam zobrazuje ľudskú aktivitu, bol tento záznam vyhotovený v súlade s ustanoveniami Občianskeho zákonníka (účinného v čase zhotovenia záznamu) o ochrane osobnosti.

Z dôvodu priestorového obmedzenia sa v tomto príspevku zameriam len na problematiku audiovizuálnych záznamov, ktoré boli:

- zhotovené v rámci vedeckého výskumu, čiže od svojho vzniku plnili funkciu audiovizuálnej vedeckej dokumentácie, napríklad ako audiovizuálny záznam vedeckého experimentu,
- primárne zhotovené pre iné účely, avšak ich obsah sa sekundárne stal zdrojom informácií využiteľných pri vedeckom výskume.

Ad 1) Nie je vylúčené, aby aj vedecký audiovizuálny dokument mohol niesť znaky autorského diela, za predpokladu, že predmetný záznam bol zhotovený na základe istej tvorivej koncepcie, ktorej výsledkom je istý zmysluplný dokumentárny celok. Nemožno však vylúčiť ani takú eventualitu, že zaznamenaný obsah bude mať aj umelecké kvality, porovnateľné napríklad s hraným filmom. V tomto prípade bude treba takémuto obsahu jednoznačne priznať status autorského diela, a to aj vtedy, ak jeho zhotoviteľ nemal umelecké ambície. Rozhodujúci tu teda bude výsledok a nie zámer. **Určenie hranice, kedy obsah zachytený na audiovizuálnom zázname napĺňa znaky autorského diela, nemožno určiť paušálne, preto sa vždy musí posudzovať ad hoc.** V prípade pochybností (resp. v prípade sporu) či zaznamenaný obsah má znaky autorského diela, to môže byť predmetom znaleckého posúdenia.

Autorský zákon v § 7 ods. 1 písm. d) uvádza, že za autorské dielo treba považovať (okrem iného) aj „audiovizuálne dielo, predovšetkým film“. Mám za to, že pod pojmom „film“ zákonodarca nemyslí audiovizuálne dielo zaznamenané na klasickom filmovom páse (teda na perforovanom celuloidovom páse pokrytom svetloutilivou vrstvou) ale má na mysli audiovizuálne dielo, ktoré vzniklo na základe scenára a tento scenár bol do audiovizuálnej podoby realizovaný nejakou osobou, ktorá mala o výsledku ucelenú predstavu. Samozrejme, že nie je relevantné, do akej miery bola táto predstava komplexná a ako sa konečný výsledok líši od pôvodnej predstavy. Zaujímavé je však to, že zákon vo svojej enumerácii uvádza film ako druh audiovizuálneho diela. Z toho by bolo možné vyvodiť, že nemý film nemožno považovať za audiovizuálne dielo. Okrem už vyššie zmieneného § 5 ods. 2 Autorského zákona (podľa ktorého audiovizuálnym die-

lom je aj také dielo, ktoré nie je sprevádzané zvukom), možno tu argumentovať aj tým, že predmetná enumerácia (v § 7 Autorského zákona) je uvedená slovom „najmä“. Z toho možno vyvodit', že nejde o taxatívnu enumeráciu. Aj preto teda nie je vylúčený vznik ochrany vizuálneho záznamu bez zvuku, ak spĺňa pojmové znaky diela.

To, že predmetná enumerácia v § 7 Autorského zákona nie je taxatívna však znamená aj to, že nie je vylúčený ani vznik **auditívneho diela**, hoci takéto dielo Autorský zákon *expressis verbis* nespomína. Ako príklad tu možno uviesť nahrávku zvukov vydávaných veľrybami, zhotovenú v rámci vedeckého výskumu a jej následné spracovanie do zvukového záznamu, ktorý bude mať estetické kvality. Aj v tomto prípade však bude dôležité posúdiť výsledok, pretože nemožno vylúčiť, že v konkrétnom prípade nevzniklo auditívne dielo, ale hudobné dielo. Hudobné dielo môže vzniknúť aj ako koláž zvukových záznamov. I keď je hudobné dielo vo väčšine prípadov primárne určené na to, aby bolo vnímané sluchom, nepovažoval by som hudobné diela za podmnožinu auditívnych diel, pretože auditívne diela by som definoval ako diela, ktorých vnímateľnosť zmyslami je nevyhnutne spojená s ich zhmotnením v podobe zvukového záznamu, ktoré ale nie sú hudobnými dielami. Ako príklad auditívneho diela možno uviesť napríklad rozhlasovú dramtizáciu literárneho diela. Hudobné dielo a auditívne dielo majú spoločné to, že môžu byť interpretované a zaznamenané prostredníctvom zvukového záznamu. Právna ochrana hudobného diela je (rovnako ako právna ochrana iných autorských diel) podmienená jeho vyjadrením vo forme vnímateľnej zmyslami. Zvukový záznam hudobného diela nie je podmienkou vzniku jeho právnej ochrany, i keď pri niektorých typoch hudobných diel môže byť primárnou formou vyjadrenia (napríklad ak ide o elektroakustické kompozície alebo už vyššie uvedené zvukové koláže). Naproti tomu auditívne diela, podľa môjho názoru, musia byť vyjadrené formou auditívneho záznamu (analogicky k audiovizuálnym dielam).

Ad 2) Pokiaľ by audiovizuálny záznam bol len záznamom prejavov živej alebo neživej prírody (išlo by teda o záznam bez sprievodného slova alebo hudby), práva k takémuto záznamu celkom určite vzniknú v prvom rade jeho zhotoviteľovi. Nie je však jednoznačné, či k takémuto záznamu vzniknú aj autorské práva, pretože vznik autorského práva je determinovaný tým, že zaznamenaný obsah napĺňa znaky autorského diela. Vznik autorského práva k audiovizuálnemu záznamu tiež následne nepodmieňuje vznik práva výkonných umelcov k tomuto záznamu, pokiaľ tento audiovizuálny záznam nie je primárne záznamom umeleckého výkonu, ale ide o záznam prejavov živej alebo neživej prírody, ktorý je následne spracovaný tak, že je doplnený hovoreným komentárom alebo hudobným sprievodom. Tu však vzniká otázka, či takto upravené audiovizuálne záznamy prírody možno ešte považovať za vedeckú dokumentáciu, ak sa estetický vnem stáva prinajmenšom tak dôležitý, ako vedecky cenné informácie. Som toho názoru, že áno. Nemožno opomenúť, že **rovnaký audiovizuálny záznam môže plniť rôzne funkcie**. Inými slovami, v nadväznosti na účel pre ktorý má slúžiť, môže byť rôznym spôsobom spracovaný. To znamená, že k rôzne spracovaným variantom pôvodného dokumentu, môžu byť nositeľmi práv rôzne subjekty. Pokiaľ je teda pôvodný audiovizuálny záznam použitý na iný účel ako výskum (napríklad na popularizačno-vedecké účely alebo ako zdroj informácií a poučenia pre širokú verejnosť) a s týmto cieľom je spracovaný (napr.

prostredníctvom strihu, pripojenia sprievodného slova a prípadne aj hudby), potom okruh oprávnených osôb:

- a) môže zostať nezmenený,
- b) môže sa rozšíriť,
- c) môže ísť o úplne o okruh oprávnených osôb [vo vzťahu k bodom a) a b)].

Ad a) okruh oprávnených osôb sa nezmení, ak vyššie uvedené úpravy vykoná sám zhotoviteľ audiovizuálneho záznamu, resp. autor dokumentárneho audiovizuálneho diela, zaznamenaného na predmetnom zázname, alebo autor audiovizuálneho diela je zároveň aj osobou, ktorá:

- skomponovala hudbu k predmetnému dokumentu a táto hudba bola transformovaná do zvukovej podoby:
  - technickým zariadením, ktoré obsluhoval sám autor hudby (napr. ide o elektroakustickú kompozíciu),
  - interpretom, ktorý je zároveň aj autorom hudby a zároveň aj režisérom audiovizuálneho diela, pričom sa nevylučuje, aby hudobné dielo bolo aj viachlasé, pričom jednotlivé hlasy boli zaznamenané sukcesívne ako samostatné zvukové stopy a následne boli tieto zvukové stopy zmixované,

alebo

- autor audiovizuálneho diela (prípadne zhotoviteľ audiovizuálneho záznamu) sám nahovoril sprievodný komentár.

Ad b) Okruh oprávnených osôb sa môže rozšíriť, ak boli vykonané také úpravy pôvodného audiovizuálneho záznamu, ktoré môžu zakladať vznik nárokov podľa Autorského zákona.

Ad c) K vzniku práv úplne iných osôb môže dôjsť v prípade, ak na základe tvorivého zásahu týchto osôb (alebo osoby) vznikne autorské dielo (viď § 11 ods. 1 Autorského zákona). Hoci predmetné ustanovenie hovorí o tom, že nové dielo vznikne aj „osobitným tvorivým spracovaním iného diela“, nielen z použitia slova „aj“, ale aj z logiky veci vyplýva, že autorské dielo môže vzniknúť aj spracovaním matérie, ktorá v pôvodnom stave neniesla znaky diela. Kým právo **udelovať súhlas na spracovanie** svojho diela autorom priznáva § 18 ods. 2 písm. d) Autorského zákona, výrobca zvukovo-obrazového záznamu takéto právo nemá. Využitelnosť uvedeného práva autora je však diskutabilná, pretože zákon nikde nehovorí, že absencia takéhoto súhlasu by mala za následok to, že nové dielo by *de iure* nevzniklo a teda by nemohlo vzniknúť k nemu ani autorské právo. Preto možno argumentovať tým, že autorské právo v tomto prípade vzniklo, lebo vznik autorského práva je nevyhnutne viazaný na vznik autorského diela a to v tomto prípade nepochybne vzniklo.

V zásade by mal byť nositeľom práv k spracovanému dielu nielen autora nového diela, ale aj autor pôvodného diela. Nie je však spracovanie ako spracovanie. Na jednej strane sú také spracovania diel, pri ktorých zostalo pôvodné dielo vo svojej podstate nedotknuté. Napríklad ak sa jedná o audiovizuálne dielo, ktoré vzniklo na základe strihu spomalených alebo zrýchlených záznamov istých prírodných javov, bolo na základe spracovania doplnené o textový komentár. Na druhej strane však môže ísť o tak radikálne zásahy, že pre bežného percipienta súvislosť s pôvodným dielom nie je zrejmá.

Napriek tomu súvislosť medzi novým a pôvodným dielom tu nepochybne existuje, je dokázateľná, avšak len na základe dôkladnej analýzy. Napríklad:

- ak by sa pôvodné audiovizuálne dielo zaznamenávajúce prírodné javy **zostrihalo**,
- následne by sa jednotlivé sekvencie **zostavili v úplne inom poradí**, niektoré sekvencie by sa vypustili a na ich miesto by sa zaradili úplne iné sekvencie z iného audiovizuálneho záznamu (ktorého obsahom ani nemusí byť záznam autorského diela), pričom
- všetky sekvencie by **zobrazovali udalosti v časovej inverzii** (napríklad sekvencia by začala snímaním rozkvitnutého kvetu a skončila by záberom na ten istý kvet v puku).

V tejto súvislosti sa možno zamyslieť nad tým, či je zmysluplné, aby autorské právo bolo priznané aj autorovi pôvodného diela, hoci je pôvodné dielo v novom diele pre bežného percipienta neidentifikovateľné. Tento problém možno ešte lepšie demonštrovať na konkrétnom príklade audiovizuálneho diela a jeho spracovaní. Modelovým príkladom pôvodného audiovizuálneho diela môže byť také dielo, ktoré vzniklo ako zoradenie sekvencií záznamov rôznych prírodných javov v reálnom čase, doplnených hovoreným komentárom. Tvorivým vkladom by tu bolo:

- doplnenie komentára (napr. o odlamovaní sa kier z pobrežných ľadovcov, v dôsledku striedania sa ročných období) a
- zoradenie rôznych obrazových sekvencií do nejakého logického sledu, v nadväznosti na tento komentár.

Autor audiovizuálneho diela v tomto prípade nebol výrobcom použitých zvukovo-obrazových záznamov, mal však od výrobcu týchto záznamov súhlas na sprístupňovanie zvukovo-obrazového záznamu verejnosti, ako aj na jeho verejné vykonanie.

Predpokladajme, že iný autor chce vyššie spomenuté dielo spracovať a vytvoriť iné dielo pre úplne iné účely. Predpokladajme tiež, že spracovaná verzia bude mať tieto znaky:

- autor spracovaného audiovizuálneho diela použil len niektoré obrazové sekvencie z pôvodného diela,
- obrazové sekvencie sú zoradené tak, aby korešpondovali s hudobným sprievodom, ktorý v prepracovanej verzii nahradil hovorený komentár.

Je teda zjavné, že prepracovaná verzia má s pôvodným audiovizuálnym dielom spoločný len pôvodný dokumentárny materiál, ktorý však nevytvoril autor pôvodného diela, ale ho vyrobila úplne iná osoba – výrobca zvukovo-obrazového záznamu. Z toho vyplýva, že **ak v diele, ktoré vzniklo na základe spracovania nebol použitý žiadny autorský vklad z pôvodného diela, je nelogické aby k spracovanému dielu vznikli práva autora pôvodného audiovizuálneho diela.**

Otázka teda znie, od koho si má budúci spracovateľ pôvodného audiovizuálneho diela žiadať povolenie, pokiaľ by chcel postupovať v súlade s ustanoveniami Autorského zákona. Tu je možno ešte poznamenať, že spracovávať sa budú záznamy inkorporované do pôvodného autorského diela, pretože originály pôvodných záznamov a ani ich kópie už neexistujú. Ak budeme vychádzať z toho, že autora nezastupuje žiadna organizácia kolektívnej správy práv, tak sú tu tieto tri možnosti:

1. Budúci spracovateľ požiada o povolenie **len pôvodného autora**, pretože chce spracovať jeho dielo a nie pôvodné audiovizuálne záznamy zhotovené v rámci vedeckého výskumu.
2. Budúci spracovateľ požiada o povolenie **len výrobcu pôvodných zvukovo-obrazových záznamov** o súhlas napr. na sprístupňovanie zvukovo-obrazových záznamov verejnosti, verejné vykonanie záznamov a o súhlas na vysielanie záznamov, pretože autorský vklad pôvodného autora spočíval len vo výbere týchto záznamov, ich zoradení a pridaní komentára, pričom ani jednu z týchto zložiek autorského vkladu nehodlá autor spracovávať pôvodné audiovizuálne záznamy, použiť. Na jednej strane nový autor nepotrebuje od výrobcu zvukovo-obrazového záznamu súhlas na spracovanie tohto záznamu, na to aby tieto mohli byť inkorporované do audiovizuálneho diela. Predsa však je vhodné vyššie spomínané súhlasy výrobcu zvukovo-obrazového záznamu získať, ak výsledné audiovizuálne dielo hodlá autor verejne prezentovať.
3. Budúci spracovateľ požiada **pôvodného autora** o povolenie spracovať jeho audiovizuálne dielo a **taktiež** požiada **výrobcu zvukovo-obrazového záznamu** z dôvodov uvedených tak v bode 1) ako aj v bode 2). Z uvedeného teda vyplýva, že aj keď pred začatím spracovania nie je zrejmé, či sa k výsledku spracovania budú viazať aj práva autora pôvodného diela alebo nie, mám za to, že predpokladaný výsledok spracovania nijako neovplyvňuje povinnosť požiadať autora pôvodného diela o povolenie vzhľadom na jeho právo podľa § 18 ods. 2 písm. d) Autorského zákona. Zároveň je však vhodné požiadať o súhlas na niektoré z použití vymedzených v § 66 ods. 2 Autorského zákona aj výrobcu zvukovo-obrazového záznamu, pretože je málo pravdepodobné, že by niekto zhotovoval audiovizuálne dielo s tým, že by ho nechcel prezentovať na verejnosti.

Ako už bolo spomenuté vyššie, audiovizuálna vedecká dokumentácia môže byť podkladom pre zhotovenie audiovizuálnych vedecko-popularizačných dokumentov. Tieto sú najčastejšie prezentované v rámci televízneho vysielania, avšak v neposlednom rade nachádzajú svoje využitie aj v rôznych informačných centrách, kde môžu byť cenným zdrojom vzdelávania verejnosti nielen čo sa týka fauny a flóry v danej lokalite ale aj pokiaľ ide o geologické javy.

Prejavy neživej prírody môžu byť zaujímavé nielen po obrazovej ale aj po zvukovej stránke. Atraktívne sú napríklad zvukové prejavy vulkanickej činnosti. Pri niektorých úkazoch je zachytenie zvuku podstatnejšie ako zachytenie obrazu, hoci obraz je taktiež dôležitý. Napríklad ak ide o záznam zachytávajúci zvuk, ktorý vzniká pri vzájomnom trení ľadových kier² alebo záznam zvukov pri sociálnej interakcii medzi veľrybami.³

V súvislosti s neživou prírodou však nemožno nespomenúť ani časozberné snímky, pri ktorých je auditívna zložka nepodstatná. Napriek tomu, že ide o sled obrazov, medzi ktorými uplynulo pomerne dlhé časové obdobie (napríklad celý deň), ich súslednosť

---

² Napríklad <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/258682-cerne-more-zamrzlo-ozyva-se-z-nej-zlovestne-skriveni.html>. Prístup 9. 2. 2012.

³ Napríklad <http://www.youtube.com/watch?v=j0gC4SH1Bqk>. Prístup 9. 2. 2012.

umožňuje sledovať taký pohyb v prírode, ktorý nie je ľudskými zmyslami zaznamenateľný v reálnom čase. Ide napríklad o dokumenty zaznamenávajúce pohyb ľadovcov alebo dôsledky pomalej erózie.

V súvislosti s časozbernými záznamami je vhodné zamyslieť sa tiež nad súvzťažnosťou takýchto záznamov s fotografickým dielom. Podľa § 5 ods. 5 Autorského zákona sa „obraz z audiovizuálneho diela nepovažuje za fotografické dielo, ale sa považuje za časť audiovizuálneho diela“. O opačnom postupe, teda premene sekvencie samostatných statických obrazov na dynamický záznam však Autorský zákon nič nehovorí. Autorský zákon v § 5 ods. 5 definuje fotografické dielo ako také, ktoré je záznamom svetla alebo iného žiarenia na nosič, na ktorom sa vytvára obraz bez ohľadu na spôsob akým sa záznam urobil. Z technického pohľadu je každé pole filmového pásu (resp. ak ide o magnetický, či digitálny záznam, tak akýkoľvek moment tohto záznamu) samostatným statickým obrazom, avšak súslednosť týchto obrazov mení statické na dynamické, čo je znak, ktorý odlišuje audiovizuálny záznam od statického zobrazenia (prostredníctvom záznamu odrazu svetla na nosiči informácií).

Z uvedeného vyplýva, že označenie „audiovizuálne dielo“ je vhodné, pokiaľ chceme širším pojmom označiť také druhy záznamov ako zvukový film alebo videozáznam. Nevyhovuje však, ak chceme odlišiť statický obrazový záznam (čiže fotografiu) od dynamického záznamu, teda od sledu obrazov zobrazujúcich (väčšinou) nejaký pohyb, hoci nie je vylúčené aby sled obrazov bol záznamom statického objektu, v dôsledku čoho vnem statického a dynamického obrazového záznamu bude pre percipienta úplne rovnaký. Tu je vhodné poznamenať, že hoci je fotografia statickým zobrazením, nemusí ísť o zobrazenie statických objektov a aj jeden fotografický snímok môže zachytávať viaceré udalosti, ktoré sa udiali počas doby expozície, ktorá môže byť aj pomerne dlhá. Preto fotografie s dlhšou dobou expozície, počas ktorej sa zaznamenávaná realita pred objektívom menila, môžu byť považované za časozberné záznamy.⁴

Nie je vylúčené aby audiovizuálny záznam, ktorý bol zhotovený ako vedecká dokumentácia, bol následne spracovaný a použitý ako sekvencia obrazov a bol prihlásený ako ochranná známka na úrovni Európskej únie. Umožňuje to Singapurský dohovor o práve k ochrannej známke. V oznámení Ministerstva zahraničných vecí SR sa v oznámení č. 340/2011 Z. z. v súvislosti s pohybovou ochrannou známkou uvádza, že *ak prihláška obsahuje vyhlásenie, že ochranná známka je pohybová, zobrazenie ochrannej známky musí, v zmysle rozhodnutia úradu, pozostávať z jedného obrázka alebo zo série statických alebo pohyblivých obrázkov zobrazujúcich pohyb. Ak úrad usúdi, že predložený obrázok alebo obrázky nezobrazujú pohyb, môže požadovať predloženie dodatočných obrázkov. Úrad tiež môže požadovať, aby prihlasovateľ predložil opis vysvetľujúci pohyb.* Z toho vyplýva, že takáto ochranná známka môže byť tak séria fotografií ako aj dynamický vizuálny záznam. Zaujímavé je, že počet statických obrázkov alebo časová

---

⁴ Pokiaľ ide o definíciu fotografie (resp. fotografického diela) v Autorskom zákone, tak tu sú dve nepresnosti technického charakteru, na ktoré by som chcel poukázať. Po prvé ide o to, že v zákone sa píše o zázname svetla na nosič. I keď nepochybne aj svetlo môže byť zaznamenané prostredníctvom fotografie, predsa väčšina fotografií nevzniká ako obrazový záznam bezprostredného žiarenia vo viditeľnom spektre (teda svetla), ale najmä záznamom svetla odrazeného od zobrazených objektov.

trvanie dynamického vizuálneho záznamu, nie je limitované ani spodnou a ani hornou hranicou.

V súvislosti so snahou analyzovať niektoré fyzikálne javy, často sa zhotovujú dynamické obrazové záznamy, snímané veľkou rýchlosťou, ktoré pri následnom spomalení (pri prehrávaní záznamu) umožňujú analyzovať javy, ktoré sú ľudskými zmyslami pre svoj rýchly priebeh v reálnom čase nepostrehnuteľné. Nie je vylúčené aby jednotlivé obrazy boli z tohto dynamického záznamu excerpované, čím vzniknú fotografie, ktoré pre svoju apartnosť zachyteného javu, môže niesť znaky autorského diela. Tu si treba uvedomiť, že fotografické dielo (vzhľadom na technickú stránku veci) nezriedka vzniká náhodne, teda bez konkrétnej predstavy tvorcu. Tvorivá činnosť tu potom skôr spočíva vo výbere zaujímavých snímok z väčšieho, či menšieho množstva záberov, ktoré nenapĺňajú znaky autorského diela. V tejto súvislosti je možné uvažovať aj nad tým, že už samotná spomalená projekcia dynamického obrazového záznamu môže znamenať premenu banálneho záznamu na záznam, ktorý zachytáva obsah s estetickou hodnotou a už tým získava znaky diela chráneného Autorským zákonom.

V súvislosti s premenou dynamického vysokorýchlostného obrazového záznamu (zhotoveného pre výskumnú účely), na dynamický obrazový záznam s estetickými kvalitami (napĺňajúcimi znaky autorského diela), je možné položiť si aj otázku, aké práva sa viažu k dobe vzniku tohto záznamu a k dobe kedy boli dokončené úpravy tohto záznamu. Odpoveď nemusí byť jednoduchá.

Po prvé si treba položiť otázku, aký zámer bol sledovaný zhotovením vysokorýchlostného obrazového záznamu. Pokiaľ výrobca takéhoto záznamu nemal intenciu spracovať takýto záznam na autorské dielo a záznam mal byť využitý len pre vedecké účely, až do doby jeho spracovania (teda spomalenia) by asi nebolo správne uvažovať nad vznikom autorskoprávnej ochrany, ale len nad vznikom práv zhotoviteľa zvukovo-obrazového záznamu.⁵ Otázne však je, či spomalenie vysokorýchlostného záznamu pri projekcii, je dostatočne závažnou tvorivou duševnou činnosťou, na základe ktorej môže vzniknúť audiovizuálne dielo. Tu by bolo možné uplatniť argumentáciu, ktorá bola použitá už v súvislosti s faktorom náhody pri vzniku fotografií, ktoré je možné považovať za autorské diela. Čiže aj v tomto prípade by mohlo ísť o autorské dielo, ktoré je produktom náhody a i keď ho autor nemal záujem vytvoriť a jeho **autorský prínos je najmä v tom, že materializovaný výsledok ako autorské dielo následne rozpoznal.**

Uvedená doktrína by sa dala podporiť aj argumentáciou z oblasti výtvarného umenia: Možno tu spomenúť proces tvorby, spočívajúci vo vyhľadávaní vyhodnených artefaktov⁶, ktoré boli následne vystavené ako umelecké diela, čím došlo k zmene ich statusu a funkcie, a to bez toho, že by autor, ktorý sa pod takéto diela podpísal, vykonal na týchto predmetoch čo i len malý zásah, pokiaľ ide o vzhľad samotného predmetu. Tvorba teda spočívala v rozhodnutí autora, že predmet (ktorý osoba, ktorej pôvodne patrilo, pokladala za odpad), má estetickú hodnotu, prípadne, že tento predmet má aj určitý komunikačný potenciál, čiže schopnosť tlmočiť percipientovi nejakú informáciu a preto môže byť povýšený na autorské dielo.

⁵ Ak zvuk nie je súčasťou záznamu, správnejšie by potom bolo hovoriť o dynamickom obrazovom zázname.

⁶ Z právneho hľadiska išlo o derelikciu a následné zmocnenie sa vecí inou osobou.

Vráťme sa však k dynamickému obrazovému záznamu, ktorý bol zhotovený pre výskumné účely, **bez ambície vytvoriť autorské dielo**. Z vyššie uvedeného vyplýva, že existuje niekoľko argumentov pre to, aby za moment vzniku autorského diela mohol byť považovať ten moment, keď **došlo k rozpoznaniu znakov diela** samotným zhotoviteľom záznamu. Zhotoviteľ záznamu tým v rovnakom momente získal aj status autora audiovizuálneho diela. V prípade, ak by do takto spomaleného záznamu zasiahol ešte strihom, jeho status autora by sa ešte posilnil. Celkom nepochybne by v uvedenom prípade išlo o vznik audiovizuálneho diela vtedy, ak by bol k takto spomalenému obrazovému záznamu pripojený taký hudobný sprievod, ktorý by bol jedným z prekursorov (možno ten najpodstatnejší) pre vznik autorského diela, pričom nie je v tejto súvislosti podstatné, kto by bol autorom hudby, resp. kto by bol interpretom.

Zaujímavý právny problém predstavuje taká situácia, ak by **iná osoba, ako zhotoviteľ** dynamického obrazového záznamu (zhotoveného pre vedecké účely), **rozpoznala** v obsahu takéhoto záznamu **potenciál autorského diela**, pri príležitosti jeho spomalenej projekcie (pričom k tomu nemusí dôjsť pri prvej projekcii). V tomto prípade je autorstvo osoby, ktorá rozpoznala v predmetnom vedeckom audiovizuálnom dokumente kvalitu autorského diela, ťažko predikovateľné. Na jednej strane som skeptický a opäť si kladiem otázku, **či tvorivá duševná činnosť autora je tu dostatočná, ak sa ani len nepodieľal na zhotovení predmetného audiovizuálneho záznamu**. Na druhej strane musím pripustiť, že to možné je, pretože z vyššie uvedeného príkladu zmocnenia sa opustených artefaktov a ich vyhlásení za autorské diela vyplýva, že proces tvorby nie podstatný, podstatný je výsledok. Dá sa tiež povedať, že **v niektorých prípadoch ťažisko tvorby spočíva skôr v nápadoch ako vo fyzickom úsilí zhmotňovania, ktoré je len akýsi apendixom procesu tvorby**.

Ešte komplikovanejšia situácia nastáva v prípade, ak osoba, ktorá rozpoznala vo vedeckom dokumente audiovizuálne dielo, s týmto záznamom nemá možnosť disponovať (tak fyzicky ako aj právne), ťažko môže získať status autora a v tomto prípade by bolo preto vhodné prisúdiť status autora osobe, ktorá predmetný audiovizuálny záznam zhotovila. Samozrejme, že autorský status môže získať len fyzická osoba a len tá osoba, ktorá záznam naozaj zhotovila, pričom táto osoba môže byť iná ako osoba, ktorá bude mať status výrobcu zvukovo-obrazového záznamu v právnom zmysle slova, pretože výrobca zvukovo-obrazového záznamu môže byť nielen fyzická ale aj právnická osoba, ktorá (podľa § 5 ods. 20 Autorského zákona) iniciovala alebo zabezpečila konečné vyhotovenie takéhoto záznamu. Osoba, ktorá fyzicky zhotovila takýto záznam sa tak na základe zistenia inej osoby, ktorá odhalila v tomto zázname autorský potenciál, stala zhotovením záznamu autorom, bez toho aby o tom vedela.

O tom, či sa možno stať autorom bez vedomia svojho autorstva alebo dokonca proti svojej vôli, Autorský zákon nič nehovorí. Podstatné je len to, že podľa § 15 ods. 1 Autorského zákona vzniká autorské právo k dielu *okamihom, keď je dielo vyjadrené v podobe vnímateľnej zmyslami, bez ohľadu na jeho podobu, obsah, kvalitu, účel alebo formu jeho vyjadrenia*. Navyše autorské právo sa nevzťahuje len na dokončené dielo, ale aj na jeho jednotlivé vývojové fázy, ak spĺňajú pojmové znaky diela (viď § 15 ods. 2 Autorského zákona). Z uvedeného by teda bolo možné vyvodit', že zhotovenie primár-

neho audiovizuálneho záznamu, ktorý bol zhotovený pre vedecké účely, by bolo možné považovať za vývojovú fázu neskoršieho výsledku, avšak len vtedy ak by táto vývojová fáza napĺňa znaky diela.

Pokiaľ by už tento prvotný (nespracovaný) audiovizuálny záznam nevykazoval znaky audiovizuálneho diela, nie je podstatné, či zámerom zhotoviteľa dynamického obrazového záznamu bolo následné použitie tohto záznamu na vytvorenie audiovizuálneho diela. V tomto prípade by nebolo možné považovať takýto primárny audiovizuálny záznam za vývojovú fázu autorského diela. Platí to najmä pre **rutinné audiovizuálne záznamy**, dokumentujúce napríklad dopravnú situáciu na uliciach alebo bezpečnostnú situáciu v bankách, či záznamy, zaznamenávajúce chod prevádzky napríklad v priemyselných objektoch alebo kasínach. Tieto **celkom určite nemožno považovať za audiovizuálne diela aj napriek tomu, že na nich môžu byť zaznamenané mimoriadne situácie**, ktoré môžu byť zaujímavé. Dôvodom, prečo takéto záznamy nemôžeme považovať za audiovizuálne diela nie je len ich rutinné generovanie ale aj to, že sú takpovediac bez začiatku a bez konca. Ich jediným limitom je výmena záznamových médií, ak dôjde k naplneniu ich kapacity. To je však z pohľadu autorského práva nepodstatné.

Aj rutinné audiovizuálne záznamy sa môžu zmeniť na audiovizuálnu vedeckú dokumentáciu, presnejšie však len tie časové úseky, ktoré sú významné z hľadiska predmetu skúmania. To isté samozrejme platí aj pre použitie rutinných audiovizuálnych záznamov, pre vytvorenie audiovizuálneho diela, za predpokladu, že budú spracované takým spôsobom, ktorý bude dostatočne tvorivý. Možno si však položiť otázku, či spomalená projekcia vysokorýchlostného záznamu, je tvorivým zásahom, pretože z technického hľadiska ide o ten istý sled obrázkov, aký možno sledovať v spomalenej verzii.

Predpokladajme, že rozdiel je len v rýchlosti záznamu a v nižšej rýchlosti projekcie, čím sa neidentifikovateľné javy stanú zrejmy a ich neobyčajnosť pôsobí esteticky. Na jednej strane je spomalenie času tou ingredienciou, ktorá môže urobiť z banálneho záznamu taký záznam, ktorý nesie znaky autorského diela. Na druhej strane však nejde o zvlášť tvorivý zásah, ale len využitie všeobecne známych technických prostriedkov, na analýzu rýchlo sa odohrávajúcich dejov, spomalením javového priebehu. Z toho by malo vyplývať, že pre vznik audiovizuálneho diela, by vo všeobecnosti nemalo stačiť len to, že vysokorýchlostný záznam je spomalený tým, že je prehrávaný nižšou rýchlosťou, ako bol nahrávaný. Apriórne to však vylúčiť nemožno a preto by som sa prikláňal k tomu, že primárny (nespracovaný) záznam v zásade nemožno považovať za vývojovú fázu vzniku audiovizuálneho diela, pokiaľ nenesie znaky diela už v tomto štádiu. Inými slovami, ak je pre vznik audiovizuálneho diela potrebné na pôvodnom zázname vykonať hoci len takú úpravu, že sa upraví rýchlosť jeho projekcie, tak autorské právo sa bude vzťahovať až na túto fázu, samozrejme za predpokladu, že po tejto úprave už bude predmetný záznam niesť znaky autorského diela.

Môže však nastať aj taká situácia, že výrobcom zvukovo-obrazového záznamu je zamestnávateľ a zhotoviteľom tohto záznamu (vo fyzickom zmysle slova) je jeho zamestnanec, ktorý:

- buď rozpozná vo vyhotovenom zázname znaky audiovizuálneho diela, alebo

- nejakým zásahom do predmetného záznamu (pôvodne zhotoveného výhradne pre vedecké účely) zmení jeho obsah tak, že bude vyhovovať kritériám pre priznanie statusu autorského diela.

V tomto prípade zamestnávateľ (ako zhotoviteľ zvukovo-obrazového záznamu v právnom zmysle slova) bude mať nepochybne majetkové a dispozičné právo k takémuto záznamu, pretože zhotovenie tohto záznamu inicioval, financoval a osoba, ktorá tento záznam zhotovila, je jeho zamestnancom a zhotovila tento záznam v rámci plnenia svojich pracovných povinností. Na druhej strane však určite nemôže ísť o zamestnanec-ké dielo, pretože predmetné audiovizuálne dielo nevzniklo pri plnení pracovných povinností, respektíve osoba, ktorá toto audiovizuálne dielo vytvorila, nemá tvorbu takýchto autorských diel vo svojej náplni práce.

Tu si musíme položiť otázku, či ten, kto fyzicky zhotovil audiovizuálny záznam v rámci svojej pracovnej činnosti (a teda zjavne nie je nositeľom majetkového práva a dispozičných práv k tomuto záznamu), môže tento záznam použiť pre vytvorenie svojho autorského diela, bez súhlasu subjektu, ktorému prináležia tieto práva (v tomto prípade to je zamestnávateľ). Odpoveď na túto otázku nemôže byť jednoznačná, pretože načrtnutý stav môže mať niekoľko modifikácií a každá z nich si bude zasluhovať osobitné právne stanovisko. Pokiaľ ide o otázku, či môže zhotoviteľ audiovizuálneho záznamu použiť záznam (ktorý zhotovil v rámci svojej činnosti vymedzenej v pracovnej náplni) urobiť na tomto zázname úpravy, ktorými dôjde k naplneniu znakov autorského diela, tu možno odpovedať, že je to možné aj bez súhlasu osoby, ktorá má status výrobcu zvukovo-obrazového záznamu v právnom zmysle slova. Je to tak preto, lebo takýto zásah nie je porušením žiadneho z dispozičných práv vymedzených v § 66 ods. 2 Autorského zákona, v zmysle ktorých výrobca zvukovo-obrazového záznamu má právo udeľovať súhlas na:

- a) vyhotovenie rozmnoženiny zvukovo-obrazového záznamu,*
- b) verejné rozširovanie originálu zvukovo-obrazového záznamu alebo jeho rozmnoženiny predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva,*
- c) verejné rozširovanie originálu zvukovo-obrazového záznamu alebo jeho rozmnoženiny nájmom alebo vypožičaním,*
- d) verejné vykonanie zvukovo-obrazového záznamu,*
- e) vysielanie zvukovo-obrazového záznamu,*
- f) sprístupňovanie zvukovo-obrazového záznamu verejnosti.*

Inými slovami, súhlas na spracovanie audiovizuálneho záznamu pre účely vytvorenia autorského diela sa v tomto výpočte nespomína, pričom uvedenú enumeráciu treba považovať za taxatívnu.

Na tomto mieste je potrebné vrátiť sa k otázke, ako by bolo vhodné riešiť situáciu, ak by **zhotoviteľ** audiovizuálneho záznamu ktorý je napr. **zamestnancom** (pričom jeho zamestnávateľ má postavenie výrobcu zvukovo-obrazového záznamu podľa § 5 ods. 20 Autorského zákona) **vykonal zásah** do predmetného záznamu vedeckého experimentu tým, že k nemu pripojil napr. hudobný sprievod, no do obrazovej zložky nezasiahol. Predpokladajme, že vznikol esteticky účinný výsledok, ktorý nesie znaky audiovizuál-

neho diela. Základom pre vytvorenie tohto diela bol audiovizuálny záznam zhotovený pre výskumné účely, ktorý ešte nebol zverejnený. Ak by sa teda autor tohto audiovizuálneho diela rozhodol takéto dielo zverejniť, mohlo by dôjsť ku konfliktu záujmov medzi autorom audiovizuálneho diela a nositeľom práv k zvukovo-obrazovému záznamu. Mám za to, že sprístupnenie takéhoto audiovizuálneho diela verejnosti je nepochybne aj zverejnením zvukovo-obrazového záznamu, ak pôvodný zvukovo-obrazový záznam je esenciálnou súčasťou diela a v závislosti od miery zásahu zo strany autora audiovizuálneho diela sa obe entity viac, či menej prekrývajú. Ak by autor audiovizuálneho diela toto dielo zverejnil, tak výrobca pôvodného zvukovo-obrazového záznamu by sa mohol brániť tým, že došlo k porušeniu jeho dispozičného práva podľa § 66 ods. 2 písm. d)⁷ alebo (podľa okolností) aj podľa písm. f).⁸ Zhotoviteľ predmetného zvukovo-obrazového záznamu (použitého na vytvorenie audiovizuálneho diela) by mohol argumentovať aj § 71 ods. 2 Autorského zákona, v zmysle ktorého sa taxatívne uvedené ustanovenia Autorského zákona neviažu len k autorskému dielu, pretože *ustanovenia § 5 ods. 6, 7, 10,⁹ 11, 14, 15, 17, 19, 21, § 8 až 10, § 13, § 15 ods. 2, § 18 ods. 3, § 20 ods. 1 až 4, § 39 až 49, § 51, § 53 až 61 sa primerane vzťahujú na výrobcu zvukového záznamu a jeho zvukový záznam, výrobcu zvukovo-obrazového záznamu a jeho zvukovo-obrazový záznam a na vysielateľa a jeho vysielanie.*

Autor audiovizuálneho diela by mohol zas argumentovať tým, že spracovanie zvukovo-obrazového záznamu s cieľom povýšiť zaznamenaný obsah na autorské dielo mu zákon nezakazuje, pretože § 71 ods. 2 Autorského zákona neobsahuje odkaz na § 18 ods. 2 písm. d), ktorý hovorí o práve udeľovať súhlas na spracovanie. Zákon len zakazuje bez súhlasu výrobcu zvukovo-obrazového záznamu použiť zvukovo-obrazový záznam spôsobmi, ktoré sú taxatívne vymedzené v § 66 ods. 2 Autorského zákona (napríklad sprístupňovať zvukovo-obrazový záznam verejnosti alebo ho verejne vykonať). Avšak tým, že došlo k tvorivému zásahu do pôvodného zvukovo-obrazového záznamu, pôvodný záznam získal status audiovizuálneho diela a osoba, ktorá tento zásah

⁷ Paragraf 5 ods. 11 AZ znie nasledovne: *Verejně vykonanie je:*

- a) *recitácia, hra, tanec alebo akýkoľvek iný spôsob predvedenia literárneho diela, umeleckého diela alebo folklórneho diela výkonným umelcom na verejnosti,*
- b) *predvedenie obrazov zvukovo-obrazového záznamu po sebe za súčasného predvedenia zvukov sprevádzajúcich tieto obrazy; takéto predvedenie zvukovo-obrazového záznamu sa nepovažuje za verejný prenos.*

⁸ Paragraf 5 ods. 11 AZ znie nasledovne: *Sprístupňovanie verejnosti je verejný prenos diela takým spôsobom, aby k nemu mal jednotlivec prístup z miesta a v čase, ktorý si sám zvolí.*

⁹ Paragraf 5 ods. 10 AZ znie nasledovne: **Rozširovanie** *originálu diela alebo jeho rozmnoženiny je nakladanie s vecou, ktorej prostredníctvom je dielo vyjadrené; verejně rozširovanie zahŕňa nájom, vypožičiavanie, predaj alebo inú formu prevodu vlastníckeho práva k originálu diela alebo jeho rozmnoženine. I keď sa na zvukovo-obrazové záznamy vzťahuje len verejně rozširovanie, ktoré je podľa môjho názoru vymedzené dobre, nemožno si nevšimnúť veľmi nešťastné vymedzenie pojmu „rozširovanie“ ako nakladanie s vecou. Mám za to, že medzi rozširovaním a verejným rozširovaním nemôže byť rozdiel. Je možné položiť si aj otázku, čo si treba predstaviť pod slovnou väzbou „nakladanie s vecou“. Nevidím žiadny dôvod na to, aby za nakladanie s vecou nemohol byť považované aj zásah do tejto veci (diela či iného obsahu zaznamenaného prostredníctvom audiovizuálneho záznamu) v zmysle ich spracovania. Takáto činnosť sa však rozhodne nedá subsumovať pod slovnú väzbu „nakladanie s vecou“ a je to rovnako absurdné, ako keby niekto vychádzal z úvahy, že premiestnenie veci (napríklad obrazu) z jedného miesta na iné, je nakladaním s vecou a teda v zmysle zákona rozširovaním diela.*

vykonala má pozíciu autora audiovizuálneho diela. Z toho dôvodu jej ako autorovi prínáležia osobnostné práva, majetkové právo a dispozičné práva v rozsahu vymedzenom v § 17 a § 18 Autorského zákona, pričom jedným z osobnostných práv je aj právo rozhodnúť o zverejnení svojho diela a jedným z dispozičných práv je aj právo udeliť súhlas napríklad na verejné vykonanie diela¹⁰ jeho rozširovanie¹¹ alebo verejný prenos tohto diela.¹² Výrobcom zvukovo-obrazového záznamu neprináleží právo udeľovať súhlas na spracovanie tohto záznamu. Takéto právo má len autor pri dispozícii so svojim dielom¹³ Uvedených práv sa autor nemôže vzdať. **Ak svojbytné autorské dielo môže podľa § 11 ods. 1 Autorského zákona vzniknúť tvorivým spracovaním iného autorského diela, tým skôr môže vzniknúť tvorivým spracovaním obsahu zaznamenaného prostredníctvom zvukovo-obrazového záznamu.**

Rovnakú argumentáciu bude možné použiť v prípade konfliktu záujmov autora audiovizuálneho diela a nositeľa práv, z titulu statusu výrobcu zvukovo-obrazového záznamu, ak pôjde o:

- a) vyhotovenie rozmnoženiny,
- b) verejné rozširovanie predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva,
- c) verejné rozširovanie nájmom alebo vypožičaním,
- d) verejné vykonanie alebo vysielanie tohto audiovizuálneho diela zhotoveného na základe zvukovo-obrazového záznamu,

a to najmä ak tento zásah pôvodný záznam zásadne nezmenil, hoci svojou mierou tvorivosti došlo k zmene jeho statusu.

Môže však nastať aj taká situácia, že k zásahu do obsahu zaznamenaného prostredníctvom zvukovo-obrazového záznamu došlo len tým, že z pôvodného záznamu boli použité niektoré najzaujímavejšie úseky. Predpokladajme, že takýto zásah nevykazuje takú mieru tvorivosti, aby na jeho základe mohlo vzniknúť audiovizuálne dielo a teda je jasné, že ani osoba, ktorá takúto úpravu pôvodného záznamu vykonala, nezískala status autora. Výsledok však táto osoba sprístupnila verejnosti (napr. prostredníctvom internetu) a preto sa výrobca pôvodného zvukovo-obrazového záznamu domnieva, že došlo k zásahu do jeho práva podľa § 66 ods. 2 písm. f) Autorského zákona. Z úpravy § 66 však nie je jednoznačne zrejmé, či sa protiprávneho konania dopustí aj ten, kto bez súhlasu nositeľa práv k zvukovo-obrazovému záznamu koná niektorým z taxatívne vymedzených spôsobov, avšak týmto spôsobom nepoužíva celý zvukovo-obrazový záznam ale len jeho časť alebo niektoré časti.

Na záver možno uviesť, že právne vzťahy k audiovizuálnym záznamom, ktorých obsah zachytáva prejavy živej alebo neživej prírody sú menej komplikované ako právne vzťahy k audiovizuálnym záznamom, ktoré zachytávajú sociálne alebo kultúrne prejavy človeka. Je to tak preto, že zaznamenané osoby sú v každom prípade nositeľmi osobnostných práv, upravených v Občianskom zákonníku, no môžu byť aj nositeľmi práv výkonných umelcov podľa Autorského zákona. Ak predpokladáme, že pri zhotovovaní

---

¹⁰ Paragraf 18 ods. 2 písm. g).

¹¹ Paragraf 18 ods. 2 písm. b).

¹² Paragraf 18 ods. 2 písm. h).

¹³ Paragraf 18 ods. 2 písm. d).

audiovizuálneho záznamu prírodného javu nedošlo tiež k záznamu ľudských aktivít, môžeme vylúčiť aj vznik práv zaznamenaných osôb. Avšak aj právne vzťahy k audiovizuálnym záznamom prírodných javov môžu byť veľmi rôznorodé a môžu sa dynamicky meniť, vzhľadom k tomu ako sa mení status týchto audiovizuálnych záznamov a tiež vzhľadom k ich použitiu rôznymi osobami na rôzne účely.

Súhrn

Audiovizuálna vedecká dokumentácia predstavuje z hľadiska práva duševného vlastníctva objekty, ktoré možno nepochybné považovať za záznamy. K audiovizuálnemu záznamu vzniká dispozično-majetkové právo v prvom rade jeho výrobcovi, ktorý bude v každom prípade nositeľom práv k záznamu ktorý zhotovil. Pre posúdenie otázky, či k predmetnej audiovizuálnej vedeckej dokumentácii sa viažu aj iné práva z oblasti duševného vlastníctva, treba posúdiť zaznamenaný obsah. Nie je vylúčené, aby v rámci zhotovenia audiovizuálneho záznamu pre účely vedeckej dokumentácie, vzniklo audiovizuálne dielo. Aj audiovizuálny záznam prejavov živej alebo neživej prírody môže byť zhotovený tak, že naplní znaky autorského diela napr. tým že je doplnený hovoreným komentárom alebo hudobným sprievodom. Tým zároveň nie je vylúčené že takýto audiovizuálny záznam, ktorý má znaky autorského diela, môže slúžiť ako vedecká dokumentácia.

Zusammenfassung

Die audiovisuelle wissenschaftliche Dokumentation stellt aus der Sicht des geistigen Eigentums die Objekte dar, die zweifellos als Datenaufzeichnung betrachtet werden können. Bei der Nutzung der audiovisuellen Aufzeichnung erwirbt in erster Linie der Hersteller als Träger der von ihm hergestellten Datenaufzeichnung das Verfügungs- und Eigentumsrecht. Bei der Lösung der Frage, ob an die gegenständliche audiovisuelle wissenschaftliche Dokumentation auch andere Rechte im Bereich des geistigen Eigentums gebunden sind, muss der Inhalt der Datenaufzeichnung überprüft werden. Es ist nicht ausgeschlossen, dass im Rahmen der Aufzeichnung für Zwecke der wissenschaftlichen Dokumentation ein audiovisuelles Werk entstehen könnte. Auch eine audiovisuelle Aufzeichnung von Naturerscheinungen kann so hergestellt werden, dass sie die Merkmale eines urheberrechtlich geschützten Werkes erfüllt, z. B. wenn sie durch das gesprochene Wort (Kommentar) oder die Musikbegleitung vervollständigt wird. Und gleichzeitig ist es nicht ausgeschlossen, dass eine audiovisuelle Aufzeichnung, die die Merkmale eines urheberrechtlich geschützten Werkes erfüllt, als wissenschaftliche Dokumentation dienen kann.

Summary

Audiovisual scientific documentation in intellectual property perspective can undoubtedly be considered a record. Therefore the disposal and remuneration rights rest primarily with its producer who becomes the entitled person. To answer the question whether or not other related intellectual property rights arise, the contents of the record must be considered. However, it is not excluded that in the course of creation of the audiovisual recording for the purposes of making scientific documentation, an audiovisual work is created. The audiovisual record of acts of nature may

be formed so that it complies with the characteristics of the author's work, for example when accompanied by a commentary or musical background. Thus at the same time it is not excluded that audiovisual records having features of copyrighted works, may serve the purpose of scientific documentation.

**METODOLÓGIA – ZÁKLAD ROZVOJA KRIMINALISTIKY
A ÚSPEŠNÉHO BOJA S TRESTNOU A INOU
PROTISPOLOČENSKOU ČINNOSŤOU**

Iveta Fedorovičová

K napísaniu predmetného článku ma jednoducho motivovala tá skutočnosť, že existencia noriem trestného práva hmotného a procesného (i keď rekodifikovaného a v súlade so súčasným stavom poznania štruktúry a dynamiky trestnej činnosti, s rozvojom vedy a techniky, so spoločensko-ekonomickými a politickými zmenami, ktoré v našom štáte a spoločnosti sústavne prebiehajú i pomerne často novelizovaného) nie je zárukou toho, že trestná činnosť sa páchať nebude a taktiež ani zárukou toho, že trestný čin bude zistený a jeho páchatel' spravodlivo potrestaný.

Práve v tej polohe, ktorú som sa snažila vyššie uvedeným naznačiť, nezanedbateľný význam zohráva kriminalistika ako veda interdisciplinárna, sprostredkujúca (okrem iných vied) trestnému právu, jeho realizácii a aplikácii v praxi – prostredníctvom rozvoja vlastnej metodológie – všetky tie poznatky, ktoré k dosiahnutiu svojho účelu a napĺňaniu konkrétnych funkcií potrebuje.

Je nutné si totižto uvedomiť, že hoci vedecko-technický rozvoj na strane jednej výrazným spôsobom, možno povedať v pozitívnom smere ovplyvňuje život súčasnej spoločnosti, na strane druhej však logicky otvára priestor i pre zneužitie jeho výsledkov proti tejto spoločnosti, nakoľko páchatel'om vytvára objektívne podmienky k prekonaniu a následnej inovácii tradičných spôsobov páchania trestnej činnosti. Páchatelia nám dnes vyrastajú z rady vysokokvalifikovaných odborníkov, prístupujúcich k realizácii svojich trestných zámerov dokonale pripravení, vyzbrojení tak teóriou ako aj praktickými skúsenosťami, čoho dôkazom je aj nárast organizovanej a počítačovej kriminality či vznik vysoko sofistikovanej digitálnej kriminality s využitím moderných metód a „špičkových“ technických prostriedkov už aj v našich, špecificky slovenských podmienkach.

Zvýšené nároky na inkorporáciu, tvorivé prepracúvanie nových vedeckých poznatkov a metód najmä technických, prírodných, ale i spoločenských vied tak podnietili prudký a dynamický rozvoj kriminalistických vedeckých poznatkov a za súčasnej aplikácie výpočtovej techniky tým prispeli k prehl'beniu exaktnosti mnohých, dnes už rutinným spôsobom využívaných, ale aj k vzniku nových kriminalistických metód najmä

v rámci kriminalistickej identifikácie osôb a vecí, v sieťovom plánovaní a koordinácii jednotlivých kriminalistických úkonov, v možnostiach efektívnejšieho a rýchlejšieho poznávania, skúmania, triedenia, spracovávania, dokumentácie i následného využitia stôp a informácií o kriminalisticky relevantných udalostiach a ich zdrojoch.

Súčasne považujem za potrebné zdôrazniť, že rozvoj vedy a techniky, predovšetkým vznik nových, moderných technológií nielenže modifikuje, ale zároveň aj rozširuje hranice vlastného kriminalistického poznania, čím súbežne determinuje tvorbu a formovanie nových, ako aj zdokonaľovanie už existujúcich kriminalistických metód, prostriedkov a postupov rovnako tak v rovine kriminalistickej vedy, ako aj v rovine kriminalistickej praxe.

Kriminalistika v súlade s plnením svojej najvýznamnejšej funkcie – **spoločenskej funkcie**,¹ preto nevyhnutne musí venovať pozornosť všetkým tým vedám, vedným disciplinám a odborom, ktoré môžu byť z hľadiska seba vlastných poznatkov a metód navyše užitočné aj pri riešení boja s trestnou a inou protispoločenskou činnosťou. Vzájomná spolupráca a integrita vied na každom vedeckom výskume vytvára tak priestor a možnosti na doplnenie a rozšírenie arzenálu vedeckých poznatkov a metód nielen u samotnej kriminalistiky, ale aj u všetkých tých vedných disciplín, ktoré sa na danom výskume podieľajú.

Vzhľadom na jednotlivé okruhy zákonitostí objektívneho sveta (reality) tvoriace špecifický predmet skúmania kriminalistiky² je teda kriminalistika ako veda samostatná³ a súčasne jednoznačne interdisciplinárna, úzko spätá s množstvom špeciálnych vedných disciplín a odborov, ktoré jej na platforme svojho rozvoja poskytujú rôznorodé možnosti širokého a tvorivého využívania ich vlastných poznatkov. Tým vytvárajú faktický predpoklad pre formovanie a tvorbu nových kriminalistických metód, prostriedkov a postupov zodpovedajúcich súčasným požiadavkám kriminalistickej, expertíznej, vyšetrovacej, súdnej praxe, a pochopiteľne i meniacej sa skladbe trestnej a inej protispoločenskej činnosti.⁴ Vo výraznejšej miere teda ovplyvňujú a umožňujú i jej ďalší, dynamický rozvoj.

¹ V systéme vied je kriminalistika ako špeciálna veda jednoznačne zaradená medzi vedy spoločenské. I keď možno diskutovať o tom, či v rámci spoločenských vied bolo výstižnejšie jej predchádzajúce zaradenie medzi právne vedy alebo jej súčasné zaradenie medzi vedy policajné, v každom prípade k úlohám a cieľom, ktoré v širšie ponímanej spoločenskej praxi plní – jej spoločenský význam je nepopierateľný. Spoločenskú funkciu kriminalistiky – spočívajúcu v ochrane jednotlivca a spoločnosti pred trestnou a inou protispoločenskou činnosťou poznatkami, metódami a prostriedkami vlastnými kriminalistike je preto potrebné ponímať v širších súvislostiach, t. j. nielen v kontexte s tzv. kriminalistickou praxou, ale následne v využití jej výsledkov nielen v trestnoprocesnej, ale i v širšej spoločenskej praxi.

² K pohľadu na užšie a širšie vymedzenie predmetu kriminalistiky pozri napr. FEDOROVÍČOVÁ, I.: *Teoreticko-metodologické otázky kriminalistiky*. Bratislava : Epos 2002, s. 16-33. ISBN 80-8057-466-9; FEDOROVÍČOVÁ, I.: Pohľad na vymedzenie predmetu kriminalistiky. Acta Iuridica Sladkovičienca I. Právnické štúdie. Zborník Fakulty práva Janka Jesenského. Sládkovičovo : Vysoká škola Vyšegrádu, Fakulta práva Janka Jesenského, s. 313-326. ISBN 978-80-89267-42-2.

³ Samostatnosť kriminalistickej vedy je determinovaná špecifickým predmetom jej skúmania; uceleným, vnútorným štrukturalizovaným a zároveň otvoreným systémom vedeckých poznatkov smerujúcich k špecifiku daného predmetu skúmania; existenciou vlastnej metodológie; inštitucionálnou, materiálno-technickou a personálnou základňou.

⁴ Nové druhy trestnej činnosti a rôznorodé formy a spôsoby ich páchania súvisia najmä z rozširujúcim sa organizovaným zločinom do všetkých sfér života spoločnosti, ako aj s využívaním výtvarných vied, techniky

S postavením kriminalistiky ako samostatnej a súčasne interdisciplinárnej vedy v systéme spoločenských vied úzko súvisí plnenie konkrétnych úloh v rámci jej jednotlivých funkcií.

V záujme napĺňania *spoločenskej funkcie*, spočívajúcej predovšetkým v ochrane jednotlivca, spoločnosti a štátu pred trestnou a inou protispoločenskou činnosťou poznatkami, metódami a prostriedkami vlastnými kriminalistike, plní táto predovšetkým dve základné funkcie – funkciu teoretickú a metodologickú, ktoré sa vzájomne podmieňujú, pričom možno konštatovať, že jedna bez druhej by prakticky strácali na svojom význame.

Teoretická funkcia kriminalistiky obdobne ako u každej inej vedy spočíva predovšetkým v skúmaní a poznávaní práve tých objektívne existujúcich zákonitostí, ktoré de facto tvoria aj predmet jej skúmania a poznávania. K tomu, aby tento cieľ mohol byť realizovaný, využíva funkcie čiastkové, najmä funkciu poznávaciu, pragmatickú a prognostickú, ktoré v podstate tvoria podklad pre naplnenie teoretickej funkcie ako celku.⁵

Na teoretickú funkciu kriminalistiky nadväzuje a z nej vychádza nemenej dôležitá *metodologická funkcia* kriminalistiky, ktorú možno považovať za základ rozvoja metodologického aparátu kriminalistickej vedy a praxe, spočívajúceho v tvorbe a rozpracúvaní nových, vo formovaní a zdokonaľovaní starších, kriminalistami rutinne používaných metód a postupov, ako aj v tvorivom preberaní, resp. prispôsobovaní si metód a postupov z iných vied, spätých s riešením rovnako tak vedeckých, ako aj praktických kriminalistických úloh.

Z hľadiska všeobecného pohľadu na plnenie metodologickej funkcie je potrebné poukázať na skutočnosť, že v rámci jednotlivých determinantov majúcich vplyv na samostatné zaradenie ktorejkoľvek vedy v systéme vied, o. i. významnú úlohu zohráva práve *vlastná metodológia* danej vedy. Tým chcem poukázať na úzku spojitosť a prepojenie medzi metodológiou ako takou a metodologickou funkciou, ktorá z nej vychádza a zároveň aj na skutočnosť, že vlastná metodológia neznamená len *systém vlastných metód* (ako si to mnohí neraz vysvetľujú), ale systém všetkých metód, prostredníctvom

---

a nových technológií vo sfére páchania trestnej činnosti, čím mám na mysli predovšetkým novovznikajúcu digitálnu kriminalitu.

⁵ Každé vedecké poznávanie je zamerané na zisťovanie, skúmanie a objasňovanie tých zákonitostí, ktoré tvoria predmet danej vedy. Nikdy nie je samoučelné a svoj odraz nachádza v praxi. Tak je tomu aj v kriminalistike, ktorá na základe svojho vedeckého potenciálu efektívne ovplyvňuje kriminalistickú a trestnoprocesnú prax a o. i. osobitne aplikačnú prax polície v jednotlivých oblastiach jej činnosti (pretože obyčajne prax prichádza s problémom) zasa jednotlivé oblasti praxe spätne ovplyvňujú a pôsobia na rozvoj vedy samotnej. V podstate týmto spôsobom kriminalistika naplňa svoju poznávaciu ako aj pragmatickú funkciu. Poznávacia funkcia kriminalistiky je realizovaná v konkrétnosti prostredníctvom ďalších funkcií, z ktorých si dovoľím sa z aspektu metodologického pozastaviť pri funkcii predikáčnej, čiže prognostickej. Podľa môjho názoru sa tejto funkcii kriminalistiky ešte stále nevenuje adekvátne pozornosť. Som toho názoru, že kriminalistická prognostika nesporne má svoje vedecké opodstatnenie, nakoľko na platforme poznania a skúmania práve tých zákonitostí, ktoré (cez minulosť až po súčasnosť) determinovali a determinujú vznik, priebeh i pretrvávanie kriminalisticky relevantných udalostí, má možnosť predvídať a tvoriť vedecké prognózy vzniku, vývoja a pretrvávania kriminalisticky relevantných udalostí a súbežne – a to je vlastne podstatné – tým aj v predstihu vytvárať podmienky pre tvorbu arzenálu metód smerujúcich k ich zisťovaniu, vyšetrovaniu, súdnemu dokazovaniu a prevencii. K tomu, aby kriminalistika bola schopná vytýčené prognostické ciele plniť a prognózovanie ako také nezostávalo len v polohe teoretických úvah o prognózovaní – je nevyhnutný interdisciplinárny prístup a spolupráca s ostatnými vedami, o. i. najmä s kriminológiou a trestným právom.

ktorých je možné skúmať a poznávať špecifický predmet danej vedy (t. j. ide o systém či už vlastných metód alebo aj metód iných vied, resp. aj len metód iných vied).

Z vyššie uvedeného vyplýva, že k uznaniu samostatnosti určitej vedy v systéme vied nepostačuje len vymedzenie jej špecifického predmetu skúmania a s ním súvisiaceho, predmet skúmania odrážajúceho systému, ale i to, či určitá štruktúra komplexu metód, ktoré daná veda využíva k poznaniu a skúmaniu svojho predmetu aj samostatný pohľad na tento predmet umožňuje, resp. poskytuje.

Z aspektu dynamického rozvoja vedy sa preto obzvlášť významným stáva práve určité spojenie predmetu a sústavy metód, ktorými sa predmet danej vedy poznáva a skúma, pričom podľa môjho názoru z hľadiska uznania samostatnosti tej či onej vedy – práve vzhľadom na interdisciplinárnosť, v súčasnej dobe príznačnú pre väčšinu špeciálnych vied v systéme vied – stáva sa irelevantnou skutočnosť, či konkrétna veda disponuje okrem iných, aj arzenálom svojich vlastných metód.

Za rozhodujúce je treba považovať to, či daná veda má svoju vlastnú samostatnú metodológiu, zaoberajúcu sa hoci aj „úpravou“ metód iných vied, ako aj metód, ktoré sú považované za všeobecné, na špecifické podmienky skúmania svojho predmetu. Jednoducho povedané, i tie vedy, ktoré „žijú“ z inkorporácie, tvorivého prispôsobovania a využívania metód iných vied bez toho, aby vyvinuli svoje vlastné metódy, môžu mať svoju samostatnú metodológiu, zaoberajúcu sa úpravou metód iných vied na podmienky skúmania svojho vlastného predmetu.

V naznačených súvislostiach si preto možno položiť a zamyslieť sa aj nad otázkou, či skutočne všetky tie vedy, ktoré sa podieľajú na boji s trestnou a inou protispoločenskou činnosťou disponujú svojou vlastnou metodológiou a ak áno, od čoho sa táto odvíja.

Aj keď sa v súčasnom období ešte stále stretávame s názormi pokladajúcimi metodológiu za problematiku čisto akademickú, pokúsime sa tieto vyvrátiť a jej spoločenský význam zdôvodniť.

Pri skúmaní otázok a problémov súvisiacich nielen s metodológiou kriminalistickej vedy ako vedy vo vzťahu k iným vedám špeciálnej a vo vzťahu k poznávaniu vlastného predmetu skúmania vedy špecifickej (nakol'ko problematikou stôp sa v tej hĺbke a šírke ako kriminalistika nezaobrá žiadna iná veda) je potrebné vychádzať zo širších súvislostí, od všeobecného k špecifickému, t. j. od vymedzenia metodológie vedeckého poznania ako celku až k vymedzeniu a charakteristike metodológie konkrétnej vedy.

Prikláňam sa k názorom K. Holcra,⁶ ktorý definuje metodológiu vedeckého poznania ako „*ucelený systém tvorený filozofiou, vedami stredného dosahu (ako sú napr. logika, kybernetika, semiotika a pod.), tzv. vedami všeobecnými a špeciálnymi*“, pričom za nutnú podmienku pre včlenenie vedy do systému metodológie považuje „*aktívne využívanie všetkých jej princípov, kategórií, zákonov a metód pri poznávaní konkrétneho predmetu*“. Metodológia vedeckého poznania je teda podľa názoru uvedeného autora „*systémom najvšeobecnejších princípov, zákonov, kategórií, ako aj metód používaných k riešeniu zložitých teoretických a praktických problémov a súčasne aj učením o metódach*“.

---

⁶ HOLCR, K.: *Logika, metodológia a metódy vedeckého poznania*. Bratislava : Akadémia PZ SR, Oddelenie vedy a zahraničných stykov, 1996, s. 49-50. ISBN 80-88751-91-8.

Na základe štúdia odborných prameňov v ich historickom priereze možno zhrnúť, že názory na vymedzenie pojmu metodológia vedy a jej charakteristiku sa u jednotlivých autorov rôznia.

Napríklad V. Filkorn považuje metodológiu určitej vedy za „vedu o metódach alebo teóriu metódy“, pričom ju charakterizuje ako „vedu empirickú, ktorá má za úlohu tvoriť vedu,“⁷ je to „veda o budovaní vedy, ktorá má empirické a exaktné štádia vývoja.“⁸

Viaceri poľskí autori pokladajú metodológiu za „vedu o logickej štruktúre vedy a o metódach používaných vo vede, čiže o postupoch vytvárania tvrdení alebo spôsoboch ich overovania“⁹ alebo za „vedu o spôsoboch systematického poznávania skutočnosti, prírody, výsledkov ľudskej kultúry ako aj systematizácie získaných poznatkov.“¹⁰

Niektorí kriminológovia pod pojmom metodológia rozumejú „súbor metód, ktoré sú vo vede považované za adekvátne pre skúmanie daného predmetu vedy a taktiež teóriu, náuku o sústave adekvátnych metód. Metodológia znamená úsilie o stanovenie prípustnosti a vhodnosti použitia určitých metód vôbec, ako aj stanovenie miesta, dôležitosti a významu poznatkov získaných v určitej vede danou metódou.“¹¹

V. Černík a J. Viceník posúvajú metodológiu do polohy vedy, ktorá sa „zaoberá teoretickými, gnozeologickými a psychologickými problémami metód, metodických postupov a metodík, ako aj princípmi a zákonitosťami vedeckého bádania ako teoretického procesu.“¹²

Možno súhlasiť s J. Viceníkom, že „metodológia vedy je vyjadrením systematického poznania metód vedy a výsledkov ich použitia,“¹³ ako aj s V. Knappom, podľa ktorého sa pojem metodológia používa viacvýznamovo, jednak ako „teória metód, či veda o metódach a jednak aj ako jej predmet, t. j. súbor metód používaných v určitej oblasti ľudskeho poznania, resp. ľudskej činnosti.“¹⁴

Cieľom metodológie kriminalistiky je podľa J. V. Koldina „osvojovať si metódy iných vied, ich zdokonaľovanie a pretváranie z hľadiska vytvárania predpokladov ich praktickej aplikácie v procese kriminalistického poznávania.“¹⁵ Za i dnes aktuálne preto považujem názory tých autorov, ktorí nazerajú na problematiku metodológie vedy v kontinuite s praktickou činnosťou, t. j. v kontexte s aplikáciou konkrétnych vedeckých metód v praxi. Spomeniem napr. R. S. Belkina a A. I. Vinberga, podľa ktorých „jedným

⁷ FILKORN, V.: Metodológia ako exaktná veda. In *Filozofia*, č. 4/1969, s. 351.

⁸ FILKORN, V.: *Úvod do metodológie vied*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1960, s. 72.

⁹ SUCH, J.: *Wstęp do metodologii ogólnej nauki*. Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 1969.

¹⁰ ZIEMBINSKI, Z.: *Metodologia nauk prawnych*. Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 1972, s. 5.

¹¹ Pozri napr. ZAPLETAL, J.: *Kriminologie*. Díl I. Obecná část. Praha : Policajní akademie ČR, 1994.

¹² ČERNÍK, V. – VICENÍK, J.: Dialektika, logika a metodológia vedy v ZSSR. In *Zborník k otázkam metodológie vied*. Bratislava : Pravda, 1975, s. 35.

¹³ VICENÍK, J.: *Spory o charakter metodológie vied*. Bratislava : Pravda, 1988, s. 16.

¹⁴ KNAPP, V.: *Vědecká propedeutika*. Bratislava : VO PF UK, 1993, s. 67.

¹⁵ KOLDIN, J. V. a kol.: *Kriminalistika socialističeskich stran*. Moskva : Juridičeskaja literatura, 1986, s. 9.

zo základných elementov metodológie vedy je učenie o metódach vedeckého skúmania a o cestách využívania týchto metód v praxi.¹⁶

Autori podľa môjho názoru správne vystihli nevyhnutnosť rozlišovať kriminalistiku ako vedu o zákonitostiach, procesoch, metódach a prostriedkoch boja s trestnou činnosťou a rôzne formy praxe tohto boja, odrážajúce rôznorodú praktickú činnosť subjektov na ňom sa podieľajúcich, čím skutočne výstižne poukázali na význam prenosu kriminalistických metód nielen do tých oblastí kriminalistickej praktickej činnosti, ktorá s kriminalistickou vedou bezprostredne koreluje, ale v súvislosti s plnením jej spoločenskej funkcie i do praxe trestnoprocesnej a navyše i do širšej spoločenskej praxe najmä v súvislosti s realizáciou preventívnych opatrení nielen pri zamedzovaní ale súčasne i pri odhaľovaní trestnej a inej protispoločenskej činnosti.¹⁷

Som presvedčená, že vedu i prax, a to i napriek ich odlišnostiam je nutné ponímať vo vzájomnej spätosti a podmienenosti, čo by za tohto predpokladu malo viesť k zadenfinovaniu metodológie kriminalistiky tak, aby práve v súvislosti s plnením jej spoločenskej funkcie – bol zrejmý prenos metód kriminalistickej vedy do praxe, a to s dosahom aj na širšiu spoločenskú prax.

Ak budem teda vychádzať zo skutočnosti, že kriminalistika v sebe zahŕňa predovšetkým učenie o metódach kriminalistickej vedy a ich prenose do praxe, ako aj o spätnom využívaní poznatkov z policajno-bezpečnostnej, vyšetrovateľskej, znaleckej, expertíznej či súdnej praxe, ktoré kriminalistická veda zovšeobecňuje a využíva pri tvorbe, formovaní a zdokonaľovaní svojich vlastných vedeckých metód a súčasne budem do úvahy brať i transformáciu poznatkov a metód z iných vied v systéme vied dôležitých pre tvorbu týchto metód a ich následné využitie v rôznych formách praxe boja s trestnou a inou protispoločenskou činnosťou, odrážajúcich rôznorodú praktickú činnosť subjektov, nemožno metodológiu kriminalistiky ponímať jednostranne, t. j. len z pohľadu vedy, ale práve v spojitosti s rôznorodou praktickou činnosťou tých subjektov, ktoré sa na tomto „boji“, teda na naplňaní spoločenskej funkcie kriminalistiky svojou každodennou činnosťou podieľajú.¹⁸

Použitá literatúra

- BELKIN, R. S. – VINBERG, A. I.: *Kriminalistika i dokazyvanie (metodologičeskie problemy)*. Moskva : Izdatel'stvo Juridičeskaja literatura, 1969.
- ČERNÍK, V. – VICENÍK, J.: *Dialektika, logika a metodológia vedy v ZSSR*. In Zborník k otázkam metodológie vied. Bratislava : Pravda, 1975.
- FEDOROVÍČOVÁ, I.: *Teoreticko-metodologické otázky kriminalistiky*. Bratislava : Epos, 2002. ISBN 80-8057-466-9.

¹⁶ BELKIN, R. S. – VINBERG, A. I.: *Kriminalistika i dokazyvanie (metodologičeskie problemy)*. Moskva : Izdatel'stvo Juridičeskaja literatura, 1969, s. 4.

¹⁷ Napríklad jednotlivými bezpečnostnými službami a občanmi samotnými pri ochrane objektov, pracovníkmi peňažných ústavov pri skúmaní pravosti platidiel a pod.

¹⁸ Uvedené je tak okrem iných oblastí využitia kriminalistických metód, (t. j. nielen v aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ale v širšie ponímanej spoločenskej praxi) súčasne i zdôvodnením zaslúženého miesta kriminalistickej metodiky v systéme kriminalistiky.

- FEDOROVIČOVÁ, I.: Niekoľko úvah smerom k významu metodológie kriminalistiky pre trestné právo. In *Rekodifikovaný Trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov teórie a praxe*. Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 9. februára 2011 na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave. Bratislava : Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, Paneurópska vysoká škola; Žilina : Eurokódex, 2011, s. 255-262. ISBN 978-80-89447-57-2.
- FEDOROVIČOVÁ, I.: Význam metodológie kriminalistiky pre rozvoj trestnoprávnej vedy, tvorbu trestného práva, jeho realizáciu a aplikáciu v praxi. In *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Zborník príspevkov z 1. ročníka Medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie. Bratislava : Akadémia PZ v Bratislave, 2011, s. 223-237. ISBN 978-80-8054-516-1.
- FEDOROVIČOVÁ, I.: *Pohľad na vymedzenie predmetu kriminalistiky*. *Acta Iuridica Sládkovičienca* I. Právnické štúdie. Zborník Fakulty práva Janka Jesenského. Sládkovičovo : Vysoká škola Vyšehrádu, Fakulta práva Janka Jesenského, 2010, s. 313-326. ISBN 978-80-89267-42-2.
- FILKORN, V.: *Metóda vedy*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1956.
- FILKORN, V.: *Úvod do metodológie vied*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1960.
- FILKORN, V.: Metodológia ako exaktná veda. In *Filozofia*, č. 4/1969.
- HOLCR, K.: *Logika, metodológia a metódy vedeckého poznania*. Bratislava : Akadémia PZ SR, 1996. ISBN 80-88751-91-8.
- KNAPP, V.: *Úvod do vedecké práce (vedecká propedeutika)*. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1981.
- KNAPP, V.: *Vedecká propedeutika*. Bratislava : VO PF UK, 1993.
- KNAPP, V. – GERLOCH, A.: *Vedecké metódy poznání práva*. Praha : Ústav státní správy, 1983.
- KOLDIN, J. V. a kol.: *Kriminalistika socialističeskich stran*. Moskva : Juridičeskaja literatura, 1986.
- STRAUS, J. – NĚMEC, M. a kol.: *Teorie a metodologie kriminalistiky*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.
- SUCH, J.: *Wstęp do metodologii ogólnej nauk*. Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 1969.
- ŠIMOVIČEK, I.: *Teória kriminalistiky*. Bratislava : Iura Edition, 2000.
- VICENÍK, J.: *Spory o charakter metodológie vied*. Bratislava : Pravda, 1988.
- ZIEMBINSKI, Z.: *Metodologia nauk prawnych*. Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 1972.

Súhrn

Existencia vlastnej metodológie je jedným z determinantov samostatnosti kriminalistickej vedy.

Kriminalistika ako samostatná a súčasne interdisciplinárna veda zaradená do systému spoločenských vied naplňuje svoju najvýznamnejšiu – spoločenskú funkciu na úseku boja s trestnou a inou protispoločenskou činnosťou predovšetkým cez dynamicky sa rozvíjajúcu metodológiu, reagujúcu na vznik nových druhov trestných činov, na meniace sa formy a často sofistikovanejšie spôsoby ich páchania predovšetkým tvorbou nových kriminalistických metód za súčasného využitia vedeckých poznatkov a metód technických, prírodných a spoločenských vied.

Nakoľko autorka poníma kriminalistiku ako vedu a prax v ich súhrne, význam metodológie kriminalistiky v súčasnosti – práve vzhľadom na realizáciu jej spoločenskej funkcie posúva z rovi-

ny rozvoja kriminalistiky ako takej, nielen do roviny realizácie a aplikácie trestného práva, ale i do širšej spoločenskej praxe.

Zusammenfassung

Die Existenz eigener Methodologie ist eine der Determinanten für die Selbständigkeit der Kriminalistik.

Die Kriminalistik als selbständige und gleichzeitig interdisziplinäre Wissenschaft erfüllt im System der geistigen Wissenschaften ihre bedeutendste Funktion auf dem Gebiet des Kampfes gegen die strafbare und andere gesellschaftsfeindliche Tätigkeit vor allem durch eine sich dynamisch entwickelnde Methodologie, die auf die Entstehung von neuen Arten der Straftaten, ihre sich ständig ändernden Formen und die sich durch sophistische Tricks auszeichnende Durchführung reagiert, wobei sie die wissenschaftlichen Kenntnisse und Methoden der technischen, Natur- und Gesellschaftswissenschaften nützt.

Da die Verfasserin die Kriminalistik als Wissenschaft und Praxis in ihrer Einheit betrachtet, erforscht sie die Methodologie der gegenwärtigen Kriminalistik als solche und – gerade in bezug auf die Realisierung ihrer gesellschaftlichen Funktion – geht sie von der Verwirklichung und Anwendung des Strafrechts zu der Problematik der breiteren Gesellschaftspraxis über.

Summary

The existence of independent methodology represents one of the basic prerequisites for the sovereignty of criminalistics.

Criminalistics as an independent but at the same time interdisciplinary scientific area incorporated into the system of social science, fulfills its most important – social purpose in the field of fight against criminal and other anti-social conducts, first of all, via its dynamically developing methodology, responding to emergence of new causes of action, their changing forms and higher sophistication of their perpetration, and through the creation of new criminalistic methods which make use of scientific knowledge and methodology of technical, natural and social sciences.

Whereas the author perceives criminalistics in its both aspects as science and its application, the importance of methodology in criminalistics at present – first of all in view of its social purpose, is shifted from development of criminology itself not only to the area of its application in the framework of criminal law, but resumes a broader social practice perspective.

**OBYČAJE A ZVYKLOSTI V SLOVENSKÝCH PRÁVNÝCH
DEJINÁCH A SÚČASNOM PRÁVE**

Tomáš Gábriš – Tomáš Lysina

ÚVOD

V nasledujúcom príspevku* sa snažíme o historickoprávne objasnenie významu právnych obyčají a zvyklostí v právnom systéme na našom území pred rokom 1950. Zároveň venujeme pozornosť pretrvávajúcej prítomnosti sociologickoprávnych prvkov v podobe obchodných zvyklostí, nedefinovaných pojmov (ako sú napríklad dobré mravy) a obsoletnosti právnych noriem v súčasnom práve. Zamýšľame sa nad tým, ako došlo k opusteniu koncepcie obyčajového práva v prospech spísaného pozitívneho práva, a tým zároveň k prechodu k formalistickému pozitivistickému chápaniu práva, na rozdiel od dovtedy stáročia prevládajúceho neformálneho sociologickoprávneho nazerania na právo. Kodifikácie a snahy o právnu istotu, silnejšie od 19. storočia a vlastné právnemu pozitivismu, kladieme do protikladu s dovtedy dominantnou rolou právnej obyčaje ako prameňa práva. V súčasnosti sa javí, že pozitivismus zvíťazil, jeho víťazstvo však nie je úplné – podľa nás aj v terajšom právnom poriadku Slovenskej republiky je totiž právny formalizmus vyvažovaný uznaním zvyklostí, dobrých mravov a existencie obsoletných právnych noriem. V príspevku najprv skúmame historický systém prameňov práva, potom charakter a význam obyčajového práva v Uhorsku a Československu do roku 1950, príklon k pozitivistickému chápaniu práva s prvkami sociologickoprávnymi na prelome 19. a 20. storočia, a napokon venujeme pozornosť samotným sociologickoprávnym prvkom v dnešnom slovenskom právnom poriadku.

---

* Práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0607-10.

1. PRÁVNA OBYČAJ V UHORSKOM A ČESKOSLOVENSKOM PRÁVNOM PORIADKU – JEJ VÝZNAM A POSTAVENIE V SYSTÉME PRAMEŇOV PRÁVA

Hoci v posledných desaťročiach je skúmanie právnych obyčají iba doménou etnografov,¹ výnimočne právnikov medzinárodného práva,² ešte pred niekoľkými desaťročiami boli na Slovensku právne obyčaje významným prameňom práva. Svoje postavenie najvýznamnejšieho prameňa práva si právna obyčaj zachovávala stáročia. Tomuto fenoménu sme už venovali pozornosť v našich predchádzajúcich príspevkoch,³ preto na tomto mieste iba zovšeobecnene konštatujeme, že v najstaršom období existencie uhorského štátu sa obyvateľstvo spravovalo zásadne všeobecnými predstavami o spravodlivosti a morálke. V tom období sa totiž nerozlišovalo medzi právom a morálkou. Aj keď v listinách nachádzame zmienky o zákonoch a práve (*leges, ius...*), išlo skôr o vplyv latinského vzdelania pisárov, z ktorých pera tieto listiny pochádzajú. Ani panovníkmi vydávané zákony neboli vo všeobecnosti známe a aplikované v praxi. Listinný materiál (nielen) z tohto obdobia⁴ poukazuje skôr na pragmatické *ad hoc* riešenia sporov zvole-

¹ Základný prehľad pre oblasť bývalého Uhorska ponúka Ernő Tárkány-Szücs vo svojej práci TÁRKÁNY-SZÜCS, E.: Results and Tasks of Legal Ethnology in Europe. In *Folk Law*. Ed. A. Dundes Rentleln, A. Dundes. Wisconsin : The University of Wisconsin Press, 1994, s. 161-186. Uvádza zoznam nasledujúcich základných diel: KULCSÁR, K.: *A jogszociológia problémái*. Budapest, 1960, s. 109-125; PAPP, L.: *Kiskunhalas jogélete*. Budapest, 1941; TÁRKÁNY-SZÜCS, E.: *Mártély népi jogélete*. Koložvár, 1944; BÓNIS, Gy.: Magyar jogi néphagyományok. In *Magyar Szemle*, 36 (1939); TÁRKÁNY-SZÜCS, E.: A népi jogéletkutatás problémái a Nagy-Alföldön. In *Alföldi Tudományos Gyűjtemény* (Szeged) 2 (1948), s. 303-311; PAPP, L.: *A magyar népi jogélet kutatása*. Budapest, 1948; SZENDREY, A.: Népi büntetőszokások. In *Einografia* (Budapešť), 47, 1936, s. 65-72; TAGÁNYI, K.: *Lebende Rechtsgewohnheit und ihre Sammlung in Ungarn*. Budapest, 1922; SZENDREY, A.: A közigazgatás népi szervei. In *Népünk és Nyelviünk* (Szeged) 1, 1929, s. 23-38, 92-101; TÁRKÁNY-SZÜCS, E.: Collecting legal folk customs in Hungary. In *Acta Ethnographica* 29 (1980); VARGA, Cs.: From Legal Customs to Legal Folkways. In *Acta Iuridica* 25 (1983); CSIZMADIA, A.: Hungarian Customary Law before 1848. In *Journal of Legal History* 4 (2) (1989). Upozorňuje aj na slovenské snahy – RÁTH, A.: Otáznik k sbieraniu slovenského obyčajového práva. *Slovenské pohľady*, 1907, s. 235-238. Ráth v tomto príspevku predstavil návrh dotazníku pre výskum právnych obyčají na vidieku, ale tento pokus bol bezvýsledný.

² Pozri ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003; MALENOVSKY, J.: *Mezinárodní právo veřejné a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště právu českému*. 4. opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2004; POTOČNÝ, M. – ONDŘEJ, J.: *Mezinárodní právo veřejné*. 3. doplněné a rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 1996.

³ GÁBRIŠ, T.: Stredoveká uhorská právna obyčaj a zákon medzi tradíciou a zmenou. In *Naděje právní vědy* Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, s. 47-57. GÁBRIŠ, T.: Uhorské feudálne právo pred rokom 1800 platné na začiatku 20. storočia a právnohistorický romantizmus. In *Rakousko-uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku*. Ostrava : KEY Publishing, 2007, s. 108-123.

⁴ Pozri *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*. Tom. 1, 2. Ed. R. Marsina. Bratislava : Veda, 1971, 1987. Prípadne WENZEL, G. (ed.): *Codex diplomaticus arpadianus continuatus, vol. 1-13. Árpádkori Új Okmánytár 1-13*. Facsimile reprint. Pápa : Jókai Mór Városi Könyvtár, 2001 – 2003; FEJÉR, G. (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, I – XI*. Budín, 1829 – 1844. Ide o listiny vydávané zväčša tzv. vierohodnými miestami. K nim pozri napr. ŠVECOVÁ, A.: Osobitné miesto hodnoverných miest v systéme verejných orgánov Uhorského kráľovstva v 13. a počiatkom 14. storočia. In *Naděje právní vědy*. Ed. V. Knoll, V. Bednář. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006, s. 517-528. ŠVECOVÁ, A.: Inštitúcia hodnoverných miest ako kvázi verejných notárov v stredoveku. In *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2005, s. 169-181; ŠVECOVÁ, A.: K počiatkom činnosti hodnoverného miesta pri Spišskej Kapitule. In *Studia Historica Tyrnaviensia 3 : K životnému jubileu Dr. h. c. univ. prof. PhDr.*

nými arbitrami, prípadne kráľovskými sudcami bez osobitného odkazovania na obyčaj, či zákon, alebo právo vo všeobecnosti.⁵ Rozhodovanie tak vychádzalo z presvedčenia sudcov o spravodlivosti, ktoré dostalo označenie „obyčaj“.

Aj v ďalšom období si obyčajové právo uchovávalo dominantné postavenie a zákony predstavovali len jeho doplnok, ktorého aplikácia závisela iba od vôle a sily aktuálneho panovníka, či jeho sudcov. Navyše, od 14. storočia sa definitívne sformoval feudálny právny systém, fungujúci na princípe právneho partikularizmu, čo znamená novinku v tom, že pre jednotlivé stavy, či sociálne skupiny feudálnej spoločnosti, oficiálne platilo odlišné právo, vychádzajúce z osobitných prameňov práva – napríklad v prípade mestského práva zo štatútov prijímaných mestskou radou. Systém prameňov práva sa tým v porovnaní s predchádzajúcim obdobím skomplikoval. Pre presnejšiu predstavu ponúkame nasledujúcu charakteristiku tohto systému, fungujúceho až do 20. storočia.

1.1 Systém prameňov práva z právnohistorického hľadiska

Štefan Luby vo svojej klasickej práci⁶ rozlíšil pramene poznania práva a pramene vzniku práva. Pramene poznania práva nám podľa neho poskytujú poznatky o kedysi platných pravidlách správania sa, ale tieto pravidlá nám neponúkajú v štátom stanovenej alebo uznanej forme (napríklad vo forme zákonov, či nariadení), ale v inej forme, napríklad vo forme kroník, legiend, súkromných listov a podobne. Podľa toho, či tieto pramene poznania práva pochádzajú z úradnej činnosti alebo zo súkromnej činnosti, rozlíšil právnické pramene poznania práva (vierohodné listiny, formuláre, urbáre, protokoly, úradné knihy) a neprávnické pramene poznania práva (legendy, kroniky, súkromné listiny a listy, literárne diela). Pramene vzniku práva potom chápal ako pramene, ktoré priamo vedú k vzniku pravidiel správania sa v štátom stanovenej alebo uznanej forme, a ním aj vynútiteľných. Rozdelil ich na materiálne a formálne. Materiálne pramene vzniku práva sú podľa neho okolnosti, ktoré vedú k potrebe vydania, resp. vytvorenia novej právnej úpravy (ide o materiálne podmienky života spoločnosti, právnu vedu a súdnu prax). Formálne pramene vzniku práva naproti tomu podľa neho predstavujú konkrétne pravidlá správania sa v štátom stanovenej alebo uznanej forme a ním aj vynútiteľné – konkrétne ide o právnu obyčaj, zákon, nariadenie, privilégium, štatút, Dočasné súdne pravidlá a v rokoch 1912 – 1918 aj decízie.

Súčasná teória práva delí pramene práva inak:⁷ na pramene v zmysle a) materiálnom, ktoré nazýva materiálne pramene práva, alebo b) formálnom, ktoré nazýva formy práva.

Richarda Marsinu, DrSc. Trnava : Katedra histórie Fakulty humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave, 2003, s. 49-58; ŠVECOVÁ, A.: Kúpna a zámenná zmluva vo svetle prvých listín hodnoverných miest. In *Slovenská archivistika*, roč. 41, 2006, č. 1, s. 45-68; ŠVECOVÁ, A.: Zmluvné typy a obsahová stránka listín vydaných do roku 1314 hodnoverným miestom Spišskej kapituly. In *Súkromné a verejné právo súčasnosti : Zborník z vedeckej konferencie doktorandov PF TU*. Trnava : Facultas Iuridica Universitas Tyrnaviensis, 2005, s. 197-209.

⁵ K jednotlivým druhom sporov riešeným prostredníctvom tzv. Božích súdov – iracionálnych ordálov – v 13. storočí pozri *Regestrum Varadinense*. KARÁCSONYI, J. – BOROVSZKY, S.: *Regestrum Varadinense ex-aminum ferri candentis ordine chronologico digestum descripta effigie editionis A. 1550 illustratum sumptibusque capituli Varadinensis Lat. rit.* Budapešť : Hornyánszky, 1903.

⁶ Pozri LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva*. Bratislava : Iura Edition, 2002, s. 43.

⁷ PRUSÁK, J.: *Teória práva*. 2. vyd. Bratislava : VO PF UK, 2001, s. 188.

Pod materiálnymi prameňmi práva pritom treba rozumieť prírodné, geografické, demografické, sociálne, ekonomické, mravné a politické, technologické, ekologické, medzinárodnopolitické a iné podmienky života určitej spoločnosti, ktoré ovplyvňujú tvorbu práva, a z ktorých tvorba práva vychádza. Prameňom práva vo formálnom zmysle je potom určitá forma práva, v ktorej je právo obsiahnuté, a z ktorej formálne pramení, kde ho možno nájsť a identifikovať ako právo ustanovené štátom, a vďaka tomu sa domáhať jeho uplatnenia alebo splnenia. Opomína teda akékoľvek pramene poznania práva, čo je z hľadiska dnešného systému práva založeného na písaných právnych normách pochopiteľné, z hľadiska historického však nedostatočné.

Z hľadiska právnych dejín by sme totiž mali mať na pamäti aj potrebu zaradenia prameňov poznania práva do celkového systému prameňov práva, hoci pre obdobie 20. storočia sú pramene poznania práva významovo vedľajšie. Vzhľadom na uvedené navrhuje preto rozlíšenie prameňov práva na:

- **metaprávne (materiálne, sociologické)** – faktory vývoja práva v kontexte spoločenského vývoja;
- **primárne právne (formálne)** – vlastné právne pramene – právne normy – či už písané alebo nepísané;
- **akcesorické, vedľajšie pramene poznania práva** – všetky informácie o práve v najširšom zmysle.

Ako prvým venujeme pozornosť **metaprávny prameňom práva**. Keďže ide o všetky mimoprávne okolnosti, z ktorých právo vzniká a vyvíja sa, nie je možné poskytnúť ich kompletný výpočet. Štefan Luby by do tejto kategórie zaradil podmienky života spoločnosti, právnu vedu a súdnu prax. Posledné dve kategórie priradil osobitne k podmienkam života spoločnosti zrejme v tom zmysle, že pomáhajú objasniť a formulovať otázky, v ktorých podmienky života vplývajú alebo môžu vplývať na právo. Právna veda totiž v teoretickej rovine nachádza „medzery“ v práve a poukazuje na potrebu novej právnej regulácie niektorých nevyriešených problémov. Súdna prax zasa v procese každodenného rozhodovania sporov nachádza „medzery“ v práve a tlačí na orgány tvorby práva, aby tieto medzery vyplnili novou normotvorbou. Výsledky rozhodovania súdov, teda súdne rozhodnutia, sa však do roku 1912 nestávali automaticky prameňmi práva ako záväzné judikáty v angloamerickom právnom systéme, boli „iba“ výrazom platného obyčajového práva. Súdne rozhodnutia sa spisovali do zbierok judikátov. Za Vladislava II. Jagellovského sa spísala zbierka *Decisiones Tabulae*, a za Márie Terézie *Planum Tabulare*, v roku 1823 doplnená Štefanom Molnárom zbierkou *Sententiae*.

Pre právne dejiny 20. storočia na území Slovenska možno ako metaprávne pramene vymenovať všetky faktory vplývajúce na vývoj spoločnosti, vrátane štrukturálnych zmien hospodárstva, vedy a techniky, či právnej vedy. Osobitne zaujímavými pre obdobie druhej polovice 20. storočia sú napríklad dokumenty politických strán a ich ústredných výborov, ktoré sa vzápätí prostredníctvom poslušného zákonodarného zboru premietali do obsahu formálneho práva.

Formálne pramene práva v období pred rokom 1918 možno vypočítať nasledovne: právna obyčaj, zákon, nariadenie, privilégium, štatút, Dočasné súdne pravidlá a decízia.

Osobitne môžeme medzi pramene práva zaradiť aj normatívne medzinárodné zmluvy. Jednotlivé pramene možno charakterizovať nasledovne:

Právna obyčaj bola v nepísanej podobe do roku 1514 primárnym prameňom práva – aj platnosť prvých uhorských zákonov bola totiž závislá od obyčajového práva. Pojmovými znakmi právnej obyčaje boli racionálnosť (nesmie protirečiť zákonu ani prirodzenej morálke), *praescriptio* (dlhodobé používanie) a *frequentio actuum* (opakované používanie). Samozrejme, toto obyčajové právo nepredstavovalo jednotný systém. Súdy vzdialené od seba niekoľko kilometrov mohli prehlásiť za platné obyčajové právo úplne protirečiacie si pravidlá správania. Sudcovia totiž rozhodovali podľa svojej vlastnej predstavy o obyčajovom práve, resp. podľa predstavy, ktorú im sprostredkovali ctihodní muži z danej oblasti. V stredoveku nebol nijak osobitne pociťovaný rozpor medzi tým, čo platí, a tým, čo má platiť. Nesúlad sa dal jednoducho preklenúť rozhodnutím sudcu.⁸ Obyčajové právo sa takto stále menilo a prispôbovalo novým potrebám.

Keď zákonné články č. 1/1439, 6/1498 a 10/1500 opakovane žiadali spísanie obyčajového práva, v roku 1514 Štefan Werbőczy spísal krajinské obyčajové právo do diela *Opus Tripartitum* s cieľom, aby sa toto dielo stalo zákonom. Kráľ však k nemu nepriložil svoju pečať, a preto sa zákonom nestalo. Zostalo len zbierkou obyčajového (zväčša súkromného šľachtického) práva, tentokrát už spísaného. Ako prameň práva ho uznávala právna veda, súdna prax aj zákonodarstvo, ktoré sa naň odvolávali, aj keď stále boli prítomné snahy o jeho reformu.

Okrem šľachtického obyčajového práva však obyčaje vznikali, existovali a vyvíjali sa aj v jednotlivých partikulárnych oblastiach feudálneho právneho poriadku (mestské právo, poddanské právo atď.) ako tzv. miestne obyčaje.

Zákony sa síce v Uhorsku vydávali už od čias sv. Štefana, prvého uhorského kráľa,⁹ ako sme však už naznačili pri pojednaní o právnej obyčaji, platili iba z moci obyčajového práva a nemáme žiadne dôkazy o ich skutočnej aplikácii v praxi. Pre zákony totiž pôvodne platilo, že boli záväzné len za života panovníka, ktorý ich vydal. Po jeho smrti platnosť strácali, ibaže by ich prevzal nasledujúci panovník za svoje a tým potvrdil ich platnosť a účinnosť. Druhou možnosťou zachovania ich platnosti bolo, že zostali platnými z moci obyčajového práva. Obyčaj teda určovala, či obsah kráľovského dekrétu bude mať aj po smrti panovníka právnu silu. Pravidelnejšie sa kráľovské zákony, o ktorých historické a právnej povahe niet sporu, objavujú až na konci arpádovského obdobia. Hovorí sa im *decreta*, sú vydávané panovníkom samotným bez spoluúčasti iného zákonodarného orgánu, a patrí medzi ne napr. dekrét z roku 1222 (zlatá bula Ondreja II.).

⁸ KERN, F.: *Kingship and Law in the Middle Ages*. Prel. S. B. Chrimes. New York : Harper Torchbooks, 1970, s. 149-180.

⁹ Ale tiež ďalších arpádovských panovníkov. Najnovšie vydané aj v anglickom jazyku: BAK, J. M. – BÓNIS, Gy. – SWEENEY, J. R.: *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae: The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary 1000 – 1301*. 2. vyd. Idyllwild : Charles Schlacks, Jr., 1999. V prípade sv. Ladislava ide o tri knihy – prvou a najstaršou je tá, ktorá sa uvádza až ako tretia – bola vydaná buď tesne pred nástupením na trón, alebo tesne po nástupení na trón; druhá kniha pochádza z prvých rokov panovania a tretia, ktorá sa označuje ako prvá, pochádza z 20. 5. 1092; v prípade Kolomana ide dve knihy – zo začiatku vlády – 1095 a z konca vlády – 1116. Pozri MÚCSKA, V.: *Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia*. Bratislava : Stimul, 2004, s. 41-42.

V priebehu 13. storočia bolo vydaných ešte niekoľko dekrétov podobného rázu, v ktorých sa z veľkej časti len znovu uplatňujú a rozvádzajú ustanovenia Zlatej buly. Až na samom konci 13. storočia sa v dekréte Ondreja III. z roku 1298 prvýkrát otvorene stavia vedľa kráľa do funkcie zákonodarcu šľachta a duchovenstvo zúčastnené na sneme – tento dekrét je tak prvým súborom právnych pravidiel, ktorý vznikol formálnou právotvornou súčinnosťou kráľa a stavov a tvorí tak prechod k dekrétom doby nasledujúcej, kde sa zákonom naďalej síce hovorí *decreta*, ale už sú to prevažne uznesenia snemov, podpísané kráľom (s výnimkou obdobia silných Anjouovských kráľov). Od tej doby nastáva aj zmena v chápaní postavenia obyčaje v systéme práva. Obyčaj už približne od 15. storočia nie je primárnym prameňom práva, ale musí sa o miesto deliť so zákonom. Už od dôb Žigmunda Luxemburského sa totiž začala presadzovať myšlienka, že dekréty prijímané v súčinnosti so snemom (a neskôr všetky dekréty) platia bez ohľadu na to, či ich obsah vstúpi do obyčajového práva.

Nastáva tu teda prvá revolúcia v chápaní práva – do sociologického chápania práva nesmelo vstupuje písaná norma s neobmedzenou platnosťou. Zákony však na rozdiel od obyčaje mali nevýhodu v tom, že na ich zachovanie a využitie bolo potrebné ich písomné vyhotovenie. Neúspechy oficiálnych snáh o kodifikáciu zákonného práva¹⁰ viedli k vzniku súkromných zbierok zákonného práva.¹¹ V zbierke Gašpara Rátha vydanéj v roku 1628 vo Viedni bolo prvýkrát obsiahnuté aj *Opus Tripartitum*. V roku 1696 Martin Szentiványi vydal Ráthovu zbierku uhorských zákonov pod názvom *Corpus Iuris Hungarici*, a odvtedy sa tento názov používal na označenie tejto, neskôr z moci obyčajového práva (!)¹² už oficiálnej zbierky uhorských zákonov. Okrem vlastných zákonov zbierka obsahovala aj množstvo dodatkov – od indexu cez články tavernikálneho práva, prísazné formule a zoznamy kráľov, palatínov, primasov a komitátov, až po prevzatý rakúsky trestný zákonník *Praxis criminalis Ferdinanda* a tereziánske *Regulamentum militare*. Úradná zbierka zákonov v podobe, ako ju poznáme dnes, v ktorej sa priebežne publikujú prijímané zákony, vznikla v Uhorsku až v roku 1882.

Ďalším formálnym prameňom vzniku, resp. primárnym prameňom práva, bolo **nariadenie**, vydávané panovníkom rovnako ako zákon. Pôvodne sa vôbec nerozlišovalo medzi zákonmi a nariadeniami; pre obe formy platilo, že sú záväzné len za života panovníka, ak ich potom nepreberie nasledujúci panovník alebo ich záväznosť nebude ďalej trvať z moci obyčajového práva. Neskôr sa za nariadenia považovali právne predpisy vydávané panovníkom so súhlasom kráľovskej rady (alebo aj bez neho) a bez spoluúčasti snemu. Túto formu využívali najmä habsburskí panovníci usilujúci o absolutistický štýl vládnutia – reformy Márie Terézie a Jozefa II. boli vydávané vo forme nariadení, označovaných ako reskripty. Po roku 1848 sa nariadenia mohli na základe zák. čl. 3/1848 vydávať len

¹⁰ Pozri bližšie GÁBRIŠ, T.: Kodifikácia práva v predmoháčskom Uhorsku. In *Právni a ekonomické problémy súčasnosti I. : Sborník prací*. Ostrava : Key Publishing, 2007, s. 147-170.

¹¹ Poznáme z nich napríklad rukopisnú zbierku Štefana Ilošvayho z roku 1554, Ján Sambucus vydal ďalšiu tlačou ako prílohu k Bonfiniho histórii v roku 1581, a v roku 1584 nitriansky biskup Zachariáš Mošóci a päťkostolský biskup Mikuláš Telegdy zostavili ďalšiu zbierku.

¹² Vidíme tu teda stále dominanciu obyčaje nad zákonom, keď obyčaj spútala aj znenie písaného zákonného práva v tom zmysle, že nedovolila doplnenie ani opravenie textu, ktorý sa dostal do oficiálnej zbierky.

so súhlasom vlády a kontrasignáciou príslušného ministra. Túto zásadu však panovník často porušoval, preto bola v roku 1868 nariadená právomoc prenesená na vládu, ako to prevzala do svojho ústavného práva aj Československá republika a aj ústava dnešnej Slovenskej republiky. Jednotlivé uhorské ministerstvá okrem toho rovnako ako neskôr aj československé orgány štátnej správy, ale tiež orgány samosprávy vydávali množstvo ďalších **podzákonnych predpisov**, ktoré mohli byť označované rôzne – ako vyhlášky, či výnosy a pod.

Ďalším primárnym prameňom práva, vydávaným rovnako ako nariadenia zásadne panovníkom, boli **privilégiá**. Aj pre túto kumuláciu normotvornej činnosti rôznych druhov v rukách panovníka sa v stredoveku nerozlišovalo dôsledne medzi zákonom, nariadením a privilégiom. Privilegiom panovník priznával konkrétnej osobe (fyzickej alebo právnickej, rodu, mestu a pod.) osobitné práva alebo udeľoval majetky. V roku 1848 privilégiá stratili do budúcnosti povahu noriem všeobecne záväzného objektívneho práva, ale subjektívne práva z nich vyplývajúce platili naďalej, ak neboli zrušené zákonom – tak mali ešte v 1. ČSR bývalí zemepáni právo od svojich bývalých závislých obcí vyberať poplatky známe ako „jarmočné“.

Na úrovni mimo šľachtického práva sa vyvinul aj ďalší prameň práva, ktorý označujeme ako **štatúty**. Boli to právne normy vydávané územnými alebo záujmovými korporáciami na základe osobitným privilégiom priznaného práva *ius statuendi* (práva vydávať štatúty). Bol to hlavný formálny prameň partikulárneho práva (mestského, cechového, banského, vinohradníckeho školského, cirkevného...). Ich vzťah k miestnej obyčaji závisel na úprave konkrétneho spoločenstva. Pokiaľ ide o vzťah ku krajinskej (šľachtickej) obyčaji, platilo, že na rozdiel od západnej Európy, kde sa krajinské právo mohlo použiť len vtedy, keď to pripúšťali partikulárne práva, v Uhorsku bolo krajinské právo dominantné v tom zmysle, že ono pripúšťalo používanie partikulárnych práv, a v prípade neexistencie riešenia niektorej právnej otázky v partikulárnom práve sa malo automaticky subsidiárne použiť právo krajinské.

V druhej polovici 19. storočia, po odstránení feudálneho právneho poriadku, keď sa prejavili snahy o odstránenie právneho partikularizmu a zavedenie jednotného právneho poriadku pre všetky vrstvy obyvateľstva, pribudol ešte ďalší osobitný formálny prameň práva – **Dočasné súdne pravidlá**. Ide o výstup reformnej Judexkuriálnej konferencie, ktorá sa konala v roku 1861 s cieľom konsolidovať právny poriadok po období Bachovho absolutizmu. Tieto pravidlá sa stali záväznými z toho titulu, že ich akceptovali všetky orgány štátnej moci a správy, a sudy podľa nich začali judikovať. Nešlo pritom o zákon, ani privilegium, ani nariadenie, ani štatút. Nešlo dokonca ani o obyčaj, pretože nebol splnená základná požiadavka – dlhodobé používanie – ako definičný znak obyčaje. Pravidlá v Dočasných súdnych pravidlách totiž boli novými, dovtedy neexistujúcimi a neplatiacimi, a začali sa používať zo dňa na deň, na základe sily svojej autority.

Decízie, ako posledný primárny prameň vnútroštátneho práva existujúci pred rokom 1918, sa stali osobitným formálnym prameňom vzniku práva až v roku 1912 a vznikali len do roku 1918. Ich podstata spočívala v tom, že išlo o osobitný druh rozhodnutí uhorskej kúrie ako najvyššieho súdu Uhorska, ktoré sa okamihom svojho vydania (vyhlásenia) stávali záväznými ako osobitné všeobecne záväzné právne normy rovnocenné záko-

nom. Išlo konkrétne o tri druhy rozhodnutí Kúrie – rozhodnutia právnej jednotnosti, plenárne rozhodnutia a kvalifikované plenárne rozhodnutia.

Posledným formálnym prameňom vzniku práva boli medzinárodné zmluvy. **Medzinárodné zmluvy** sa síce podpisovali už od počiatku dejín, zvyčajne však išlo iba o mierové zmluvy, ktorými sa končil medzinárodný (vojnový) konflikt. Pôvodne boli mierové zmluvy v období stredoveku aj dlho v novoveku po formálnej stránke podobné súkromnoprávnym zmluvám, ovplyvneným najmä rímskym a kánonickým právom. Fakticky až od 19. storočia sa medzinárodné zmluvy začali využívať aj na iné účely – na tvorbu medzinárodného práva, resp. na kodifikáciu dovtedy obyčajových pravidiel medzinárodného práva, podobne ako sa vo vnútroštátnych právnych poriadkoch obyčaj nahrádzala zákonmi. Vo všeobecnosti však v medzinárodnom práve verejnom dodnes prevláda tradičné predmoderné chápanie práva, keďže jedným z prameňov medzinárodného práva sú princípy prejavujúce sa v praxi štátov.¹³ Obzvlášť v 20. storočí sa Československo stalo signatárom množstva medzinárodných zmlúv, pričom v súčasnosti niektoré z nich majú podľa čl. 7 a čl. 154c Ústavy SR prednosť pred domácim právnym poriadkom.

Za formálne pramene československého práva po roku 1918 môžeme pri zohľadnení recepčnej normy obsiahnutej v zákone č. 11/1918 Zb. z. a n. považovať zákony prijaté jednak Národným zhromaždením ČSR (poprípade ešte revolučným Národným výborom) a tiež tie, ktoré sa súčasťou právneho poriadku stali recepciou, pričom to isté platí aj pre nariadenia (vydávané vládou), ako ďalší prameň československého práva. Na Slovensku a Podkarpatskej Rusi musíme navyše za prameň práva považovať aj obyčajové právo (ako základný prameň súkromného práva), prejavujúce sa najmä v súdnych rozhodnutiach, a kuriálne decízie z rokov 1912 – 1918, hoci ani obyčajové právo ani decízie neboli recipované vyslovene (zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. ich výslovné v recepčnej norme neuvádzal). Po zriadení Najvyššieho súdu ČSR (zákonom č. 5/1918 Zb. z. a n.) sa navyše vynorila otázka, či predchádzajúce záväzné rozhodnutia uhorskej Kúrie mali byť ako pramene práva záväzné pre Najvyšší súd, alebo nie (inak sa ich záväznosť nespochybňovala). Prevažoval názor, že nie, čo sa prejavilo aj v súdnej praxi Najvyššieho súdu – konkrétne sa uvádza rozhodnutie z 3. 12. 1934 Pres. 912/34, č. 1890, v ktorom sa Najvyšší súd odchýlil od rozhodnutia Kúrie č. 8 z 19. 2. 1916.¹⁴ Existovali však aj názory, že záväzná moc kuriálnych decízií neprestala platiť.¹⁵ Zaujímavý bol názor Ernesta Zieglera,¹⁶ ktorý tvrdil, že do 28. 10. 1918 vynesené a vyhlásené judikáty právnej jednotnosti a plenárneho zasadnutia možno zmeniť len novým rozhodnutím 11-členného senátu Najvyššieho súdu (NS).

Situáciu týkajúcu sa prameňov práva skomplikoval § 98 Ústavnej listiny z roku 1920, ktorý ustanovil, že sudcovia sú viazaní len zákonom. To by teda vylučovalo použi-

¹³ ZIEGLER, K.-H.: *Völkerrechtsgeschichte*. Mnichov : Verlag C. H. Beck, 1994.

¹⁴ FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 3. vyd. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 31, pozn. č. 5.

¹⁵ HORÁK, J.: Některé otázky ohledne pramenů občanského práva v praxi na Slovensku a Podkarpatské Rusi. In *Právní obzor*, roč. VIII, 1925, s. 13.

¹⁶ ZIEGLER, E.: Účinnost rozhodnutí plenárných a rozhodnutí právnej jednotnosti. In *Právní obzor*, roč. XVIII, 1935, s. 357.

tie obyčajového práva, decízií, ako aj iných prameňov práva, ktoré však, ako vieme, boli prameňom nášho práva až do roku 1950. Len sa ďalej nevyvíjali a ustrnuli v stave, v akom boli recipované,¹⁷ lebo žiadne nové decízie, ani privilégia sa nevydávali a Najvyšší súd napriek názorom, ktoré mu tú právomoc priznávali, obyčajové právo v podstate ďalej nerozvíjal. Ved' v zmysle spomínaného § 98 ani rozhodnutia NS sa nemali stávať prameňmi práva vo formálnom zmysle, a to ani keď menili kuriálne decízie z rokov 1912 – 1918.¹⁸ Všetky pokusy napasovať na NS normotvorné právomoci uhorskej Kúrie, odvolávajúc sa pritom na recepciu uhorských noriem túto právomoc upravujúcich, skončili neúspechom, pričom sa argumentovalo úplne novým charakterom štátu a jeho právneho poriadku. Od roku 1918 teda súdna moc netvorí na našom území žiadne formálne právo. Navyše v podmienkach I. ČSR dochádzalo pod vplyvom práva platného v českých krajinách a tamojšieho právneho myslenia k oslabovaniu niektorých foriem práva v prospech formy zákona a nariadení, príp. iných právnych predpisov nižšej právnej sily. Vývoj sa zavŕšil po roku 1948, keď nové zákonníky vypracované počas tzv. právnickej dvojročnice (1949 – 1950) úplne opustili plejádu foriem práva známych na našom území dovtedy, a to v prospech písaného práva v podobe ústavy, ústavných zákonov, zákonov a podzákonných právnych predpisov.

Vedľajšie pramene poznania práva môžeme rovnako ako to spravil Luby, deliť na úradné a neúradné, resp. právnické a neprávnické. Pre obdobie do roku 1918 možno medzi úradné pramene zaradiť najmä **vierohodné listiny** (teda listiny pochádzajúce z úradnej činnosti, opatrené vierohodnou pečaťou), **urbáre** (spísané povinnosti poddaných), **protokoly** (zápisnice zo súdnych pojednávaní, možno sem zaradiť aj *Regestrum Varadinense* – Varadínsky register), úradné knihy a formuláre. Bližšiu pozornosť tu venujeme iba úradným knihám a formulárom.

Formulár predstavuje zbierku vzorov najdôležitejších listín, s ktorými sa pisár mohol vo svojej praxi stretnúť, a mal mu slúžiť pri výkone jeho pisárskej agendy. Je možné, že sa využívali aj pri výuke mladých pisárov. Najstarší formulár sa nám zachoval z obdobia vlády Ľudovíta Veľkého – z 2. pol. 14. storočia, a je známy ako *Ars Notarialis Formularia*. Z obdobia vlády Mateja Korvína – z 2. pol. 15. storočia – sa zachovali dokonca až dva formuláre – jeden známy ako Formulár Tomáša de Nyirkálló, a druhý jednoducho ako Formulár kráľovskej kancelárie Mateja Korvína.¹⁹

Úradnými knihami nemyslíme žiadne vedecké spisy ani mestské knihy predstavujúce súbor mestských privilégií a štatútov, ale skôr záznamy hospodárske – kde je napríklad zaznačené kto akú daň zaplatil, podľa čoho môžeme odvodiť dobové pravidlo správania v otázkach daňovej povinnosti.

Po roku 1918 môžeme úradné pramene vedľajšieho, akcesorického poznania práva nachádzať najmä vo výsledkoch úradnej činnosti.

¹⁷ LUBY, Š.: Unifikačné snahy v oblasti československého súkromného práva v rokoch 1918 – 1948. In *Právny obzor*, roč. L, 1967, č. 6, s. 573.

¹⁸ K zložitosti tejto problematiky pozri LACLAVÍKOVÁ, M.: Recepcia obyčajového práva a práva kuriálnych decízií v prvej ČSR (príspevok k histórii súkromného práva na Slovensku). In *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2005, s. 149-167.

¹⁹ KOVACHICH, M. G.: *Formulae solennes styli in cancellaria, curiaque regum, foris minoribus, ac locis creditibilibus, authenticisque Regni Hungariae olim usitati*. Pešť : Typis Matthiae Trattner, 1799, s. XII.

Medzi neúradné pramene patrili v minulosti najmä **súkromné listy**, legendy,²⁰ kroniky,²¹ ale aj iné **literárne diela** (napr. *De administrando imperio* od Konštantína Porfyrogeneta, Strategikon Leva VI. a i.). Opomenúť nemožno ani iné **umelecké pamiatky, archeologické nálezy, či architektúru**.

Pramene poznania práva po roku 1918 sa v neúradnej (neprávnickej rovine) mohli podobne ako pred rokom 1918 prejavovať najmä v umeleckých dielach (navyše aj rozhlasových a filmových) alebo súkromných písomnostiach.

1.2 Postavenie právnej obyčaje v systéme prameňov práva do roku 1918

Po poskytnutí základného prehľadu systému prameňov práva sa teraz vrátíme k otázke významu právnej obyčaje v tomto systéme pred rokom 1918. Je pritom potrebné podotknúť, že v tomto období neboli rozdiely medzi jednotlivými primárnymi prameňmi práva jasné dokonca ani Werbőczymu, autorovi kodifikácie obyčajového práva.

V poslednom období sa skúmaniu právnej obyčaje v období feudalizmu (do roku 1848) venovala M. Laclavíková.²² Právnu obyčaj odlišuje od obyčaje a zvyku, a ponúka jej definíciu ako „*pravidlo správania, ktoré sa v dôsledku dlhodobého opakovaného používania v určitej spoločenskej komunite (vytvárajúcej normotvorné spoločenstvo) vžilo do vedomia a správania subjektov práva, ktoré ho chápu ako záväzné pravidlo zabezpečené možnosťou uplatnenia štátneho donútenia.*“²³ To je hľadisko súčasné, ku ktorému autorka dospela v konfrontácii so staršími názormi na túto otázku. Všetci autori, z ktorých pritom vychádza, zhodne chápu obyčaj ako dlhotrvajúcu prax, akceptovanú zásadne bez toho, aby mala svoj pôvod v právnom predpise (či v inom výraze štátnej moci). O právnej obyčaji teda platí, že je to sociologickoprávna kategória,²⁴ ktorej existencia si vyžaduje, tak ako to naznačil už Š. Werbőczy, hlavne dlhotrvajúce používanie s presvedčením o (právnej) záväznosti.

Werbőczy, ktorý bol prvým, kto na našom území definoval (právnu) obyčaj, pri svojom vysvetľovaní systému uhorského práva tvrdil, že *ius* (právo) je všeobecný termín a pozostáva z *leges* a *mores* (pod *mores* – zvyky – zrejme myslel *consuetudines* – obyčaje).²⁵ Ako synonymá pojmu *leges* pritom používa aj termíny *decreta, constitutiones*

²⁰ Z legiend medzi najznámejšie patria Životy sv. Svorada a Benedikta, tri legendy o sv. Štefanovi (väčšia legenda spomína napríklad ako sv. Štefan „vydal nariadenie, v ktorom určil pre každé jedno previnenie zodpovedajúci mu nápravny prostriedok“), legendy o sv. Gerhardovi, Imrichovi, Ladislavovi, zo žien napríklad o sv. Margite a o sv. Alžbete.

²¹ Z kroník sú najznámejšími Anonymova kronika, kronika Šimona z Kézy, Uhorsko-poľská kronika, kronika Jána z Turca (podáva obraz voľby a korunovácie Mateja Korvína) a Viedenská obrázková kronika (hovori o potrestaní Feliciána Zacha za atentát na kráľovskú rodinu).

²² LACLAVÍKOVÁ, M.: Právna obyčaj v postavení prameňa (súkromného) práva platného na území Slovenska do roku 1848. In *Historia et Theoria Iuris*, roč. 1, 2009, č. 1, s. 29-44.

²³ Tamže, s. 30.

²⁴ Tamže, s. 32.

²⁵ I: Prológ, kapitola 2, § 1: *Unde ius nomen generale est & lex species iuris est. Omne enim ius legibus & moribus hoc est iure scripto & non scripto constat...* WERBŐCZY, S.: *The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts (1517)*. Ed. J. M. Bak, P. Banyó, M. Rady. Idyllwild, CA, Budapešť : Charles Schlacks, Jr., CEU, 2005, s. 20-21.

a *statuta*:²⁶ Podľa Werbőczyho *statutum*, ktoré sa bežne označuje ako *decretum*, má všeobecnú právnu záväznosť v celom kráľovstve.²⁷ Považuje ich teda navzájom za synonymá. Od takýchto *statuta* však treba odlišiť *ius statutarium* ako výraz právotvornej činnosti samosprávnych jednotiek (miest, stolíc), platný len na ich území – teda štatúty. V druhej časti Tripartita Werbőczy používa ďalší termín – *constitutiones*, popri termínoch *leges* a *statuta*. Tvrdí pritom, že na schválenie *constitutiones* sa vyžaduje súčinnosť panovníka a snemu, a po ich spoločnom súhlase sa úpravy majú dodržiavať ako zákony (*pro legibus observantur*).²⁸ Bez súhlasu oboch zložiek návrh nikdy nenadobudne silu zákona. Werbőczy tu končí slovami: *constitutiones* sa ako všeobecný pojem často tiež nazývajú *decreta*.²⁹ Všetky tieto pojmy (*leges, decreta, constitutiones a statuta*) by teda mali tvoriť protiklad k obyčajovému právu.

Obyčaj Werbőczy definoval nasledovne: obyčaj je právo (*ius*) zakladajúce sa na zvyku, a kde chýba zákonná úprava (*cum deficit lex*), považuje sa za zákon (*pro lege suscipitur*).³⁰ *Lex* a *consuetudo* sa podľa neho líšia v troch ohľadoch – ako výslovná a tacitná úprava, ako písaná a nepísaná úprava,³¹ a napokon ako okamžitá a kontinuálna úprava, keďže *lex* môže byť prijatý z okamihu na okamih, avšak obyčaj vyžaduje dlhodobé používanie. Obyčaj má pritom vo vzťahu k *lex* trojakú funkciu – interpretačnú, derogáciu a substitučnú.³² Obyčaj zároveň tvorí súčasť *ius*, a keď vládár prikáže súdiť podľa *ius*, sudca môže súdiť podľa miestnej obyczaje a miestnych štatútov (*statuta loci*).³³ K miestnym štatútom sa Werbőczy bližšie nevyjadruje, miestnu obyčaj však podrobnejšie, ale nie práve zrozumiteľne popisuje tak, že *municipalis consuetudo* (otázne je, čo presne myslel pod pojmom *municipalis*) spočíva na troch základoch:

1. *constitutiones* a *decreta*,
2. privilégiá, a napokon,
3. súdne rozhodnutia riadnych sudcov kráľovstva.³⁴

²⁶ Dekréty mohol vydávať panovník sám alebo v súčinnosti so snemom, či len v súčinnosti s kráľovskou radou (posledné niekedy nazývané právnymi historikmi ako nariadenia). Zmienka o kráľovských „štatútoch“ („*decreta et statuta*“) za vlády Vladislava II., ktoré zákonné články 31/1504 a 20/1514 žiadajú spísať do jedného *corpusu* spolu s kodifikáciou dekrétov neznamená označenie ani nariadení ani mandátov (a ani štatútov ako osobitného druhu prameňov práva, vydávaných orgánmi územných a záujmových korporácií), lebo výraz *statuta* používa aj Werbőczy ako synonymum dekrétov na označenie snemových uznesení.

²⁷ I: Prológ, kapitola 8, § 1: *Est autem statutum, quod vulgo decretum appellamus, ius quoddam regni commune vim legis habens*. WERBŐCZY, S.: *The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts (1517)*. Ed. J. M. Bak, P. Banyó, M. Rady. Idyllwild, CA, Budapešť : Charles Schlacks, Jr., CEU, 2005, s. 30-31.

²⁸ II: 3, § 3. Tamže, s. 228-229.

²⁹ II: 3, § 5: *Verum generali nomine constitutiones ipse sepe numero regni decreta vocitantur*. Tamže.

³⁰ I: Prológ, kapitola 10: *...consuetudo est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cum deficit lex*. Tamže, s. 30-33.

³¹ Problémom je, že aj obyčaj logicky musí byť výslovná, Werbőczy sám ju vyslovil, a navyše aj spísal.

³² I: Prológ, kapitola 11. WERBŐCZY, S.: *The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts (1517)*. Ed. J. M. Bak, P. Banyó, M. Rady. Idyllwild, CA, Budapešť : Charles Schlacks, Jr., CEU, 2005, s. 34-35.

³³ I: Prológ, kapitola 10, § 1: *Ideo appellatione iuris venit etiam consuetudo & si princeps committit, ut iudicetur secundum iura, tunc iudex poterit ferre sententiam secundum consuetudinem & statuta loci...* Tamže.

³⁴ II: 6, principium, § 1–3, s. 233.

Istý systém sa do tejto problematiky pokúsil vnieť aj autor šomod'várskeho formulára³⁵ (zostaveného na kráľovskom súde okolo roku 1460, ale obsahujúceho skoršie texty³⁶), ktorý hneď v úvode uviedol, že sudca má aplikovať buď miestnu obyčaj alebo *lex*. Pod *lex* však nemyslí pozitívne (zákonné, dekrétové) právo, ale všeobecnú (nie miestnu) obyčaj, založenú na starodávnej legislatíve.³⁷ Popri miestnej obyčaji a všeobecnej obyčaji (teda *lex* v ním vytvorenom zmysle) však podľa anonymného autora musí sudca rozhodovať aj podľa kráľovských dekrétov (hoci by boli v rozpore s obyčajou) a princípov všeobecnej spravodlivosti (*ius*, božské alebo prirodzené právo).³⁸ Keďže však zákonné (dekrétové) právo podľa formulára nemôže byť všeobecne známe, má sa aplikovať iba keď sa ho strany dovolávajú. Opäť teda mala prednosť obyčaj pred zákonom (dekrétom).

Obyčaj v systéme prameňov práva dominovala až do konca 18. storočia (ale nie miestna obyčaj, tá nemohla derogovať zákon), kedy sa jej postavenie v systéme práva začalo prehodnocovať. Vznikli pritom dve teórie – presvedčenia, ktorá hlásala, že všeobecné presvedčenie je také, že obyčaj je nadradená zákonom, a teória pripustenia, ktorá hlásala, že obyčaj platí, len keď to pripustí zákon.³⁹ Podľa istej koncepcie dekréty dokonca vôbec nezakladali nové práva a povinnosti, len výslovne opakovali dovtedy v obyčajovom práve platné práva. Stále však pritom pretrvával problém s rozlíšením zákona a obyčaje.⁴⁰ Dokonca v maďarčine splyvali pojmy *szokás* (obyčaj) a *törvény* (zákon a zároveň právo, *ius*). Až Ferenc Deák navrhol v roku 1842 používať maďarský termín *jog* namiesto *ius* (= *törvény*), aby slovo *törvény* mohlo byť používané len na označovanie výsledkov formálneho zákonodarného procesu na sneme. Otázka významu obyčaje sa tým však nevyriešila. Zákonný čl. 4/1869 v § 19 uložil sudcom výslovne, že majú aplikovať zákony, vládne nariadenia, podzákonné predpisy miestnych správnych orgánov, ako aj obyčaj.⁴¹

Z právnikov, ktorí sa v 19. storočí zaoberali otázkou vzťahu zákona a obyčaje, možno uviesť G. Illésa, ktorý už v 30. rokoch 19. storočia vystúpil s myšlienkou, že obyčaj nemôže derogovať zákon, teda že zákon má nadradené postavenie. K nemu môžeme priradiť na konci 19. storočia aj E. Nagya, ktorý pod vplyvom nemeckého právneho myslenia (Laband) tvrdil, že obyčaj nemôže zrušiť zákon⁴² a na začiatku 20. storočia aj G. Kiss, ktorý otvorene hlásal, že obyčajové právo je prázdnu fikciou⁴³ a odmietol

³⁵ BÓNIS, Gy.: A Somogyvári Formuláskönyv. In *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének 80. évfordulójára*. Bukurešť : Tudományos Könyvtár, 1957.

³⁶ BAK, J. M. – ENGEL, P. – SWEENEY, J. R.: *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary 1301 – 1457*. Salt Lake City : Charles Schlacks, Jr., 1992, s. xlv.

³⁷ Zrejme sa tu naráža na fakt, že pôvodne zákony platili len počas doby života panovníka, ktorý ich vydal. Po jeho smrti platili, len ak ich platnosť podržala obyčaj.

³⁸ Pozri DÓRY, F. – BÓNIS, Gy. – BÁCSKAY, V.: *Decreta regni Hungarie : Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301 – 1457*. Budapešť : Akadémiai Kiadó, 1978, s. 24-25.

³⁹ SIVÁK, F.: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska do roku 1918*. Bratislava : VO PF UK, 1998. 189 s.

⁴⁰ V tejto pasáži vychádzame z PÉTER, L.: *The Irrepressible Authority of the Tripartitum*. In *Stephen Werbőczy : The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts (1517)*, s. xvi-xxv.

⁴¹ Tamže, s. xxi.

⁴² *Magyarország közjoga*. Budapešť : Eggenberger, 1891, s. 18-19.

⁴³ *A jogalkalmazás módszeréről*. Budapešť : Athenaeum, 1909, s. 115, 207.

derogačnú silu obyčaje vo vzťahu k zákonnému právu.⁴⁴ I. Frank zasa tvrdil, že obyčaj nemôže anulovať zákon v súkromnom práve, inak však môže.⁴⁵ Podľa neho teda zákon mal navrch iba v súkromnom práve, nie napríklad ústavnom. A. Cziráky, A. Virozsil, či E. Récsi boli zase zástancami rovnakej právnej sily zákona a obyčaje. Aj osobnosti ako Béni Grosschmid, József Illés a Béla Ladányi, autori hesla Szokásjog v Magyar Jogi Lexikon (zv. 6, s. 438-444), stále trvali na dualizme obyčaje a zákona. Aj po rozpade Rakúsko-Uhorska tak v Maďarskom kráľovstve naďalej všeobecne platilo, že obyčaj môže derogovať zákon.⁴⁶ Vývoj v Československu, resp. na našom území, bol však odlišný, a venujeme mu pozornosť v nasledujúcej kapitole.

2. SOCIOLOGICKOPRÁVNE VS. NORMATIVISTICKÉ NAZERANIE NA PRÁVO V 20. STOROČÍ

V 20. storočí došlo v podmienkach celého kontinentálneho systému k opusteniu výhod obyčajového práva (flexibilita, sudcovské vyplňanie tzv. medzier v práve) a k prikloneniu sa k právu zákonnému. Prvé kroky týmto smerom naznačuje už v 19. storočí spor Savignyho a Thibauta (1814),⁴⁷ kde Savigny stál na pozíciách plynulého vývoja práva bez kodifikačných zásahov. V tomto spore však z dnešného pohľadu prehral. Kodifikačný trend a absolútna dominancia zákonného práva priniesli vznik normativistickej (právnepozitivistickej) školy práva, ktorá práve v písaných normách videla podstatu práva.⁴⁸ Toto učenie (obzvlášť v podobe čistej náuky právnej), svojou povahou odmietajúce akékoľvek mimoprávne faktory vplývajúce na právo a jeho fungovanie, viedlo dokonca podľa niektorých názorov k úplnému hodnotovému vyprázdneniu práva a jeho odtrhnutiu od skutočného života a spoločenského kontextu.⁴⁹ Snaha o vytvorenie

⁴⁴ Tamže, s. 219-220, 224-227.

⁴⁵ Péter cituje FRANK, I.: *A közigazság törvénye Magyarhonban I.* Budín : Magyar Királyi Egyetem, 1845, s. 76-78, 80. Z jeho citácií vychádzajú aj nasledujúce bibliografické údaje.

⁴⁶ Péter tu odkazuje na KÉRÉSZY, Z.: *A jogszokás derogatórius erejének kérdése a magyar jogi irodalomban.* Szeged : Városi Nyomda, 1935. BÓNIS, Gy.: *Törvény és szokás a Hármaskönyvben.* In *Werbőczy István. Acta Juridico-Politica 2.* Kolozsvár, 1942, s. 138.

⁴⁷ GÁBRIŠ, T.: Uhorské feudálne právo pred roku 1800 platné na začiatku 20. storočia a právnohistorický romantizmus, In *Rakousko-uhorské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku : Sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání.* Ostrava : KEY Publishing, 2007, s. 108.

⁴⁸ Pozri napr. KELSEN, H.: *Reine Rechtslehre.* Lipsko a Viedeň, 1934.

⁴⁹ Takýto názor nachádzame v Náleze Ústavného súdu Českej republiky 14/94. V ňom plénum Ústavného súdu rozhodlo o návrhu skupiny 41 poslancov parlamentu Českej republiky na zrušenie zákona č. 198/1993 Sb. o protiprávnosti komunistického režimu a o odpore voči nemu: *Právnepozitivistická tradice, jež se přenesla i do poválečných ústav (včetně naší Ústavy z roku 1920), odhalila však v pozdějším vývoji vícekrát své slabiny. Ústavy konstruované na těchto základech jsou hodnotově neutrální: tvoří institucionální a procesní rámec, naplnitelný velmi odlišným politickým obsahem, protože kritériem ústavnosti se stává dodržení kompetenčního a procesního rámce ústavních institucí a postupů, tudíž kritérií formálně-rationální povahy. V důsledku toho bylo v Německu akceptováno nacionálně-socialistické panství jako legální, přestože vyhlodalo obsah a posléze zničilo samu podstatu výmarské demokracie. Legalistické pojetí politické legitimacy usnadňovalo po válce Klementu Gottwaldovi „naplňovat staré měchy novým vínem“ a pak „legitimovat“ únorový puč roku 1948 formálním dodržением ústavních procedur.*

sebaodôvodňujúceho systému právnych noriem tak nutne musela viesť k potrebe istoty ohľadom formulácie a obsahu právnych noriem. Na druhej strane, aj nenormativistické školy uznávali potrebu jasne formulovaných a jednoznačných právnych noriem. S tým súviselo celoeurópske víťazstvo snáh o kodifikáciu všetkých právnych odvetví a do značnej miery obmedzenie významu a vplyvu obyčajového práva.

Kým v českej časti Československej republiky vytvorenej v roku 1918 už právná obyčaj v zásade takmer nemala miesta, na Slovensku aj napriek chýbajúcej výslovnej recepcii bolo akceptované, že zákonodarca recepčnou normou zákona č. 11/1918 Zb. z. a n. recipoval aj dovtedajšie obyčajové právo platné v Uhorsku. Bola to nevyhnutnosť vzhľadom na absenciu kodifikácie mnohých otázok občianskeho práva hmotného. Bolo by však omylom domnievať sa, že šlo o nejaké stáročné obyčaje, zakorenené v dušiach a mysliach ľudu a sudcov. V skutočnosti išlo totiž o obyčajové právo tvorené a nachádzané Uhorskou kúriou (nielen vo forme decízií ale aj iných druhov rozhodnutí), ako najvyšším súdom Uhorska, a to osobitne od konca 19. storočia. Judikatúra úspešne zohľadňovala aktuálne trendy vývoja súkromného práva v Európe a chýbajúca kodifikácia⁵⁰ sa pritom vôbec nejavila ako veľký nedostatok.

Aj v procese prípravy osnovy občianskeho zákonníka v 20. a 30. rokoch 20. storočia stále slovenskí právnici stáli na pozícii zachovania významu obyčajového práva (na druhom mieste po zákone), čo chceli dosiahnuť tým, že napr. komisia slovenských právnikov prerokúvajúca návrh osnovy zákonníka žiadala nové riešenie vzťahu medzi právom písaným (zákonným) a zvykovým (dobový výraz pre právo obyčajové) v tom zmysle, aby bol pripojený nový paragraf s obsahom, že k právu zvykovému možno prihliadať len vtedy, pokiaľ sa neprieči zákonu.⁵¹ Napokon však úprava v návrhu z roku 1937 (v § 7, resp. § 3, kde sa hovorí o zvykovom, nie o obyčajovom práve) zakotvila, že k zvykovému právu možno prihliadať, len pokiaľ sa ho zákon dovoľáva, čo je úplne opačný princíp, ako navrhovala Slovenská komisia (podľa nej sa na obyčaj malo prihliadať vždy, keď danú otázku neriešil zákon). Obyčaj sa teda mala používať, iba ak na ňu odkázal zákon.

Z malého počtu prípadov, v ktorých sa osnova predložená v roku 1938 do Národného zhromaždenia skutočne dovoľávala obyčajového práva, resp. v skutočnosti iba miestnych obyčají v podobe zvyklostí, možno uviesť napr. § 233, podľa ktorého sa úprava medzníkov, plotov, medzí a pod. mala na Slovensku spravovať miestnym obyčajovým právom alebo štatútmi.⁵² Akoby na kompenzáciu zavrnutia všeobecného použitia obyčajového práva osnova predstavila v § 1012 nový prípad, kedy si „treba všímať miestne zvyklosti,“ čo v tomto prípade dovtedy na Slovensku neplatilo. Konkrétne išlo o otázku umožnenia zamestnancovi po výpovedi hľadať si novú prácu.⁵³ Miestna zvyklosť sa spo-

⁵⁰ Ku kodifikačným snahám v odvetví občianskeho práva pozri GÁBRIŠ, T.: Snahy o kodifikáciu uhorského všeobecného súkromného práva v rokoch 1848 – 1918. In *Stát a právo v letech 1848 – 1918 ve středoevropském kontextu*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 62-76.

⁵¹ ROUČEK, F.: *Revise občanského zákona : Záznam z porad slovenské komise pro obor občanského práva v Bratislavě I*. Praha : Ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace správy, 1923, s. 8.

⁵² LUBY, Š.: Československý občiansky zákonník a slovenské súkromné právo. In *Právny obzor*, 1947, s. 113.

⁵³ Tamže, 1948, s. 172.

mínala aj v § 1023 o tom, že ak odplata nie je určená zmluvou, osobitnými predpismi alebo „miestnou zvyklosťou“, treba poskytnúť primeranú odplatu.⁵⁴ Napokon, podľa § 1099, pre obsah výmenkárových práv (výmenok bol inštitút, pri ktorom výmenkár odstúpil druhej osobe svoju nehnuteľnosť, ale vymienil si zároveň za to isté požitky, úkony alebo práva) platí miestna zvyklosť, ak nie je inak ustanovené alebo dohovorené.⁵⁵

Osnova teda významne okresala význam obyčajového (zvykového) práva a umožnila jeho použitie iba ak naň odkázal zákon. Navyše rozlíšila tzv. miestne zvyklosti, ktoré by sme mohli prirovnáť k miestnej obyčaji ako ju poznal aj Werbóczy v stredoveku. Prevládalo tu teda hľadisko pozitivistické, hľadajúce istotu v písanej norme, ktorá iba výnimočne mala umožniť použitie nepísaných pravidiel. Tento prístup k obyčajovému právu a miestnym zvyklostiam sa stal v československej vede občianskeho práva pravidlom, aj keď osnova občianskeho zákonníka napokon v roku 1938 nebola v Národnom zhromaždení prijatá, a naďalej tak až do roku 1950 na Slovensku v oblasti súkromného práva platilo obyčajové právo.

Aj keď je pravdou, že právny normativizmus v Československu prevládal nad sociologickoprávnym prístupom, nebol sociologickoprávny prístup úplne zavrhnutý. Už v inom príspevku sme spochybnili a poopravili názor českého Ústavného súdu, že československý právny poriadok prvej republiky tvorili iba abstraktné normy bez hodnôt.⁵⁶ Poukázali sme pritom na skutočnosť, že ako Ústavná listina, tak aj podstatná časť právneho poriadku bola nositeľom vyjadrení vyznávaných hodnôt. Možno ich nájsť nielen tam, kde by sa logicky dali očakávať – v preambule ústavy, ale tiež v samotnom texte Ústavnej listiny a obzvlášť vo vyjadrení základných ľudských a občianskych práv. Popretie základných princípov, na ktorých stojí demokratická republikánska ústava – ako je suverenita ľudu, či ochrana individua pred neoprávnenými štátnymi zásahmi, bolo v podmienkach totalitných režimov očividné a nemohlo byť nijak zakryté a zatajené, čo by sa možno dalo učiniť, ak by išlo skutočne iba o prázdne a abstraktné normy. V prípade že by bola štátnosť ČSR postavená iba na takých normách, nebolo by dobre možné odôvodniť ani jej boj ako demokratického štátu po boku spojencov za obnovu vlastnej štátnosti a porážku nacizmu počas druhej svetovej vojny. Počas vojny a obzvlášť v roku 1945 to však skutočne boli najmä filozofickoprávne a sociologickoprávne prvky, ktoré prevládali nad normativizmom, čiastočne zdiskreditovaným nacistickým a fašistickým právom. Prejavilo sa to osobitne činnosťou prezidenta Beneša v Londýne, a to špeciálne jeho dnes niekedy spochybňovanou dekretálnou činnosťou. Tú však Ústavný súd ČR nespochybniteľne obhájil, konštatujúc: „*V hodnotovom nazíraní, jak se vytvářelo během druhé světové války a krátce po ní, bylo naopak obsaženo přesvědčení o nezbytnosti postihu nacistického režimu a náhrady, či alespoň zmírnění škod způsobených tímto režimem a válečnými událostmi. ... třeba hodnotit i sám dekret ze dne 25. 10. 1945 č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, jehož*

⁵⁴ Tamže, 1948, s. 175.

⁵⁵ Tamže, 1948, s. 248.

⁵⁶ V už citovanom v Náleze Ústavného súdu Českej republiky 14/94. Pozri GÁBRIŠ, T.: Právne vyjadrenie hodnôt novovytvorenej ČSR (1918). In *Dny práva 2008 – Days of Law*. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 434-448.

vydání nebylo ničím jiným než opatřením, v této historické situaci a na bázi tehdy platného právního řádu, reagujícím na předchozí likvidaci státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti a demokraticko-republikánské státní formy Československé republiky, likvidaci principů demokratického, právního státu, zahrnutých v Ústavní listině Československé republiky z roku 1920, a to nacistickým režimem, jenž se svou ideologií světovlády panské rasy a na tuto ideologii navazujícím terorem pustošícím miliony lidských životů, představuje jeden z nejničivějších totalitních systémů v dějinách lidstva. Je proto třeba považovat za zcela konsekventní i legitimní...⁵⁷ Uznal teda aj mimoprávne vplyvy na tvorbu neštandardného zákonodarstva tej doby. Právny poriadok v roku 1945, ale tak isto ani pred týmto rokom a ani po ňom, nebol výlučne normativistický.

Obmedzenú pozitívno-právnuosť pred rokom 1945 dokazuje okrem používania obyčajového práva na Slovensku aj súčasný Ústavný súd ČR, ktorý v inom svojom stanovisku cituje sociologickoprávne chápanie vlastníckeho práva v prvorepublikovom komentári k občianskemu právu: „Tehdejší právní věda, shodně s platnou právní úpravou, zastávala stanovisko, které je nyní teorií vlastnického práva restaurováno, jímž je „více obsahů, které se k pojmu vlastnictví pojí, resp. existence vlastnictví jako kategorie právní, sociální, ekonomické“ (Sedláček, J., Rouček, F.: Komentář k československému občenskému zákoníku občenskému a občenské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Praha 1935, II. díl, str. 198 a násl.).⁵⁸

Po roku 1945, resp. najmä po roku 1948 sa nenormatívnoosť prejavila opäť, a to najmä v rovine tvorby práva a právnej vedy, poznačenej komunistickou ideológiou, a tiež v oblasti súdnictva. Výkon súdnej moci po roku 1948 (najmä do roku 1950) bol vo všeobecnosti charakteristický tzv. sudcovským aktivizmom, pri ktorom sudca nebol len aplikátorom práva, ale právo tiež aktívne formoval a prispôboval (nedržal sa teda znenia zákona). Podľa Z. Kühna, prvé aktivistické rozhodnutie v Zbierke rozhodnutí československých súdov pochádza z jesene 1949.⁵⁹

Znenie novoprijatých zákonov z 50. rokov síce niektorými svojimi nedefinovanými formuláciami (triedny nepriateľ) mohlo zväzdať k širokému výkladu, zásadne sa však v litere novoprijatých zákonníkov presadilo normatívne hľadisko, odhliadajúce od sociologickoprávnych inštitútov ako právnych obyčají (v občianskom zákoníku z roku 1950 sa obyčajové právo neuznávalo). Sudcovský aktivizmus, ktorý možno v tomto kontexte stotožniť s nenormativizmom, sa preto musel presunúť na inú argumentačnú rovinu, mimo vlastného znenia zákona, ktoré už bolo upravené tak, aby vyhovovalo novému reži-

⁵⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 8. března 1995, sp. Zn. Pl. ÚS 14/94, vyhlášený pod č. 55/1995 Sb.

⁵⁸ Stanovisko ÚS z 1. listopadu 2005, ve věci majetku zabaveného státem před r. 1948.

⁵⁹ Štýl a argumenty tohto rozhodnutia sa radikálne líšia od predchádzajúcej kazuistiky. V tomto rozhodnutí Najvyšší súd potvrdil trestný čin velezrady a trest osem rokov väzenia pre katolíckeho kňaza, uložený Štátnym súdom. Kňaz údajne odmietol poskytnúť posledné pomazanie žene preto, lebo bola členkou komunistickej strany, a takto donútil túto ženu zo strany vystúpiť. Najvyšší súd zopakoval dlhé pasáže z rozhodnutia Štátneho súdu, v ktorých popisuje kriminálnu rolu Svätej stolice a katolíckej cirkvi v českých a svetových dejinách, počínajúc husitstvom. Kňaz bol pritom malým kolieskom v súkolí tohto veľkého zločinného mechanizmu. KÜHN, Z.: Aplikace práva soudcem v eře středoevropskéh komunismu a transformace : Analýza příčin postkomunistické právní krize. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 34. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 30. 9. 1949, To 144/49, Sb. s. r., 1949, č. 51/1949, s. 66-75.

mu. Sudcovia mali rozhodovať ideologicky a neskrývať to za hradbu právnického formalizmu. Rozhodnutia mnohých súdov sú preto plné marxistických frázi, neustále opakujúcich fundamentálny rozdiel medzi právnym systémom buržoáznej spoločnosti založenej na vykorisťovaní človeka človekom na jednej strane a spravodlivým socialistickým systémom na strane druhej. Minister Fierlinger doslova prehlásil, že sudca je politickou bytosťou a ak je dobrým marxistom a vzdelaným človekom, uvedomuje si, že 99 percent jeho rozsudkov má politický význam.⁶⁰ Zdôrazňoval sa osobitne triedny prístup k právu a zákonu, čo malo znamenať napríklad uprednostňovanie robotníkov pred dedinskými boháčmi. Aký však bol presný obsah triednosti a posúdenie, kto a za akých podmienok je triednym nepriateľom, nebolo definované.⁶¹ Až od 60. rokov, keď prišlo vytriezvenie z opojenia marxizmom-leninizmom, sudcovský aktivizmus bol postupne nahradený prísnyim právnym formalizmom. V 70. rokoch už bola sudcovská kultúra úplne iná. Argumentácia sa zakladá na jazykovom výklade, na účel a zmysel úpravy sa neprihliada.⁶² Dosiahol sa teda opäť stabilný pozitivizmus, neprihliadajúci na žiadne mimoprávne aspekty, lebo všetky už boli zakotvené v texte zákona. Práve s pozostatkami takéhoto tradičného formalistického chápania, ľpejúceho na texte zákona bojujeme aj v súčasnosti.

3. SOCIOLOGICKOPRÁVNE PRVKY V SÚČASNOM PRÁVNOM PORIADKU SR

Tak ako ani socialistický právny poriadok si nevystačil s výlučne normativistickým poňatím práva a zaviedol inštitúty ako „pravidlá socialistického spolužitia“⁶³, ktoré nahradili tradičné „dobré mravy“, aj v súčasnosti nachádzame v našom právnom poriadku niektoré sociologickoprávne prvky. Obyčajové právo u nás podľa Občianskeho zákonníka neexistuje, a na zvyklosti možno prihliadnuť, iba ak na ne odkazuje zákon. Tým sa má demonštrovať, že v skutočnosti je prameňom práva zákon a nie obyčaj. Je však otázne, či v prípade, ak zákon odkáže na pravidlo správania, sa toto pravidlo stáva súčasťou práva, resp. zákona, prípadne aj bez toho, aby zákon vedel, aký je konkrétny obsah tohto pravidla, ktoré sa môže časom meniť v závislosti od vývoja spoločnosti. V tomto prístupe očividne zvädzajú zápas normativistické a sociologickoprávne stanoviská. Príkladom takýchto formulácií v zákonoch sú okrem inštitútu dobrých mravov⁶⁴ a odkazov na primerané, resp. obvyklé pomery (cenu)⁶⁵ a pod., najmä obchodné zvyk-

⁶⁰ Tamže, s. 39-40.

⁶¹ Tamže, s. 46, 49.

⁶² Tamže, s. 39, 75.

⁶³ Na použitie pravidiel socialistického spolužitia odkazoval okrem iného priamo Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Československej socialistickej republiky. V zmysle čl. 101 ods. 2 prispievali „*miestne ľudové súdy k upevňovaniu socialistickej zákonnosti, k zabezpečovaniu spoločenského poriadku a pravidiel socialistického spolužitia.*“

⁶⁴ ČEČOTOVÁ, V.: *Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve*. Bratislava : Miroslav Mračko, Epos, 2005.

⁶⁵ Pozri ustanovenia § 618 zákona č. 40/1964 Občianskeho zákonníka, § 734 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka, § 58 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 8 ods. 3 zákona č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov a pod.

losti, ktorých úpravu obsahuje okrem Viedenského dohovoru o zmluvách o medzinárodnej kúpe tovaru⁶⁶ aj platný Obchodný zákonník.⁶⁷

Na druhom mieste chceme upozorniť na skutočnosť, že keď už tvrdíme, že obyčajové právo u nás neplatí, je vhodné preskúmať aj inštitút medzinárodnoprávných obyčají.⁶⁸ Tieto možno ponímať ako nepísaný prameň medzinárodného práva, ktorý vzniká z dôvodu dlhodobého, jednotného a stáleho používania zo strany štátov. Medzinárodná obyčaj predstavuje spolu s medzinárodnou zmluvou základný prameň medzinárodného práva, pričom považujeme za potrebné zdôrazniť, že medzi týmito prameňmi nie je vzťah nadradenosti a podradenosti. Obidva pramene majú rovnakú normatívnu kvalitu z hľadiska záväznosti a považujú sa za rovnocenné. Čo sa týka platnosti medzinárodných obyčají na území Slovenska, poukazujeme na ich uznanie v zmysle Vyhlásenia Národnej rady Slovenskej republiky, schváleného uznesením číslo 86 zo dňa 3. decembra 1992, podľa ktorého sa Slovenská republika zaviazala „*riadiť sa v medzinárodných vzťahoch pravidlami medzinárodného práva, ako aj cieľmi a zásadami zakotvenými v Charte OSN, Záverečnom akte Helsinskej konferencie, Parížskej Charte pre novú Európu a ďalších dokumentoch KBSE,*“ pričom Slovenská republika sa s účinnosťou od 1. januára 1993 „*bude považovať za viazanú mnohostrannými i dvojstrannými zmluva-*

⁶⁶ Viedenský dohovor upravuje problematiku zvyklostí vo vzťahu k medzinárodnému obchodu. V zmysle ustanovenia čl. 9 ods. 2 Viedenského dohovoru *sa, pokiaľ nie je dohodnuté inak, predpokladá, že strany sa nepriamo dohodli, že na zmluvu alebo na jej uzavieranie sa má použiť zvyklosť, ktorú obidve strany poznali alebo mali poznať a ktorú v medzinárodnom obchode v širokej miere poznajú strany zmluvy toho istého druhu v príslušnom obchodnom odvetví a spravidla ju dodržiavajú.* V súlade s citovaným ustanovením je dané, že v medzinárodnom obchode budú rozhodujúce obchodné zvyklosti zmluvné strany zaväzovať bez ohľadu na to, či sa zmluvné strany na ich použitie výslovne, resp. konkludentne dohodli. Uvedené sa však deje len za predpokladu, že zmluvné strany predmetnú zvyklosť poznali, alebo mali poznať. V predmetnom ponímaní ide o podmienku pre aplikáciu zvyklostí.

⁶⁷ Ustanovenie § 264 Obchodného zákonníka rozlišuje dve základné roviny aplikácie obchodných zvyklostí: a) obchodné zvyklosti záväzné zo zákona, b) obchodné zvyklosti, na ktoré odkazuje zmluva.

Ad a) V zmysle § 264 ods. 1 sa pri určovaní práv a povinností zo záväzkového vzťahu prihliada aj na obchodné zvyklosti. Hoci v tomto prípade majú obchodné zvyklosti doplnkový charakter popri zmluve a Obchodnom zákonníku, stávajú sa záväznými zo zákona bez ich zmluvnej aprobácie. V danom prípade však pôjde výlučne o také obchodné zvyklosti, ktoré zodpovedajú nasledujúcim znakom: 1. v príslušnom obchodnom odvetví musia byť zachovávané všeobecne, 2. nesmú byť v rozpore s obsahom zmluvy alebo so zákonom. Obe uvedené charakteristiky musia byť dané súčasne. Dôkazné bremeno, že určitá obchodná zvyklosť existuje, aký je jej obsah, a že sa v príslušnom obchodnom odvetví všeobecne zachováva, postihuje stranu, ktorá sa tejto zvyklosti dovoľáva.

b) Druhá rovina aplikácie obchodných zvyklostí vychádza zo zvyklostí, na použitie ktorých priamo odkazuje zmluva. Tieto sa stávajú obsahom zmluvy (*lex contractus*) a sú aplikovateľné na základe zmluvy. V takomto prípade v zmysle úpravy § 264 ods. 2 ide o výnimku z § 1 ods. 2 OBZ, lebo obchodné zvyklosti majú prednosť pred dispozitívnou zákonnou úpravou, avšak nie pred úpravou kogentnou. Záväznosť kogentných ustanovení nemožno obísť tým, že strany odkážu na obchodné zvyklosti.

Od obchodných zvyklostí je potrebné odlišiť „*prax, ktorú strany medzi sebou zaviedli*“ (§ 266 ods. 3; § 275 ods. 4). Základný rozdiel je v tom, že zatiaľ čo v prípade obchodných zvyklostí ide o množinu subjektov (neurčitý počet), prax, ktorú strany medzi sebou zaviedli, sa týka len konkrétneho (individuálneho) vzťahu, konkrétnych zmluvných strán a ich vzájomných vzťahov.

K obchodným zvyklostiam pozri tiež POREDOŠ, F. – ĎURIŠ M. – LYSINA, P.: *Základy medzinárodného práva súkromného*. Bratislava : VO PraF UK, 2005.

⁶⁸ AZUD, J.: Medzinárodná obyčaj a niektoré otázky jej tvorby. In *Právny obzor*, roč. 88, 2005, č. 6, s. 549-558.

mi a dokumentmi, ktorých stranou bola k tomuto dňu Česká a Slovenská Federatívna Republika.⁶⁹“ Na základe citovaného Vyhlásenia prevzala Slovenská republika všetky normy a pravidlá medzinárodného práva vrátane medzinárodných obyčají. Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že aj napriek tomu, že sa v slovenskom vnútroštátnom práve právne obyčaje za prameň práva nepovažujú, nemožno im uprieť právnu záväznosť a význam, vyplývajúci z ich postavenia v systéme medzinárodného práva.

Okrem predchádzajúcich dvoch príkladov (zvyklosti, medzinárodná obyčaj) však chceme ešte do tretice poukázať na ďalší, opomínaný sociologickoprávny prvok v našom inak formálnom a normativisticky (pozitívnoprávne) založenom právnom poriadku. Ide o používanosť, resp. nepoužívanosť normy. Nepoužívaná norma sa totiž stáva obsoletnou, čo nemá oporu v žiadnom normatívnom predpise. Tento stav vyplýva iba čisto z mimoprávnej skutočnosti a do veľkej miery pripomína už citovaného Werbőczyho, podľa ktorého je podmienkou platnosti právnej obyčaje (resp. právnej normy v nej obsiahnutej) presvedčenie o jej racionálnosti, a jej dlhodobé a opakované používanie. Podobne sa v období pred 15. storočím chápala platnosť a účinnosť zákonov – dekrétov: ak neboli uplatňované, nestali sa súčasťou obyčajového práva, resp. práva v jeho najširšom zmysle a strácali svoju platnosť. Nepoužívanie (*desuetudo*) bolo teda dôvodom zániku účinnosti (ak nie aj platnosti) právnej obyčaje aj právneho predpisu – stávali sa obsoletnými.⁷⁰ Obsoletné normy v dnešnom právnom poriadku Slovenskej republiky⁷¹ – teda nepoužívané a pritom nezrušené právne predpisy – akoby vyjadrovali sociologickoprávne chápanie práva, podľa ktorého je právom iba to, čo aktuálne v praxi platí. To predstavuje silný sociologickoprávny prvok v našom platnom právnom poriadku.

Súhrn

Obmedzovanie vplyvu obyčajového práva a uprednostňovanie písaného práva od 19. storočia sledovalo najmä cieľ zvýšenia právnej istoty. Zároveň však so sebou prinieslo aj istú nepružnosť práva. Extrémom boli predstavy čistej náuky právnej, ktorá presadzovala predstavu práva ako neutrálnych noriem bez vplyvu mimoprávnych faktorov. Táto predstava sa neosvedčila a zdiskreditovala sa najmä v období 2. svetovej vojny, kedy právne normy sledovali vyslovene antihumánne ciele. Rok 1945 znamenal vo veľkej miere návrat k sociologickoprávnej škole práva v zmysle prijímania právnych noriem sledujúcich momentálne ciele, dokonca vydávaných orgánmi, ktoré

⁶⁹ http://www.nrsr.sk/Static/sk-SK/NRSR/Doc/v_k-parlamentom.htm (navštívené dňa 21. novembra 2009).

⁷⁰ LACLAVÍKOVÁ, M.: Právna obyčaj v postavení prameňa (súkromného) práva platného na území Slovenska do roku 1848. In *Historia et Theoria Iuris*, roč. 1, 2009, s. 33.

⁷¹ V inom príspevku sme dospeli k nasledujúcemu rozlíšeniu troch chápaní obsoletnosti:

1. normy neúčinné *ex facto*, ale platné, ktoré stratili zmysel bez toho, aby boli nahradené inou normou,
2. normy neúčinné, nahradené inou normou, ale nezrušené, teda platné
3. normy nenahradené inou normou, iba z akéhokoľvek dôvodu nepoužívané (nemuseli stratiť zmysel, teoreticky by mali byť platnými aj účinnými).

Pozri OKÁNIKOVÁ, D. – GÁBRIŠ, T.: Obsoletné právne normy a tzv. Benešove dekréty. In *Normatívna analýza inštitútu legisvakancie*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2009, s. 48-69.

by na to podľa normativistov nemali mať kompetenciu (máme na mysli dekréty vydávané prezidentom republiky). Režim po roku 1948 vždy oficiálne zdôrazňoval význam ideológie pre platné právo. Právo malo byť iba nástrojom strany a dosiahnutia jej cieľov. To je opačný extrém – presadenie ideologického chápania, kde je možné porušiť aj literu zákona. To však platilo iba v období do začiatku 50. rokov, kým sa písané právo nezmenilo na obraz svojho tvorca. Potom už bol cieľom formalizmus a dodržiavanie noriem. Opäť teda prevládol pozitivizmus, iba výnimočne doplnený reliktnými sociologickoprávneho chápania práva – tými sú dnes napríklad dobré mravy alebo obchodné zvyklosti, či obvyklé ceny. Okrem toho, odhliadnuc od medzinárodnoprávnych obyčají, však v našom práve existuje ešte jeden silný sociologickoprávny prvok, ktorý má dokonca veľa spoločného s obyčajovým právom, teda historickým chápaním práva ako javu sociálneho. Je ním idea obsoletnosti noriem, ktoré vyšli z používania.

Zusammenfassung

Die Verfasser widmen sich dem Prozess des Paradigmenwechsels im Recht des 19. Jahrhunderts. Es war ein Wechsel von einem soziologischen Verständnis des auf den Gewohnheiten und Bräuchen beruhenden Rechts zu einem neuen normativen Herangehen, welches die geschriebene Norm als höchster Wert vorsieht und bis zur Wertentleerung des Rechts führen kann. Nach der Niederlage des Nationalsozialismus wurde 1945 wieder ein nicht-normatives Konzept eingeführt. Diesen Ansatz bewahrten auch die kommunistischen Regimes, die die Ideologie der herrschenden Partei für wichtiger als die Rechtsnormen hielten. In den 60. Jahren gab es jedoch eine Rückkehr zum Rechtsformalismus. Das lag daran, dass die Gesetzbücher der sozialistischen Länder sich den neuen Werten und Interessen anpassten. Dennoch sind gute Sitten, Handelsbräuche, völkerrechtliche Verträge und obsoleete Rechtsnormen, welche die soziologischen Elemente der modernen Rechtsordnung enthalten, erkennbar.

Summary

In this paper, the authors focused on the slow process of paradigmatic change in law in the 19th Century. It was a move from sociologic understanding of law, based on customary law and legal practice towards a new, normativist approach, where the written rules were considered as of the highest value. This may have even led to “emptying” the legal forms, that is to say, to the loss of any inner values in law. In 1945, the defeat of Nazism and fascism introduced the non-normativist approach again. This was kept by the communist regimes in the 1950s, when the rules set in law were not considered as important as the ideology of the ruling party – thus the everyday legal practice differed from the law in books. Since 1960s, however, a return to formalism occurred, even in the communist countries, resulting from the fact that the law in books was changed according to the preference of the regime. However, not everything was put down in writing – neither at that period, nor at present. We still recognize the ideas of *boni mores*, custom as a trade usage, international legal customs and a concept of obsolete (non-used) legal norms, which altogether represent an important sociologic influence in our positivistic legal system.

REFLEXIA K HRANICIAM PRÁV ČLOVEKA

Jarmila Chovancová

Vzťah medzi slobodou a rovnosťou nebol vždy vyvážený. Dnes už sloboda a rovnosť majú svoj špecifický význam.

Rovnosť bez slobody nemôžeme vyžadovať. Vieme veľmi dobre, že problém dobre usporiadanej spoločnosti, a teda aj spravodlivej spoločnosti sa analyzuje prostredníctvom hodnôt slobody a rovnosti, ktoré sú univerzálnymi hodnotami nielen demokratickej spoločnosti, ale predstavujú dominantné hodnoty aj liberálneho myslenia.

Každá z týchto hodnôt má pri konfrontácii liberálneho myslenia s iným prístupom k riešeniu problematiky dobrej usporiadanej spoločnosti (komunitarizmus) svoje pre a proti.

Sloboda, ako zvyknú konštatovať mnohí teoretici je veľmi ťažkým darom. Predpokladá nielen konanie so znalosťou vecí, ale i možnosť voľby. To najťažšie v rámci nášho slobodného konania je zodpovednosť, ktorej sa dnes všetci učíme. Samozrejme, že sloboda sa skloňuje vo viacerých významoch, a rôzni teoretici, ako i predstavitelia rôznych tradícií si pod touto hodnotou predstavujú úplne iný spôsob konania, čo vedie pochopiteľne k určitému zmätku.

V súvislosti so slobodou môžeme povedať, že Berlin chápanie slobody analyzuje ako chápanie „slobody od“ k chápaniu „slobody k“ – čiže negatívnej a pozitívnej slobody sa stalo predmetom veľkej diskusie, ale i kritiky Podľa A. Swiffa,¹ väčšie svetlo do problému slobody vnáša McCallumov vzorec „x je oslobodený od y, aby mohol robiť z“.

Ak akceptujeme tento prístup, môžeme svoje tvrdenia o slobode formulovať presne a dosiahnuť úspech v rozhodovaní o tom, kto by mal byť od čoho oslobodený, aby sa mohol niečím stať.

V demokracii, tu zvyčajne zvykneme hovoriť o vláde ľudu, o princípe väčšinového rozhodovania vo veciach verejných, čo je do určitej miery odlišné od stanoviska od liberálneho prístupu.

V súčasnom svete a v blízkom európskom priestore, vrátane krajín s novými štátoprávnymi vzťahmi po roku 1989 sa viac ako kedykoľvek predtým dostáva do popredia

---

¹ SWIFFT, A.: *Politická filosofia – základní otázky moderní politologie*. Praha : Portál, 2005, s. 90.

myšlienka liberálnych hodnôt založených na slobode a rovnosti práva pre všetkých. Nedoriešený je v tomto prípade vzťah tolerancie a vzájomného rešpektu. Práve toto úsilie by malo byť hlavnou myšlienkou budúcnosti liberalizmu.

Ak hovoríme o liberalizme, zároveň hovoríme v súčasnosti, aj o občianskej spoločnosti. Hobhouse považuje ciele liberalizmu vzhľadom na budúcnosť za mnohostranné, predpokladajúce slobodu, demokratické riadenie spoločnosti a dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd, a vytvorenie vlády na základe rovnosti.

Hľadanie vzťahu medzi občanom a inštitútom ochrany jeho práv, bude jedným z problémov, s ktorým sa bude musieť liberalizmus zaoberať v budúcnosti. Predpokladom na fungovanie je participácia občana, a možnosti, aby občan mohol úspešne budovať spoločnosť na poznaní toho, čo je pre neho dobré.

Problém slobody, rovnosti a spravodlivosti, sú teda dominantami nielen demokratického, ale i liberálneho myslenia. V 21. storočí nie je problémom sloboda, ale nová forma tyranie, „spoločenská tyrania, ktorou sa stáva jednotlivec. Pre súčasný liberalizmus je paradoxné to, že obeťou sa stáva jednotlivec. V oblasti morálky jednotlivec je individuom suverénnym, kým v ekonomickej sfére, štát uplatňuje takú mieru kontroly, ktorú by sme mohli nazvať spoločenskou tyraniou.“²

Morálka sa nedá predpísať zákonmi, ale skutočnosť je taká, že väčšina zákonov týkajúcich sa ľudských práv je morálnych. Výraznou črtou súčasného liberalizmu je pojem absolútnej slobody. Najmä v krajinách východnej Európy, v ktorých návrat slobody spôsobil síce eufóriu, ale na druhej strane priniesol zo sebou traumu nezvládnutia slobody. Snaha mať príjemný život, by nemala ísť na úkor iných ľudí, ale sloboda by mala slúžiť všetkým. Základom tohto prístupu by mala byť solidarita a konsenzus, zhoda medzi občanom a spoločnosťou. Akú má liberalizmus budúcnosť? Má, ale vo forme vlády, ktorá musí byť demokratická, a umožniť jedincovi osobné šťastie a slobodu, ktorú mu však ohraničí zákon. Sloboda jedinca nesmie obmedzovať iných. Liberalizmus by mal akceptovať demokratický spôsob vládnutia, podopretý demokratickými myšlienkami.

Za ideologický základ liberalizmu považujeme už spomínanú slobodu. Príčinou vzniku a definovania liberalizmu ako ideológie, bol boj jednotlivca proti svojmu vykorisťovateľovi, boj o ľudské práva, a taktiež aj boj o zlepšenie jednoduchého života. Na vrchol sa dostal pojem slobody. A prečo práve sloboda? Vysvetlenie je jednoduché, idea rovnakej slobody pre všetkých nebola len abstraktom akejkoľvek idey, ale bola základom liberálnej myšlienky a podstatou celej ideológie. Z hľadiska hľadania pravdy bez váhania možno povedať, že liberalizmus je predsa len ideológiou. „Ak chápeme slobodu v pozitívnom, ale aj v negatívnom zmysle, tak potom je liberalizmus politická doktrína s univerzálnym obsahom a špeciálnou formou. Sloboda je teda nástroj tradícií a názorov skupiny jednotlivcov. Takto chápaný liberalizmus je silnou ideológiou.“³ Z tohto zároveň vyplýva, že ak je liberalizmus ideológia, musí byť naviazaný aj na náboženstvo a kultúru. Vzájomný vzťah liberalizmu a ideológie existuje, ale nie celkom jednoznačné je možné dokázať či liberalizmus je ideológiou. Pre väčšinu ľudí je liberalizmus späť s ideálmi, je teda ideológiou.

² CHOVANCOVÁ, J.: *Liberalistické koncepcie spravodlivosti 20. storočia*. Bratislava : VO PF UK, 1996, s. 36.

³ KRÓL, M.: *Liberalizmus strachu alebo liberalizmus odvahy*. Bratislava : Kalligram, 1999, s. 121.

Súčasťou demokratických hodnôt je okrem slobody i hodnota rovnosti, teda rovnakého prístupu ku všetkým ľuďom, rovnosťou pred zákonom. Súčasný komunitarizmus (M. Walzer, Ch. Taylor a ďalší) požadujú rovnosť občanov nielen v základných ľudských právach a slobodách, ale i sociálnej a ekonomickej sfére, čo je v rozpore s liberálnym prístupom. Liberalisti však pripúšťajú rovnosť iba v základných ľudských právach a slobodách, ale nie v sociálnej a ekonomickej sfére.

Práve v ekonomickej a sociálnej sfére požadujú dodržiavanie zásady: od nespravodlivej rovnosti k spravodlivej nerovnosti.

Liberalisti kladú dôraz na schopnosti jedinca, jeho talent, prístup k práci, atď., čo sa má a musí prejaviť i odlišným hodnotením.

Mnohí teoretici (R. Nozick, F. A. Hayek) odmietajú hodnotu rovnosti, pretože týmto spôsobom sa podporuje politika závidosti, ako i závislosti občana na štáte, čím strácajú akýkoľvek zmysel pre zodpovednosť. Na druhej strane si uvedomujeme, že hodnota rovnosti v sebe zahŕňa princíp empatie, solidarity, spolupatričnosti, čo nachádzame špecifickým spôsobom u J. Rawlsa.

V prípade občianskej rovnosti, vidíme, že všetci občania majú právo voliť, zastávať verejnú funkciu, ale občianska rovnosť môže obnášať aj oveľa viac. Môže znamenať aj určité základné minimum „statkov“, ktoré sú dôležité pre určitý výkon ich občianskej role – vzdelanie, oslobodenie sa od chudoby – ktoré je zase predpokladom ďalších priorít v živote občana.

Súčasnou podobou zdôrazňovania ľudskej autonómie a integrity v schopnosti určovať si vlastný zmysel života je napríklad koncepcia Ch. Taylora. V štáte sa však postavenie jednotlivca oslabuje vzhľadom na povahu konkrétneho štátu, ktorého je členom a ktorý má právomoc za neho v mnohých prípadoch rozhodovať. Riešenie otázky vzťahu jednotlivca a štátu predstavuje možnosti človeka, ktoré ho oprávňujú hodnotiť, kritizovať, a dokonca sa búriť konkrétnemu právnemu systému a jeho postupom formou občianskej neposlušnosti, či práva na odpor.

Aká je miera možnosti človeka vzpriečiť sa povinnostiam občana a stupeň tolerancie takéhoto konania uplatneného v postoji spoločnosti i samotného štátu? Dôležitou otázkou je vzťah práva k morálke, pretože čím viac morálnych noriem bude štát presadzovať, tým väčšia bude pravdepodobnosť nesúhlasu zo strany jeho občanov, ktorí tieto normy nemusia zdieľať.

Účelom uznania platnosti práva na odpor je predovšetkým zamedziť zneužitiu moci a zabezpečiť spravodlivosť práva ako takého. Niekedy môže presadenie spravodlivosti sprevádzať hrubé násilie a môže vyústiť až do revolúcie. Legitímnosť použitia násillia v prípade nesúhlasu s aktuálnou vládou je tiež jedným z predmetu mnohých diskusií. Prostriedky aktívneho nesúhlasu však môžu byť i nenásilné ako to realizovali napríklad M. L. King, či M. Gándhí. Občiansku neposlušnosť ako formu nenásilného protestu voči štátu prezentoval H. Thoreau a vyjadril ich i v esejach. Občianska neposlušnosť je zväčša súčasťou existujúceho právneho systému a usiluje o jeho zdokonalenie. Každé slobodné rozhodnutie však so sebou nesie zodpovednosť za dôsledky tohto konania. Preto podlieha i trestu, aj keď jeho forma nie je vždy na rovnakej úrovni s trestným činom. Aký stupeň nespravodlivosti musí dosiahnuť právna norma, aby bolo oprávnené ju

neuposlúchnuť a aký počet ľudí – občanov musí mať pocit zásadnej nespravodlivosti celého systému pre to, aby bolo oprávnené ho zvrhnúť?

Mieru akceptácie akejkoľvek formy protestu v spoločnosti určuje predovšetkým jej zdôvodnenie. Myšlienka práva na odpor sa spravidla opiera o nejaký vyšší systém hodnôt, reprezentovaný napríklad teóriou prirodzeného práva. Pocit nespravodlivosti právneho systému vyviera prevažne z jeho nesúlady s predstavou prírodného, Božieho, či morálneho poriadku. Už v antike sa zrodilo prvotné vyjadrenie protikladu zákonov, ktoré sú vytvorené ľuďmi na základe konvencie (nomos) a zákonov, ktoré sú pre človeka prirodzené, pretože vyplývajú zo samotnej podstaty prírody (fýsis) a sú pravým vzorom pre ľudské konanie. Ľudské zákony nie sú dokonalé, ako ani človek sám. Musíme preto prihliadnuť napríklad aj k tomu, či je tento pocit výsledkom individuálneho svedomia alebo ide skôr o kolektívny pocit nespravodlivosti. Stabilita právneho systému je totiž tiež veľmi dôležitým faktom. Človek nemôže byť sudcom vo svojej veci, ako to už identifikoval aj napríklad Martin Luther. Niekedy ani zlé zákony nemusia byť vždy dobrým dôvodom pre ich nerešpektovanie, aby tie dobré platili i naďalej. Účelom existencie týchto práv je podpora spravodlivého právneho systému, a nie jeho zrušenie. Je potrebné preto podotknúť, že ide predovšetkým o krajné riešenia, kedy legálne prostriedky zlyhávajú.

Idea ľudského práva na odpor siaha až do stredoveku, i keď jej zárodky môžeme pozorovať už v antike, kde však človek ostal neodlučiteľne zakliesnený v polis ako jej občan. O ľudských právach, ktoré presahujú hranice štátu a sú od neho nezávislé, ešte v antickom svete v plnom zmysle hovoriť nemožno. Napriek tomu je príbeh Antigony, ktorá opovrhla ľudskými zákonmi, akýmsi malým náznakom možnosti vzoprieť sa. Jedinou cestou odporu však bola pravdepodobne iba voľba dobrovoľnej smrti – iba tak sa mohol človek vymaniť spod vplyvu štátu – o čom svedčí i Sokratov záver života. Už v stredoveku, koncepciou predovšetkým Tomáša Akvinského, ale v určitých rysoch už i u sv. Augustína, sa zdôrazňuje omylnosť ľudských zákonov, ktoré nemusia byť pokladané za platné v prípade, že protirečia božiemu, resp. prirodzenému zákonu. V takomto chápaní však nejde o neuposlúchnutie zákona, pretože zákon, ktorý je v tomto zmysle nespravodlivý, nie je vlastne ani zákonom, a preto ani nemá moc zaväzovať. Jediným záväzným zákonom je Boží zákon. Preto sa aj v tomto období vzťahujú revolúcie, ktoré obhajujú slobodu svedomia a náboženskú slobodu. Koncepcia ľudských práv sa naplno rozvíja až počnúc novovekým obdobím. Svoju platnosť odvodzuje z práv, ktoré pramenia z prirodzeného stavu. Štát je tak výlučne dobrovoľným zväzkom ľudí, ktorí svoje prirodzené práva iba preniesli do jedných rúk. Teóriou spoločenskej zmluvy sa stal známy i osvietenec J. J. Rousseau. Odpor voči štátu, či vláde sa najvýraznejšie prejavuje u J. Locka, pre ktorého si každý jednotlivec vyberá štát, ktorého bude občanom. Prirodzený stav tak nie je iba vecou minulosti. A aj po vstupe do konkrétneho politického zriadenia existuje možnosť zvrhnúť vládu a vziať si svoje prirodzené práva späť, tie sa však už nenavracajú k jednotlivcom, ale k ľudu ako takému.

Práva človeka sa od novovekého obdobia zmluvných teórií stále viac upevňujú. Ľudia si začínajú uvedomovať, že ak nedôjde k ich pozitivizácii, tak nie je ich platnosť nijakým spôsobom zaručená. V jednotlivých štátoch tak dochádza k písomnému ukot-

veniu práv človeka, ktoré sú však platné predovšetkým pre občana. Paradox ľudských práv spočíva v ich vymožitelnosti, ktorej sa môžu domôcť iba v rámci verejnej autority, ktorá bude ich garantom tým, že ich prijme ako súčasť svojho konkrétneho systému právnych noriem. Aj právo na odpor je súčasťou mnohých právnych dokumentov i ústav, jeho rozsah a využitie je však nejednoznačné. Samotné právo na odpor je zakotvené aj v Ústave SR, článok 32. Otázkou však ostáva, či aj dnes v súčasných moderných štátoch majú tieto práva reálny význam a nie sú iba prázdnu formulou bez reálneho obsahu.

Podľa J. Boguszaka „ak nie je ústava, občania nemajú povinnosť poslúchať, majú právo na odpor“.⁴ Iní autori (napr. KYSELA, J.: *Právo na odpor a občiansku neposlušnosť*. Brno : Doplněk, 2001, s. 52) zdôrazňuje, že realizácia práva na odpor a jeho praktické uplatnenie sú veľmi úzko prepojené s ustanovením v zmysle ktorého každý môže konať to, čo nie je zákonom zakázané.

Znamená to, že obsah práva na odpor proti štátnej moci je prepojený s novým chápaním slobody jednotlivca.

Z odbornej literatúry, ako i z diskusie okolo občianskej neposlušnosti a práva na odpor je viac ako zrejmé, že právo má viac kritikov ako zástancov.

Právo na odpor je považované za jedno z politických práv, ktoré je zakotvené aj v našej ústave a plní najmä preventívnu a výchovnú funkciu. Ak hovoríme o občianskej neposlušnosti a práve na odpor, vieme, že pojem občianskej neposlušnosti (*civil disobedience*) je mladší ako právo na odpor (*ius resistendi*).

Pre občiansku neposlušnosť je charakteristické, že prezentuje porušenie určitého práva, nie je to konanie právne dovolené na rozdiel od *ius resistendi*, má nenásilnú povahu a je nasmerované proti zlému zákonu. I samotný J. Rawls⁵ považuje občiansku neposlušnosť za verejný akt, ktorý sa nevzťahuje iba na verejné princípy, je nenásilnou formou protestu, kde rozumní jedinci nepotrebujú sudcu, ale všetci sa rozhodujú podľa vlastného uváženia, t. j. racionálne a ohľaduplne.

O občianskej neposlušnosti ako o sociálnom a politickom konaní hovorí R. Procházka.⁶ Je odkazom zásadnej nespokojnosti skupiny občanov so spôsobom, akým iná skupina presadzuje svoju vôľu. S istou dávkou tolerancie ju môžeme nazvať extrémnu formou sociálneho dialógu. Predstavuje mimoprávnu formu dialógu medzi reprezentantmi jednotlivých sociálnych pozícií. Je jednou z bŕzd protiváh, ktoré má vo vzťahu k štátu občianska neposlušnosť.

V demokratickej spoločnosti rešpektovanie zákonov, ako aj občianska disciplína sú základom života človeka v štáte.

Základným východiskom práva na odpor a občianskej neposlušnosti je v konečnom dôsledku vzťah prirodzeného a pozitívneho práva.

Inštitúty práva na odpor spolu s občianskou neposlušnosťou, ale i koncepciou prirodzených práv a spoločenskej zmluvy boli vytvorené ako bariéry proti absolutistickej štátnej moci, ale i ako ochrana slobody jednotlivca a autonómie jednotlivých spoločenských korporácií.

⁴ BUGUSZAK, J.: Vyústenie antinómie jusnaturalizmu a juspozitivizmu. In *Právnik*, č. 6/99.

⁵ RAWLS, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha : Victoria publishing, 1994, s. 216-231.

⁶ PROCHÁZKA, R.: Občianska neposlušnosť – legitímny dissent? In *Právny obzor*, 81, 1998, č. 1, s. 28-43.

Použitá literatúra

- BOGUSZAK, J.: Vyústenie autonómie iusnaturalizmu a iuspozitivizmu. In *Právnik*, 6/99, Praha, 1999.
- BRÓSTL, A.: *Právny štát*. Košice : Medes, 1995.
- DWORKIN, R. M.: *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenh, 2001.
- HART, H. L. A.: *Právo, sloboda, morálka*. Bratislava : Kalligram, 2003.
- HOLLÁNDER, P.: *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006.
- CHOVANCOVÁ, J.: *Liberalistické koncepcie spravodlivosti 20. st.* II. diel. Bratislava : VO PF UK, 1996.
- KLABOUCH, J.: *Západoevropská právní filosofie ve 2. polovině 20. století*. Praha : Academia, 1989.
- KOMARKOVÁ, B.: *Původ a význam lidských práv*. Praha : SPN, 1990.
- KRÓL, M.: *Liberalizmus strachu alebo liberalizmus odvahy*. Bratislava : Kalligram, 1999.
- KYSELA, J.: *Právo a odpor a občanskou neposlušnost*. Brno : Doplněk, 2001.
- LOCKE, J.: *Dvě pojednání o vládě*. Praha : ČSAV, 1965.
- Ludské práva*. Výber dokumentov OSN. Bratislava : Archa, 1991.
- MILL, J. S.: *O slobode*. Bratislava : Iris, 1995.
- PAINE, T.: *Práva člověka*. Bratislava : Osveta, 1959.
- PLATÓN: *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. Praha : Oikoymenh, 2005.
- PROCHÁZKA, R.: Občianska neposlušnosť – legitímny dissent. In *Právny obzor*, 81, Bratislava, 1998.
- RAWLS, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha : Victoria Publishing, 1995.
- ROUSSEAU, J. J.: *Rozpravy*. Praha : Svoboda, 1989.
- THOREAU, H. D.: *Občanská neposlušnost a jiné eseje*. Poprad : Christiania, 1994.
- SWIFFT, A.: *Politická filosofie – základní otázky moderní politologie*. Praha : Portál, 2005.

Súhrn

Súčasťou každej modernej spoločnosti, ktorá sa snaží o spravodlivo fungujúcu spoločnosť sú aj inštitúty, akými sú právo na odpor a občianska neposlušnosť. V konečnom dôsledku ide o analýzu vzťahu prirodzeného a pozitívneho práva.

Zusammenfassung

Bestandteil jeder modernen, nach Gerechtigkeit strebenden Gesellschaft sind auch Institute wie Recht zum Widerstand und zivilen Ungehorsam. Im Endeffekt geht es um die Analyse des Verhältnisses zwischen dem natürlichen und dem positiven Recht.

Summary

Every modern society having a goal to establish a just and functional society recognizes institutes of ius resistentis and civil disobedience. They actually represent an analysis of the relation between ius naturale and ius positive and their consequences.

**VŠEOBECNE O KONANÍ O PREDBEŽNEJ OTÁZKE
PRED SÚDNYM DVOROM EURÓPSKEJ ÚNIE**

Daniela Ježová

ÚVOD

Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie významne ovplyvnil a obohatil právny poriadok Slovenskej republiky vo všetkých jeho oblastiach. Od tohto momentu je nevyhnutné pri normotvorbe ako aj pri aplikácii práva brať na zreteľ nielen vnútroštátnu právnu úpravu ale aj normy práva Európskej únie. Pre adresátov práva vznikli nové možnosti domáhania sa svojich práv a ich ochrany a to na úrovni Súdneho dvora Európskej Únie. Súdny Slovenskej republiky sa stali povinné aplikovať právo Európskej únie, pričom konanie o predbežnej otázke (prejudiciálne konanie) im má pri tejto ich neľahkej úlohe pomáhať. Systém prejudiciálneho konania je základným mechanizmom práva Európskej únie, ktorého účelom je poskytnúť vnútroštátnym súdom prostriedok pre zabezpečenie jednotného výkladu a uplatňovania práva Európskej únie v každom členskom štáte. Právny základ prejudiciálneho konania je zakotvený v čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEU“) (ex 177 a 234 Z o založení Európskych spoločenstiev ďalej „ZES“), ktorý je zakotvením jednej zo základných zásad práva Európskej únie – zásadou jednotnosti aplikácie práva Európskej únie. Tento článok je neustále dopĺňaný veľkým množstvom judikatúry Súdneho dvora Európskej únie (ďalej „Súdny dvor“). Judikatúra Súdneho dvora sa takto stala jedným zo spôsobov dotvárania a formovania práva a jedným z prameňov práva Európskej únie. Veľký význam a vplyv judikatúry Súdneho dvora možno pozorovať pri vytváraní nových zásad a inštitútov práva Európskej únie, ktoré sú prevažne formované práve v prejudiciálnom konaní (napr. zásada priameho účinku, nepriamy účinok smerníc, princíp prednosti práva Európskej únie, zásada zodpovednosti členského štátu za škodu spôsobenú porušením práva Európskej únie).

Prejudiciálne konanie možno charakterizovať ako konanie, v ktorého rámci Súdny dvor zjednocuje rozhodovacia činnosť vnútroštátnych súdov členských štátov pri aplikácii a výklade práva Európskej únie. Toto konanie je založené na dialógu a spolupráci Súdneho dvora a vnútroštátnych súdov členských štátov.

Súdy Slovenskej republiky (ako súdy všetkých ostatných členských štátov) získali po pristúpení Slovenskej republiky k Európskej únii okrem iného aj možnosť klásť predbežné otázky na Súdny dvor. Súdy Slovenskej republiky sú povinné aplikovať v rámci svojej rozhodovacej praxe právo Európskej únie, s tým že v rámci jednotného výkladu práva Európskej únie majú právo a v niektorých prípadoch aj povinnosť položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru. Význam konania o predbežnej otázke spočíva aj v účinkoch, ktoré má právo Európskej únie na právne poriadky členských štátov. Pre bezproblémové fungovanie Európskej únie je najdôležitejšia jednotnosť aplikácie práva Európskej únie, za ktorú sú primárne zodpovední národní sudcovia. Inštitút predbežnej otázky im má byť nápomocný pri aplikácii práva Európskej únie na národné podmienky. Význam konania o predbežnej otázke je podčiarknutý skutočnosťou, že práve z tohto typu konania vzišli viaceré všeobecné princípy práva Európskej únie. Konanie o predbežnej otázke predstavuje základný kameň fungovania vnútorného trhu, nakoľko zohráva rozhodujúcu úlohu pri zabezpečení toho, aby si právo zakotvené v zmluvách udržalo svoj európsky charakter a malo rovnaké právne účinky vo všetkých členských štátoch Európskej únie.

ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA KONANIA O PREDBEŽNEJ OTÁZKE

Konanie o predbežnej otázke pred Súdnym dvorom patrí nepochybne k najdôležitejším a najčastejšie používaným konaniam vedeným pred Súdnym dvorom. Toto konanie sa odlišuje od ostatných konaní pred Súdnym dvorom najmä svojim nesporovým charakterom, keďže Súdny dvor nerozhoduje vo veci samej, ale odpovedá na otázky týkajúce sa platnosti alebo výkladu položené jednotlivými súdmi členských štátov. Špecifikum konania je daná aj tým, že Súdny dvor rozhoduje *ex ante* nejasné otázky práva Európskej únie, nejde teda o konanie určovacieho charakteru. Pojem „konanie o predbežnej otázke“ už sám o sebe naznačuje, že ide o konanie, ktorého výsledkom bude riešenie čiastkového problému, od ktorého vyriešenia závisí rozhodnutie vo veci samej v inom konaní a bez vyriešenia ktorého by nebolo možné rozhodnúť vo veci samej v takomto inom konaní. Konanie o predbežnej otázke nie je odvolacie konanie ani iné konanie o opravnom prostriedku. Predbežné otázky môžu byť tak procesnoprávneho ako aj hmotnoprávneho charakteru.

Európsky právny systém je systém *sui generis*, kde spolupôsobí popri sebe niekoľko samostatných právnych systémov. Pre právo Európskej únie je dôležité, tak aj pre samotnú Európsku úniu, aby bolo právo Európskej únie jednotne aplikované v rámci celej Európskej únie. Uvedené je možné dosiahnuť prostredníctvom systému kooperácie a dialógu medzi Súdnym dvorom a súdmi členských štátov, kde neexistuje hierarchia súdov na rozdiel od Spojených štátov amerických, kde je najvyšší súd (Supreme Court) na vrchole hierarchie súdov. Jednotná aplikácia a výklad práva Európskej únie je prvou funkciou konania o predbežnej otázke. Ďalšou funkciou konania o predbežnej otázke je pomoc národným súdom v riešení problémov, ktoré často sprevádzajú aplikáciu práva Európskej únie.¹ Neposlednou funkciou konania o predbežnej otázke je ochra-

¹ C 166/73 Rheinmuhlen-Düsseldorf v. Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel.

na práv jednotlivcov, ktoré im prináležia na základe práva Európskej únie. Je nevyhnutné zdôrazniť, že model kooperácie v rámci konania o predbežnej otázke je bez akejkoľvek hierarchickej štruktúry, čiže Súdny dvor nie je nadriadeným súdom vo vzťahu k národným súdom členských štátov.²

Konanie o predbežnej otázke je možné charakterizovať ako priamy dialóg medzi národnými súdmi členských štátov a Súdny dvorom. Návrh na začatie prejudiciálneho konania môže podať akýkoľvek súd členského štátu alebo tribunál v prípade ak v prebiehajúcom konaní práve vedenom pred ním na národnej úrovni vyvstala otázka týkajúca sa práva Európskej únie a rozhodnutie o nej je nevyhnutné na rozhodnutie vo veci samej. Sudca členského štátu tak môže urobiť na základe návrhu účastníkov konania vedeného pred ním alebo aj *ex officio*, čiže pri absencii návrhu zo strany účastníkov konania vedeného pred ním, dokonca proti vôli účastníkov konania.³ Rozlišujeme možnosť národného sudcu položiť predbežnú otázku a povinnosť tak uskutočniť. Podrobnosti možnosti a povinnosti budú rozobrané ďalej. Otázka na národnej úrovni (v rámci konania pred národným súdom) môže byť položená tak z podnetu niektorej zo strán konania alebo *ex officio* samotným súdom. Jednotlivec, žiadna zo strán konania ani žiadny iný subjekt ako je súd členského štátu nie je oprávnený sa priamo obrátiť na Súdny dvor s návrhom na začatie konania o predbežnej otázke. Pre návrh na začatie prejudiciálneho konania je dôležité aby spĺňal niekoľko základných požiadaviek medzi ktoré patrí hlavne tá, že otázka sa musí týkať práva Európskej únie a nie národného práva ani výkladu inej medzinárodnej zmluvy na čo Súdny dvor nemá kompetencie. Návrh musí obsahovať všetky nevyhnutné fakty a údaje, spor v ktorom potreba zodpovedania predbežnej otázky vznikla musí byť reálny a nie len fiktívny, čím by sa systém konania zneužíval napríklad za účelom získania názoru Súdneho dvora na konkrétnu potenciálnu situáciu. Po obdržaní návrhu na začatie prejudiciálneho konania Súdny dvor poskytne záväznú interpretáciu práva Európskej únie, pričom nemá právo rozhodovať samotný spor vedený pred národným súdom. Národný súd po obdržaní rozhodnutia Súdneho dvora pokračuje v pôvodnom konaní vedenom pred ním, pričom na rozhodnutie použije výklad práva Európskej únie poskytnutého Súdny dvorom. Súdny dvor nemá právomoc rozhodovať o faktoch konkrétneho prípadu. Na čas rozhodnutia Súdneho dvora o predbežnej otázke je spravidla konanie pred národným súdom prerušené. Jednotlivé strany konania vedeného pred národným súdom v konaní o predbežnej otázke vystupujú ako účastníci, ale nezasahujú do samotného dialógu. Podľa čl. 104 (3) Procesného poriadku Súdneho dvora, Súdny dvor je oprávnený po vyznení súdu, ktorý mu predbežnú otázku postúpil a po vypočutí prípadných vyjadrení osobami uvedenými v čl. 20 štatútu Súdneho dvora, čl. 21 štatútu Euratom a čl. 103 ods. 3 procesného poriadku a po vypočutí generálneho advokáta, ak je položená predbežná otázka zhodná s vecou, o ktorej už Súdny dvor rozhodol vydať odôvodnené uznesenie obsahujúce odkaz na predchádzajúce rozhodnutie. Právny rámec konania o predbežnej otázke som objasnila v predchádzajú-

² C 16/65 Firma G. Schwarze v Einfuhr- a Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, rozsudok Súdneho dvora z 1. 12. 1965.

³ C 166/73 Rheinmuhlen-Düsseldorf v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, C 87/90 Verholen a ostatní v. Sociale Verzekeringsbank, C 472/93 Luigi Spano v. Fiat Geotech SpA.

júcich kapitolách. Zo znenia čl. 267 ZFEU vyplýva, že Súdny dvor je príslušný v rámci konania o predbežnej otázke interpretovať Zmluvu, akty prijaté inštitúciami, orgánmi alebo úradmi Európskej únie. Súdny dvor je taktiež v rámci predmetného konania príslušný rozhodovať o platnosti aktov prijatých inštitúciami, orgánmi, úradmi alebo agentúrami Európskej únie.

PREDMET KONANIA O PREDBEŽNEJ OTÁZKE

Zo znenia čl. 267 ZFEU vyplýva, že predmetom konania o predbežnej otázke je tak výklad práva Európskej únie ako aj otázka platnosti práva Európskej únie. Z uvedeného článku je taktiež možno vyčítať, aké druhy aktov orgánov Európskej únie, môžu byť predmetom prejudiciálneho konania.

Ak som už uviedla Súdny dvor v rámci konania o predbežnej otázke rozhoduje o platnosti aktov prijatých inštitúciami, orgánmi, úradmi alebo agentúrami Európskej únie. Výlučná právomoc Súdneho dvora v tejto oblasti nevyplýva zo znenia ZFEU. Potenciálna situácia, v ktorej by národné súdy mali právomoc rozhodnúť o platnosti aktov prijatých inštitúciami Európskej únie je nemysliteľná, keďže následok toho by bola existencia protichodných rozhodnutí národných súdov v jednotlivých členských štátoch. Preto je nevyhnutné, aby sa touto otázkou zaoberal výlučne Súdny dvor. V prípade Foto-Frost,⁴ kde obchodná spoločnosť zo Spolkovej republiky Nemecko, zaoberajúca sa vývozom a dovozom fotografického tovaru, domáhala zrušenia rozhodnutia o dodatočnom vymáhaní ciel, ktoré vydal hlavný colný úrad po tom, čo Komisia rozhodnutím určeným Spolkovej republike Nemecko ustanovila, že v tomto prípade nebolo dovolené upustiť od vymáhania cla. Súdny dvor v tomto prípade odmietol možnosť, aby vnútroštátny súd bol oprávnený vysloviť neplatnosť aktu orgánu Únie. Súdny dvor interpretoval článok 177 ZES (teraz 267 ZFEU) ako odňatie právomoci národným súdom rozhodnúť o neplatnosti aktov inštitúcií Európskej únie, pričom národné súdy sú oprávnené vydať dočasné opatrenie v prípade ak existujú závažné pochybnosti ohľadom platnosti európskeho aktu a oprávnená osoba je vystavená nebezpečenstvu závažnej a nenapraviteľnej ujmy. Na druhej strane však čl. 267 ZFEU ponecháva národným súdom právomoc vysloviť európsky akt za platný v prípade ak neexistujú žiadne pochybnosti o jeho platnosti.

Správna aplikovateľnosť práva Európskej únie členskými štátmi závisí tak od jeho výkladu ako aj o platnosti noriem práva Európskej únie. Zuzujúci výklad práva Európskej únie môže prispieť k ponímaní neplatnosti európskeho aktu. Jednotná interpretácia práva je nevyhnutná na ochranu jednotnej aplikácie. Tak ako Súdny dvor sám skonštatoval: Článok 177 ZES (teraz čl. 267 ZFEU) je základom na ochranu komunitárneho (teraz európskeho) charakteru práva, založeného Zmluvou a má za úlohu uistiť, že pri akýchkoľvek okolnostiach toto právo je rovnaké vo všetkých členských štátoch Spoločenstva (teraz Únie).⁵ Jednotná aplikácia práva Európskej únie je základom pre

⁴ C 314/85 Foto-Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost.

⁵ C 166/73 Rheinmuhlen-Düsseldorf v. Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel.

spoločný trh. Bez nej právo Európskej únie aplikované národnými súdmi členských štátov by bolo zodpovedné za fragmentáciu a bolo by zničené národným právnym poriadkom vo všetkých jeho odlišnostiach. Keby každý národný súd mal oprávnenie vyhlásiť európsky akt za neplatný, jednotná aplikácia práva Európskej únie by bola ohrozená. Jediný, kto je oprávnený vyhlásiť európsky akt za neplatný je Súdny dvor v rámci žaloby o neplatnosť podľa čl. 230 ZFEU, pričom koherencia výkladu vyžaduje, aby mal túto právomoc aj v rámci konania o predbežnej otázke. Inak by boli účinky rozhodnutia národného súdu o neplatnosti aktu obmedzené len na ten štát, ktorého súd ho vyniesol a predmetný akt by sa aj naďalej uplatňoval v ostatných členských štátoch. Súdny dvor môže vysloviť ako jediný neplatnosť aktu, keďže inštitúcie, ktoré tento akt prijali sú pred Súdnym dvorom riadne zastúpené a môžu obhajovať platnosť daného aktu. Čiže po rozhodnutí v prípade Foto-Frost sú všetky národné súdy bez ohľadu na inštanciu povinné predložiť prejudiciálnu otázku týkajúcu sa platnosti európskeho aktu Súdnemu dvoru. Na určenie dôvodov neplatnosti európskeho aktu je potrebné použiť ustanovenie čl. 230 ZFEU, kde sú tieto pomenované.⁶ Je potrebné ešte spomenúť, že Súdny dvor nemá oprávnenie rozhodovať platnosti zakladajúcich zmlúv.

Predmetom prejudiciálneho konania je taktiež aj výklad práva Európskej únie. Predmetom výkladu môže byť podľa znenia čl. 267 ZFEU samotného textu ZFEU, aktov orgánov inštitúcií, úradov alebo agentúr Únie. Uvedený výpočet je potrebné vykladať extenzívne. Pojem „zmlúv“ je potrebné chápať ako celé primárne právo, čiže všetky zakladajúce zmluvy, protokoly, vyhlásenia a ich prílohy ako aj všetky zmeny zakladajúcich zmlúv. Súdny dvor je oprávnený za istých okolností vykladať aj medzinárodné zmluvy. Uvedené oprávnenie vznikne Súdnemu dvoru vtedy keď sa medzinárodné právo stane súčasťou práva Európskej únie. Súčasťou práva Európskej únie sa medzinárodná norma stane vtedy ak jej signatárom je samotná Únia a nie jednotlivé členské štáty Únie. Súdny dvor je však oprávnený vykladať len samotný akt pristúpenia Únie k medzinárodnej zmluve, nie samotnú medzinárodnú zmluvu.

PRÍPAD, KEĎ SÚDNY DVOR ODMIETOL PREJUDICIÁLNU OTÁZKU

V súčasnosti Súdny dvor častejšie odmieta odpovedať na položenú predbežnú otázku súdom členského štátu oproti minulosti. Túto skutočnosť možno vyvodiť aj z toho, že konanie o predbežnej otázke je najfrekventovanejšie konanie pred Súdnym dvorom a Súdny dvor takto z určitých dôvodov odľahčuje svoju agendu a prispieva tak k rýchlejšiemu vybaveniu ostatných konaní o predbežnej otázke. Dávnejšie sa Súdny dvor pokúšal odpovedať na každú položenú predbežnú otázku a to aj v prípade ak bola zla formulovaná alebo mala iné vady. Uvedené uskutočňoval za účelom pomoci sudcom členských štátov. Dnes už existuje aj veľké množstvo judikatúry Súdného dvora, v ktorou si sudcovia členských štátov môžu pri svojom rozhodovaní pomôcť. Prípady, keď Súdny dvor odmietol odpovedať na položenú predbežnú otázku možno zhrnúť takto:

⁶ Ide o nepríslušnosť orgánu, ktorý akt vydal; porušenie podstatných formálnych náležitostí; porušenie Zmluvy alebo pravidiel týkajúceho sa jej vykonávania; zneužitie právomoci.

- a) Predbežná otázka sa netýka práva Európskej únie.
- b) Predbežná otázka je príliš všeobecná.
- c) Predbežná otázka nie je relevantná pre vyriešenie daného sporu.
- d) Predbežná otázka nie je právneho charakteru.
- e) Predkladajúci súd neobjasnil dostatočne skutkové alebo právne okolnosti prípadu na to, aby Súdny dvor mohol dobre porozumieť predbežnej otázke.
- f) Neexistuje reálny spor a strany zneužívajú konanie o predbežnej otázke.
- g) Spor, ktorý bol ukončený alebo ešte nezačal.

Ad a) Predbežná otázka sa netýka práva Európskej únie

Niekedy Súdny dvor odmietne rozhodnúť o položenej predbežnej otázke v prípade ak nie je zjavné, či a ako sa predbežná otázka dotýka práva Európskej únie. Vyberiem niektoré rozhodnutia, ktorých sa tento prípad týkal. Ide napríklad o prípad, keď sa Francúzsky súd pýtal, akú ochranu poskytuje ZES s ohľadom na základné princípy nezávislosti súdnictva v aplikácii práva.⁷ Ten istý francúzsky sudca opäť požiadal Súdny dvor o odpoveď na otázku či žaloba o náhradu škody proti národnému sudcovi je zlučiteľná s „požiadavkou inherencie vyplývajúcej z povahy komunitárneho práva (teraz práva Európskej únie) v tomto prípade.“⁸ V oboch prípadoch Súdny dvor uviedol, že otázky sa netýkali práva Európskej únie a preto odmietol na ne odpovedať. Taktiež Súdny dvor odpovedal, keď v trestnom konaní bola položená otázka vzťahujúca sa na autonehodu, ktorá sa zaoberala zákazom diskriminácie vo vzťahu k národnosti.⁹ V iných prípadoch národný súd požiadal o objasnenie otázky či komunitárne právo (teraz právo Európskej únie) má vplyv na konkrétnu situáciu. Jednalo sa napríklad o prípad Vlaemick, keď Súdny dvor usúdil z faktov prípadu že riešenie prípadu nezáleží na ustanoveniach komunitárneho práva (teraz práva Európskej únie) a preto odmietol položenú predbežnú otázku.¹⁰ Taktiež v prípadoch kedy môže byť sporné, či sa v nich aplikuje komunitárne právo (teraz právo Európskej únie), Súdny dvor sa môže rozhodnúť odpovedať na takéto položené predbežné otázky hlavne ak sa výklad môže použiť na zabránenie vzniku situácie, kedy národné súťažné pravidlá sú v rozpore so súťažnými pravidlami Spoločenstiev (teraz Únie).¹¹ Uvedené sa aplikuje len v prípade ak je bez akýchkoľvek pochybností, že právo Európskej únie sa neaplikuje v príslušnom relevantnom spore. Ako napríklad keď je otázka čisto internou záležitosťou členského štátu a odpoveď na otázku nepomôže národnému sudcovi v jeho rozhodovaní vtedy bude otázka deklarovaná za neprípustnú.¹² V prípade Kremzow rakúsky súd položil Súdnemu dvoru otázku, ktorej predmetom bolo okrem iného, či sú rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva záväzné pre súdy členských štátov Európskej únie. V prípadoch kde je len hypotetická pravdepodobnosť, že v budúcich prípadoch bude predmetné ustanovenie národného práva považované za

⁷ 68/80 Independence of the Judiciary (Tribunal d'Hayange), 12. 3. 1980, Zb. s. 2257

⁸ C 95/96 Denial of Justice (Tribunal d'Hayange), 12. 6. 1996, Zb. s. 771

⁹ C 291/96 Grado ans Bashir, 9. 10. 1997, Zb. s. I-5531

¹⁰ 132/81 Vlaeminck, 16. 9. 1982, Zb. s. 2963, 2964

¹¹ C 7/97 Oscar Bronner, 26. 11. 1998, Zb. s. I-7791

¹² Napríklad 180/83 Moren, 28. 6. 1984, Zb. s. 2539 a C 299/95 Kremzow, 29. 5. 1997, Zb. s. I-2629.

sporné vo vzťahu k niektorej zo základných slobôd Zmluvy, nie je na miesto deklarovať takúto otázku za neprípustnú.¹³ Taktiež je potrebné zdôrazniť, ak národné súdy pokladajú otázku, ktorú nie je Súdny dvor oprávnený zodpovedať, Súdny dvor aj napriek tomu sa vo väčšine prípadov bude snažiť extrahovať zo znenia také otázky, ktoré sa budú vzťahovať na interpretáciu práva Európskej únie.¹⁴

Ad b) Predbežná otázka je príliš všeobecná

Ide o prípady, keď položená otázka súdom členského štátu je tak všeobecná, že Súdny dvor nie je schopný na ňu relevantne odpovedať. V prípade ak by na ňu odpovedal, sám by sa vystavil riziku, že odpoveď by nebola správna, resp. že pri jej formulovaní vychádzal z iných predpokladov ako sú v danom prípade. V prípade Pretore de Salo¹⁵ taliansky sudca požadoval Súdny dvor o odpoveď na otázku či sú niektoré ustanovenia talianskej legislatívy kompatibilné so smernicou EU a to bez uvedenia prečo uvedené požaduje a aké sú pohnútky sudcu, ktoré ho k položeniu otázky viedli. Vo väčšine prípadoch, ak je to možné, Súdny dvor položenú otázku preformuluje a posúdi ju ako prípustnú.¹⁶ V prípade Hein – Müller¹⁷ aj napriek námietke Komisie, že sa jedná o vágnu otázku Súdny dvor uviedol, že napriek nepresnej povahe otázky, poklady národného súdu jasne ukazujú predmet tejto otázky a vydal o nej rozhodnutie. Taktiež reagoval Súdny dvor aj v prípade Van Wesemael¹⁸ kde apeloval na sudcovskú spoluprácu medzi Súdnym dvorom a národnými súdmi v prejudiciálnom konaní. V Prípade Meilicke¹⁹ Súdny dvor otázku týkajúcu sa nesprávnej implementácie druhej EU smernice týkajúcej sa európskych spoločností do nemeckého zákona o akciách (Aktiengesetz) neodpovedal z dôvodu jej hypotetickosti bez reálneho podkladu v spore.

Ad c) Predbežná otázka nie je relevantná pre vyriešenie daného sporu

Ide o prípady, keď otázka nie je pre daný prípad relevantná a súd je schopný vydať rozhodnutie vo veci samej aj bez získania odpovede na ňu, resp. odpoveď na takúto otázku nech už je akákoľvek neovplyvní výsledok samotného sporu.²⁰ Z uvedených prípadov je možné dospieť k záveru, že Súdny dvor sa nebude položenou predbežnou otázkou zaoberať z dôvodu jej irelevantnosti len výnimočne. V prípade Mazzolini²¹ sa Súdny dvor odmietol zaoberať položenou predbežnou otázkou týkajúcou sa výkladu smernice z dôvodu, že lehota na jej implementáciu ešte neuplynula. Súdny dvor skúma len výnimočne, či je položená otázka relevantná na vyriešenie sporu vedeného pred

¹³ Napríklad C 363/97 Arthur Lindau, 25. 3. 1998, Zb. s. I-10.

¹⁴ 11/73 Fourth Getreide-Import, 12. 7. 1973, Zb. s. 925.

¹⁵ 14/86 Pretore de Salo, 11. 6. 1987, Zb. s. 2545.

¹⁶ Napríklad C 168/95 Arcaro, 26. 9. 1996, Zb. s. I-4705.

¹⁷ 10/71 Hein – Müller, 14. 7. 1971, Zb. s. 729.

¹⁸ 110, 111/78 Van Wesemael, 18. 1. 1979, Zb. s. 51.

¹⁹ C 83/91 Meilicke v. ADV/ORGAG, Zb. s. I-4871.

²⁰ Pozri napr.: 112/83 Produits de Mais, 27. 2. 1985, Zb. s. 748; 172/84 Celesteri, 21. 3. 1985, Zb. s. 966; 54/72 FOR, 20. 2. 1973, Zb. s. 193; C 286/88 Falciola, 26. 2. 1990, Zb. s. I-191; C 428/93 Monin, 16. 5. 1994, Zb. s. I-1707.

²¹ C 165/98 Mazzolini, 15. 3. 2001.

súdom členského štátu,²² za normálnych okolností ponecháva na národnom sudcovi, aby sa rozhodol či je otázka potrebná na to, aby v danom spore rozhodol. Súdny dvor môže napríklad rozhodnúť o predbežnej otázke vzťahujúcej sa na základné slobody aj keď spor pred mestským súdom na prvý pohľad vyzerá tak, že sa jedná o internú záležitosť členského štátu bez akéhokoľvek vonkajšieho elementu.²³ V tomto prípade sa môže jednať o predbežné otázky, ktoré sa dotýkajú práva Európskej únie ale sú pre rozhodnutie sporu irelevantné na rozdiel od prípadu, kedy sa predbežné otázky nedotýkajú práva Európskej únie, pričom tieto môžu byť práve pre rozhodnutie sporu relevantné.

Ad d) Predbežná otázka nie je právneho charakteru

Ide o prípad *Matheus*.²⁴ Firma *Doego* si objednala u pána *Matheusa* štúdiu španielskeho a portugalského trhu s poľnohospodárskymi výrobkami. Zmluva obsahovala ustanovenie, že firma *Doego* môže zmluvu kedykoľvek vypovedať ak bude zrejmé, že pristúpenie Španielska a Portugalska k Európskej únii nebude právne možné. O právnej možnosti pristúpenia mal rozhodnúť Súdny dvor. Firma *Doego* zmluvu vypovedala a *Matheus* ju zažaloval o náhradu škodu. Súd v *Essene* položil Súdnemu dvoru otázku či a za akých podmienok môže dôjsť k pristúpeniu Španielska a Portugalska k Európskej únii. Táto otázka bola Súdnym dvorom odmietnutá ako neprípustná a to z dôvodu, že ide o politickú otázku a nie právnu. Vyjednávanie aktu pristúpenia je politický akt a nie právny, a preto sa k tomu procesu Súdny dvor nemôže vyjadrovať.

Ad e) Predkladajúci súd neobjasnil dostatočne skutkové alebo právne okolnosti prípadu na to, aby Súdny dvor mohol dobre porozumieť predbežnej otázke

Z charakteru prejudiciálneho konania vyplýva, že na to, aby Súdny dvor mohol adekvátne odpovedať na položené predbežné otázky musí poznať faktickú stránku veci ako aj legislatívne ustanovenia, ktoré vec upravujú. V prípade ak sa nedá otázka jednoznačne začleniť do faktického a legislatívneho rámca bolo by pre členské štáty a inštitúcie zapojené do konania veľmi komplikované intervenovať v konaní a poskytnúť Súdnemu dvoru použiteľné vyjadrenie. Taktiež pre Súdny dvor by bolo komplikované, ak by mal odpovedať na otázku len z čisto abstraktného a teoretického pohľadu bez oboznámenia sa s okolnosťami, ktoré pre svoju odpoveď potrebuje. Pokiaľ Súdny dvor dostatočne a k svojej spokojnosti nerozumie samotnému prípadu – jeho faktickému a legislatívnemu kontextu – Súdny dvor nevie pomôcť národnému sudcovi a preto môže odmietnuť poskytnúť odpoveď.²⁵ Súdny dvor môže požadovať precíznejší opis skutkového a práv-

²² Napríklad 126/80 *Salonia*, 16. 6. 1981, Zb. s. I-1563; C 343/90 *Lourenco Dias*, 16. 7. 1992, Zb. s. I-4673; C 67/91 *Dirección General de Defensa de la Competencia*, 16. 7. 1992, Zb. s. I-4785; C 186/90 *Durighello*, 28. 11. 1991, Zb. s. I-5773.

²³ C 448/98 *Guimant*, 5. 12. 2000, Zb. s. I-10663.

²⁴ 93/78 *Matheus*, 22. 11. 1978, Zb. s. 2210.

²⁵ Napríklad C 320/90, C 321/90 a C 322/90 *Telematicabruzzo*, 26. 1. 1993, Zb. s. I-393; C 157/92 *Banchero*, 19. 3. 1993, Zb. s. I-1085; C 386/92 *Monin*, 26. 4. 1993, Zb. s. I-2049; C 378/93 *La Pyramide*, 9. 8. 1994, Zb. s. I-3999; C 458/93 *Mostafa Saddik*, 23. 3. 1995, Zb. s. I-511; C 9/98 *Agostini*, 8. 7. 1998; Zb. s. I-4261; C 422/98 *Colonia*, 2. 3. 1999, Zb. s. I-1279.

neho pozadia prípadu.²⁶ V niektorých prípadoch môže Súdny dvor akceptovať, že faktické a právne pozadie prípadu je už dobre známe z predchádzajúceho prípadu.²⁷ V prípade ak Súdny dvor obdrží viacero paralelných predbežných otázok od toho istého národného sudcu, ktoré obsahujú protichodné informácie týkajúce sa faktického a právneho pozadia prípadu, Súdny dvor nemusí svoju odpoveď poskytnúť.²⁸ Na druhej strane však Súdny dvor nebude kontrolovať, či informácie o právnom a faktickom pozadí prípadu poskytnuté národným sudcom sú presné.²⁹

Prípád Telemarsicabruzzo bol prvým prípadom tejto kategórií možností odmietnutia položenej otázky Súdnym dvorom pre neprípustnosť. Prípád sa týkal otázok pridelovania vysielacích frekvencií pre súkromné talianske stanice. Problém, ktorý nastal bol ten, že predkladajúci orgán formuloval otázku veľmi stručne. V prípade ak národný sudca nešpecifikuje dostatočne skutkové a právne okolnosti prípadu je na úvahe Súdneho dvora, či o danej predbežnej otázke rozhodne alebo ju zamietne pre neprípustnosť.

Ad f) Absencia reálneho sporu

Všeobecne prvým prípadom odmietnutia návrhu na začatie prejudiciálneho konania je prípad Foglia,³⁰ ktorý zároveň spadá pod kategóriu odmietnutie z dôvodu neexistencie reálneho sporu. Pani Novello si zakúpila od pána Foglia víno. Aj keď obaja boli taliansky občania s trvalým pobytom v Taliansku aj miesto dodania bolo Francúzsko. V kúpnej zmluve sa obaja zaviazali, že pani Novello nezaplatí pánovi Fogliovi žiadne dane, ktoré by musel uhradiť z dôvodu prekročenia hraníc a, ktoré by boli v rozpore s právom Európskej únie. Pán Foglia bol povinný uhradiť francúzsku daň z dovozu. Keďže pani Novello mu ju odmietla zaplatiť obrátil sa na taliansky súd, ktorý položil predbežnú otázku Súdnemu dvoru, či je francúzska daň z dovozu vína v rozpore s komunitárnym právom (teraz právom Európskej únie). Súdny dvor sa odmietol otázkou zaoberať s odôvodnením, že ide o zneužitie inštitútu predbežnej otázky. Súdny dvor mal za to, že v tomto prípade neexistoval reálny spor medzi stranami a spor bol umelo vyvolaný za účelom vyslovenia rozporu francúzskej dovoznej dane s komunitárnym právom (teraz právom Európskej únie). Taliansky sudca ale podal v tomto spore druhú žiadosť o predbežnú otázku,³¹ ktorou žiadal Súdny dvor o vysvetlenia ako je právny názor Súdneho dvora vyslovenom v prvom prípade Foglia zlučiteľný s jeho predchádzajúcou judikatúrou, ktorá ponecháva voľnú úvahu národným sudcom v tom či je samotné polozenie predbežnej otázky nutné alebo nie. Tak ako to bolo v prvom prípade Foglia aj v druhom prípade Foglia Súdny dvor odmietol odpovedať na položené predbežné otázky. Svoje rozhodnutie odôvodnil tým, že Súdny dvor síce v maximálnej možnej

²⁶ Napríklad C 320/90, C 321/90 a C 322/90 Telemarsicabruzzo, 26. 1. 1993, Zb. s. I-393; C 157/92 Banchemo, 19. 3. 1993, Zb. s. I-1085; C 51/96 a C 191/97 Christelle Deliége, 11. 4. 2000, Zb. s. I-2549; C 316/93 Vaneetveld, 3. 3. 1994, Zb. s. I-763.

²⁷ C 133/93, C 300/93 a C 362/93 Crispolti, 5. 10. 1994, Zb. s. I-763.

²⁸ C 28/98 a C 29/98 Charreire, 21. 4. 1990, Zb. s. I-1963.

²⁹ C 352/95 Phytheron International, 20. 3. 1997, Zb. s. I-1729; C 355/97 Landesgrundverkehrsreferent, 7. 10. 1999, Zb. s. I-4977.

³⁰ 104/79 Foglia, 11. 3. 1980, Zb. s. 759, 760.

³¹ 244/80 Druhý prípad Foglia, 16. 12. 1981, Zb. s. 3065, 3066.

miere akceptuje úsudok súdu členského štátu o tom, či predloženie predbežnej otázky je nutné, ale musí byť taktiež schopný uskutočniť vlastné rozhodnutie o výkone svojich právomocí. Z toho vyplýva hlavne možnosť kontrolovať svoju príslušnosť v konkrétnom prípade. Prípady Foglia sú významné keďže uviedli, že rola národných súdov v konaní o predbežnej otázke je kontrolovaná Súdny dvorom. Rozhodnutie Foglia malo viacero odporcov a kritikov. Kritizovaná bola hlavne skutočnosť, že nie je jasné kedy a za akých podmienok existuje reálny spor a kedy neexistuje. Súdny dvor taktiež týmto prípadom posunul hranicu delby právomocí medzi národnými súdmi a Súdny dvorom. Národný sudca sa musí zaoberať každým návrhom, ktorý je na národný súd doručený a musí v danej veci aj rozhodnúť a to aj v prípade ak je tento spor umelo vytvorený jeho stranami.

Prípad Foglia ostal osamotený a je prvým ako aj posledným prípadom, kedy sa Súdny dvor odmietol zaoberať položenou predbežnou otázkou z dôvodu absencie reálneho sporu. V prípadoch kedy bol spor zreteľne umelo vykonštruovaný Súdny dvor odmietol predbežnú otázku z iných dôvodov.³²

fa) Spor, ktorý bol ukončený alebo ešte nezačal

Pokiaľ existuje reálny spor je na národnom sudcovi, v ktorom jeho štádiu požiada Súdny dvor o odpoveď na predbežné otázky. V prípadoch Politi a Prvý Birr Dreher prípad³³ národné sudy požiadali o prejudiciálne konanie v čase kedy prípady neboli ešte v sporovej fáze a preto neexistovali v zmysle národného práva. Súdny dvor sa preto položenými predbežnými otázkami odmietol zaoberať.

V prípade ak dôjde k ukončeniu prípadu pred národným sudcom je jasné, že existencia reálneho sporu nie je a Súdny dvor sa nemá čím zaoberať.³⁴ Taktiež reálny spor neexistuje pokiaľ došlo k uzatvoreniu zmieru medzi stranami.³⁵

fb) Návrh na začatie prejudiciálneho konania voči ktorému bolo podané odvolanie

V zmysle niektorých národných právnych poriadkov je možné voči rozhodnutiu národného sudcu o podaní návrhu na začatie prejudiciálneho konania podať odvolanie. Právne poriadky niektorých členských štátov priznávajú takémuto odvolaniu odkladný účinok. Ako by sa mal v danom prípade Súdny dvor zachovať? V prvom Bosch³⁶ prípade národný súd podal predbežnú otázku ešte pred rozhodnutím odvolacieho súdu. Súdny dvor nečakal na rozhodnutie odvolacieho súdu a rozhodol v zmysle čl. 267 ZFEU. Na základe znenia čl. 267 ZFEU Súdny dvor neskúma, či rozhodnutie národného súdu, ktorým sa obráti na Súdny dvor je finálne alebo nie. Súdny dvor je oprávnený rozhodnúť v danej veci. Na rozdiel od predchádzajúceho prípadu však v druhom Simmenthal

³² C 83/91 Meilicke, 16. 7. 1992, Zb. s. I-4871; C 200/98 AB, 18. 11. 1999, Zb. s. I-8261.

³³ 43/71 Politi, 14. 12. 1971, Zb. s. 1048, 162/73 Prvý Birra Dreher prípad 21. 2. 1974, Zb. s. 211.

³⁴ 338/85 Druhý Pardini prípad, 21. 4. 1988, Zb. s. 2041; C 159/90 Grogan, 4. 10. 1991, Zb. s. I-4685; C 176/96 Lehtonen, 13. 4. 2000, Zb. s. I-2681.

³⁵ C 314/96 Djabali, 12. 4. 1998, Zb. s. I-1149.

³⁶ 13/61 Prvý Bosch prípad, 6. 4. 1962, Zb. s. 50.

prípade³⁷ Súdny dvor uviedol, že v súlade s praxou Súdny dvor zväžil návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa čl. 267 ZFEU, ktorý je platne na ňom podaný ak návrh nebol späťvzatý súdom, ktorý ho podal. Tak ako majú národné sudy vždy právo položiť Súdnemu dvoru predbežné otázky tak majú právo tieto predbežné otázky vziať späť, napr. z dôvodu uzatvorenia zmluvy medzi stranami.³⁸

MOŽNOSŤ A POVINNOSŤ POLOŽIŤ PREDBEŽNÚ OTÁZKU

Možnosť položiť predbežnú otázku a tak začať konanie o nej pred Súdny dvorom má každý národný sudca, ktorý považuje rozhodnutie o predbežnej otázke za potrebné a nutné k vydaniu svojho rozhodnutia vo veci vedenej pred ním. Uvedená možnosť je zakotvená v čl. 267 ods. 2 ZFEU. Ide o fakultatívne konanie o predbežnej otázke, ktorého účelom je poskytnutie pomoci Súdny dvorom národným sudcom pri rozhodovaní národných sporov s európskym prvkom. Ide o všetky prípady, keď neexistuje povinnosť národného sudcu položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru.³⁹ Malo by sa však jednať o otázky, ktoré neboli ešte rozhodované Súdny dvorom, keďže v prípadoch, o ktorých už Súdny dvor rozhodoval je možné si odpoveď na otázku vyhľadať v existujúcej judikatúre. Možnosť polozenia predbežnej otázky majú však len sudy členských štátov alebo tribunály. V stručnosti uvádzam krátky výklad pojmov súd alebo tribunál vzhľadom na pomery v Slovenskej republike a jej právne predpisy. Súdny dvor sformuloval základné kritéria⁴⁰ na posúdenie toho, či sa jedná o súdny orgán v zmysle čl. 267 ZFEU, ktoré sú nasledovné: musí sa jednať o orgán, ktorý

1. je založený, vytvorený na zákonom základe,
2. je stály, čiže zasadá sústavne,⁴¹
3. má obligatórnu právomoc, čiže strany sporu nemajú možnosť sa obrátiť na iný orgán a následne majú povinnosť podriať sa výroku takéhoto súdu,
4. rozhoduje v sporovom konaní,
5. sa pri svojej rozhodovacej činnosti riadi platnými právnymi predpismi,
6. je nezávislý tak súd ako aj jeho jednotliví členovia.⁴²

Z uvedených kritérií vidno, že pojem súdny orgán je ponímaní veľmi široko. Súdny dvor posudzuje oprávnenie položiť predbežnú otázku vždy vo vzťahu ku každému predkladajúcemu súdny orgánu individuálne. V prípade, že premetneme uvedené kritéria na podmienky Slovenskej republiky dospejeme k nasledujúcim záverom.

³⁷ 106/77 Druhý Simmethal prípad, 9. 3. 1978, Zb. s. 642; pozri taktiež 127/73 BRT-SABAM, 30. 1. 1974, Zb. s. 62; C 10/92 Balacchi, 20. 10. 1993, Zb. s. I-5150.

³⁸ C 422/93, C 423/93 a C 424/93 Zabala Erasun, 15. 6. 1995, Zb. s. I-1567.

³⁹ Uvedené sa týka súdov, ktoré nie sú súdmi poslednej inštancie a prípadov, ktoré sa netýkajú platnosti práva Európskej únie.

⁴⁰ Kritéria boli zhrnuté v rozsudku C 54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v. Bundesbaugesellschaft Berlin GmbH (1997) Zb. s. I-4961.

⁴¹ Účelom tejto podmienky je rozlíšiť riadne sudy od tribunálov *ad hoc*.

⁴² C 14/86 Pretore di Salo v. Persons Unknown.

Stavovské komory

Slovenské stavovské komory ako je hlavne Slovenská advokátska komora, Lekárska komora a iné nie sú súdnym orgánom v zmysle čl. 267 ZFEU. Stavovské komory prejednávajú hlavne disciplinárne konania, kde prejednávajú disciplinárne previnenia ich členov. Podľa právnej úpravy na Slovensku je možné podať voči takýmto rozhodnutiam stavovských komôr odvolanie na súd. Súdny dvor podradil stavovská komory niektorých štátov pod definíciu čl. 267 ZFEU v prípadoch keď nebolo možné podať voči ich rozhodnutiam odvolanie.⁴³ Uvedené vyplýva z prípadu Broekmeulen,⁴⁴ kde Súdny dvor pripustil polozenie predbežnej otázky stavovskou komorou, keďže voči jej rozhodnutiu nebolo možné podať riadny opravný prostriedok. Z prípadu Borker⁴⁵ vyplýva, že Súdny dvor pri posudzovaní právomoci príslušnej stavovskej komory na začatie prejudiciálneho konania rozlišuje súdne právomoci a správne právomoci, čiže kedy komora koná ako súdny orgán a kedy ako správny orgán. V prípade ak koná ako správny orgán nemá právomoc položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru, v prípade ak ako súdny orgán túto právomoc má.

Stále rozhodcovské súdy

Rozhodcovské súdy v zmysle platných právnych predpisov na Slovensku nie sú chápané ako súdny orgán v zmysle čl. 267 ZFEU a to z dôvodu, že nespĺňajú kritéria a to že nie sú založené zákonom a taktiež neexistuje obligatornosť konania. Rozhodcovské súdy sú zakladané na základe zmluvy. Ich právomoc je založená na základe rozhodcovskej doložky, ktorú možno chápať ako zmluvu dobrovoľne uzatvorenú medzi účastníkmi konania, ktorí si dobrovoľne zvolili právomoc rozhodcovského súdu. Konanie pred rozhodcovským súdom sa riadi štatútom rozhodcovského súdu a nie zákonom. V prípade ak by tak nespravili o ich spore by rozhodoval všeobecný súd v zmysle pravidiel určených v Občianskom súdnom poriadku.

Všeobecné súdy a špecifiká

Všeobecné súdy Slovenskej republiky spĺňajú všetky základné kritéria na to, aby mali možnosť položiť Súdnemu dvoru predbežnú otázku. Uvedené však neplatí bez výnimky. Všeobecné súdy nebudú mať túto možnosť v nesporových veciach podľa Občianskeho súdneho poriadku. Je potrebné spomenúť že súdy sú oprávnené položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru aj v prípade ak rozhodujú o vydaní predbežného opatrenia,⁴⁶ pričom samozrejme je potrebné zvážiť, či takto vydané predbežné opatrenie bude plniť svoj účel prihliadnuc na dĺžku prejudiciálneho konania pred Súdnym dvorom.

Problematike pojmu súdny orgán sa venujem len okrajovo, keďže ide o rozsiahlu tému hodnú osobitného vedeckého bádania.

⁴³ C 166/91 Bauer v. Conseil National de l'Ordre des Architectes.

⁴⁴ 246/80 Broekmeulen v. Huisarts Registratie Commissie.

⁴⁵ C 138/80 Jules Borker Zb. s. 1975.

⁴⁶ C 166/73 Rheinmuhlen.

Povinnosť položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru vyplýva sudcom členských štátov ak riešia otázku európskeho charakteru a ide o súd poslednej inštancie, voči ktorému nie je možné podať riadny opravný prostriedok ako aj v prípade ak sa predbežná otázka týka platnosti európskeho aktu. V týchto prípadoch je národný sudca vždy povinný podať návrh na začatie konania o predbežnej otázke pred Súdny dvorom bez ohľadu na to, či to účastníci konania navrhli, či s tým súhlasili alebo je to proti vôli účastníkov konania. Povinnosť položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru odpadá v prípade existencie výnimiek (*acte éclairé*).

Povinnosť položiť predbežnú otázku je aj za splnenia všetkých kritérií subjektívna. V prvom rade musí aj takáto predbežná otázka splniť podmienku relevantnosti (otázka nie je relevantná ak odpoveď na ňu, nech by bola akákoľvek nemôže žiadnym spôsobom ovplyvniť výsledok samotného konania⁴⁷).

Povinnosť súdov prvého stupňa položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru vzniká v prípade ak sa jedná o otázku platnosti európskeho aktu, ak existuje pochybnosť o platnosti európskeho aktu, keďže vyhlásiť európskeho akt za neplatný je oprávnený výlučne Súdny dvor. V tomto prípade národný sudca nemá možnosť uváženia či položiť alebo nepoložiť predbežnú otázku, ide o jeho povinnosť. O uvedenom prípade povinnosti hovorí známy prípad Foto-Frost. Dodržiavanie tejto povinnosti národnými súdmi je každoročne monitorované Európskou komisiou, ktorá sa o tom zmieňuje vo svojej správe týkajúcej sa aplikácií práva Európskej únie súdmi členských štátov.

Druhý prípad povinnosti súdov prvej inštancie položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru existuje pri *acte clair* teórii. Ide o prípady ak sa súd prvej inštancie chce odchýliť od predchádzajúcej judikatúry Súdneho dvora. Je logické, že tak nesmie uskutočniť sám, ale musí o to požiadať Súdny dvor a čakať na jeho rozhodnutie⁴⁸. Súd členského štátu predstaví svoj odlišný právny názor Súdnemu dvoru v návrhu na začatie prejudiciálneho konania a čaká či sa s ním Súdny dvor stotožní, alebo bude trvať na svojej predchádzajúcej judikatúre.

Povinnosť súdu prvej inštancie položiť predbežnú otázku nevyplýva z doslovného gramatického výkladu čl. 267 ZFEU, ktorý sa ukázal ako nesprávny.

V prvých rokoch existencie Spoločenstva (teraz Únie) existovala abstraktná teória, ktorá sa pridrižovala práve doslovného výkladu a jej prívrženci zastávali názor, že jedine najvyššie súdy v príslušnej krajine majú povinnosť začať konanie o predbežnej otázke. Naopak zástancovia konkrétnej teórie (v angličtine *concrete theory*) vnímali povinnosť položiť predbežnú otázku zo širšieho uhľa, prihliadajúc skôr na význam a funkcie tohto konania. Keďže v mnohých členských štátoch je viacero menších prípadov rozhodnutých s finálnou platnosťou práve na súdoch nižšej inštancie. Otázky vzniknuté pred týmito súdmi by sa možno nikdy nedostali pred Súdny dvor. Preto zástancovia tejto teórie požadovali, aby sa predmetná povinnosť vzťahovala na každý súd, ktorý rozhoduje ako finálna inštancia.

V známom prípade *Costa v. ENEL* sa Súdny dvor priklonil ku konkrétnej teórii pričom uviedol: Podľa článku 177 ZES (teraz 267 ZFEU) národné súdy proti rozhodnu-

⁴⁷ 238/81 CILFIT.

⁴⁸ 28-30/62 Da Costa.

tiam, ktorých nie je možnosť súdnej nápravy, sú povinné predložiť otázku na Súdny dvor tak, aby bolo možné rozhodnúť o výklade Zmluvy ak takáto otázka výkladu vznikla pred národným súdom. Uplatnenie konkrétnej teórie znamená, že aj nižšie súdy sú povinné položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru aj v prípadoch, ktoré sa na prvý pohľad môžu zdať menej dôležité. Následná judikatúra Súdneho dvora len potvrdila uplatňovanie konkrétnej teórie.

Ako som už uviedla povinnosť položiť predbežnú otázku sa týka súdov poslednej inštancie voči ktorých rozhodnutiu už nie je možné podať opravný prostriedok. Táto povinnosť vyslovene vyplýva zo znenia čl. 267 ZFEU. Aj z tejto povinnosti existujú však výnimky. Pri rozoberaní týchto výnimiek hrá rozhodujúcu úlohu prípad CILFIT.⁴⁹

Prvou výnimkou je situácia keď otázka nie je relevantná vo vzťahu ku konkrétnemu prípadu. Ako možno spozorovať v texte tretieho odseku článku 267 ZFEU neexistuje povinnosť nevyhnutnosti pre rozhodnutie vo veci samej. Znamená to, že súd poslednej inštancie je vždy povinný otázku položiť bez ohľadu jej vplyvu na samotné konanie? Takáto interpretácia by bola nesprávna, čo potvrdil aj Súdny dvor v rozhodnutí CILFIT. Súdny dvor uviedol, že ani najvyšší súd v danom členskom štáte nie je povinný položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru v prípade ak táto nie je podľa jeho názoru relevantná. Uvedené znamená, že odpoveď na ňu nijako neovplyvní výsledok súdneho konania vedeného pred ním. Súdny dvor v tejto súvislosti v rozhodnutí CILFIT uviedol, že otázka nie je relevantná v okamihu ak odpoveď na túto otázku, hoci by bola akákoľvek, nemôže nijako ovplyvniť výsledok daného prípadu. „Táto výnimka z povinnosti predbežnej otázky však nie je *de facto* výnimkou z pravidla, ale prípadom, kedy povinnosť vôbec nevznikne. Ak totiž otázka komunitárneho práva (teraz práva Európskej únie) nie je pre daný prípad relevantná, prípad sám tak nespadá pod povinnosť čl. 234 (3) ZES (teraz 267 ZFEU), a tak nevzniká žiadna povinnosť súdu posledného stupňa predložiť predbežnú otázku.“⁵⁰

Druhú výnimku predstavuje pravidlo *acte clair*. V zmysle čl. 267 ZFEU súdy nižšej inštancie sú oprávnené rozhodnúť o otázke týkajúcej sa výkladu práva Európskej únie v prípade ak usúdia, že táto je dostatočne jasná, naproti tomu súdy poslednej inštancie ako som spomínala vyššie musia v zásade požiadať o výklad Súdny dvor ak vyvstane v konaní pred nimi otázka ohľadom výkladu alebo platnosti práva Európskej únie. Uvedená bezvýhradná povinnosť by umožňovala používať rôzne špekulačné taktiky stranám v spore ako napríklad hľadať rôzne predbežné otázky za účelom predlžovania súdnych konaní a tak spôsobovanie zbytočných prietahov v konaní. Čiže sa nám nastoľuje otázka, či sú národné súdy najvyššej inštancie povinné vždy predložiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru na zodpovedanie alebo majú túto povinnosť len v prípadoch ak existuje dôvodná pochybnosť o výklade alebo platnosti práva Európskej únie?

Doktrína *acte clair* sa v práve Európskej únie po prvý krát objavila v prípade *Da Costa* v roku 1963 a spočíva v tom, že ani súdy najvyššieho stupňa nemajú povinnosť začať konanie o predbežnej otázke v prípade ak výklad práva Európskej únie je bez ďalšieho jasný a zjavný.

⁴⁹ 283/81 CILFIT.

⁵⁰ BOBEK, M: *Porušení povinnosti zahájit řízení o předběžné otázce podle článku 234 (3) SES*. Praha : C. H. Beck, 2004, s. 33.

V rámci Európskej únie existuje popri sebe viacero rozdielnych samostatných národných právnych poriadkov. Pravidlá a ustanovenia práva Európskej únie nemusia byť jasné všetkým sudcom v každom členskom štáte Európskej únie a títo ich nemusia chápať rovnako o čom svedčí hlavne nasledovné:

(a) Viacero právnych pojmov je pre právnikov daného členského štátu jednoznačných keďže majú osobitný význam v ich vlastnom národnom právnom poriadku. Tieto pojmy majú v právnych poriadkoch iných štátov odlišný význam.

(b) Viaceré ustanovenia práva Európskej únie môžu byť jasné a jednoznačné v jednom jazyku Únie ale v inom jazyku môžu mať aj iný význam. O uvedenom nasvedčuje aj samotné znenie ZFEU.⁵¹

(c) Interpretácia môže byť taktiež ovplyvnená základnými zásadami a filozofiou príslušného právneho poriadku. Ale v práve Európskej únie je daný dôraz na systematický výklad na rozdiel od striktného gramatického výkladu.

Z uvedených dôvodov Súdny dvor nemusí ľahko akceptovať námietku *acte clair*. Je pravdou, že v praxi sudy členských štátov vyššej inštalácie nepodávajú návrh na začatie konania o predbežnej otázke pred Súdnym dvorom v prípadoch ak je odpoveď na danú otázku týkajúca sa práva Európskej únie dostatočne jasná. Na druhej strane však Súdny dvor musí byť veľmi opatrný pri rozhodovaní o tom, či položená predbežná otázka je *acte clair*. Už len samotný fakt že existuje Súdny spor naznačuje, že daná vec nie je až tak jasná. Existujú viaceré prípady keď národné sudy považovali určité otázky týkajúce sa práva Európskej únie za dostatočne jasné, pričom Súdny dvor neskôr rozhodol inak. Aj samotná Komisia vo svojej odpovedi parlamentu v roku 1978 uviedla: podľa názoru Komisie národné sudy nie sú povinné podľa čl. 177 ZES (teraz 267 ZFEU) prerušiť konanie a položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru v prípade všetkých otázok, ktoré sa týkajú výkladu práva Európskej únie. Môžu zamietnuť návrh na začatie konania o predbežnej otázke pred Súdnym dvorom podaného niektorou zo strán v spore a rozhodnúť o otázke samy a to v prípade ak je odpoveď na takúto predbežnú otázku dokonale jasná a zreteľná a táto odpoveď by bola zrejme aj každému právnikovi s príslušnými skúsenosťami v odbore.

Prípada Costa⁵²

V tomto prípade Holandský Tariefcommissie (najvyšší súd) bol konfrontovaný s presne takou istou otázkou práva Európskej únie aká pred ním vyvstala už v inom prípade. V tomto inom prípade (Van Gend en Loos Prípada) sa obrátil s otázkou na Súdny dvor, pričom v čase rozhodovania o druhom prípade (Da Costa) ešte neobdržal odpoveď na predbežnú otázku zo Súdného dvora. Komisia v prípade namietala, že v zmysle čl. 20 Štatútu Súdného dvora, aby bol návrh odmietnutý ako neopodstatnený, pretože o predbežných otázkach už Súdny dvor rozhodol v rozsudku z 5. 2. 1963 v prípade Vand Gend

⁵¹ 29/69 Stauder, 12. 11. 1969, Zb. s. 419.

⁵² 28-30/62 Da Costa, 27. 3. 1963, Zb. s. 38, pozri taktiež prípad 73 a 74/63 Internatio, 18. 2. 1964, Zb. s. 11; prípad 295/82 First Used Oil (Rhône-Alpes-Huiles), 9. 2. 1984, para 33 Zb. s. 581; 299/83 prípad Saint Herblain, 11. 7. 1985, paras 6-8, Zb. s. 2515; C 322/92, C 333/92 a C 335/92 prípad Eurico Italia, 3. 3. 1994, para 15, Zb. s. I-711; C 337/95 Prípada Parfums Christian Dior, 4. 11. 1997, para 31, Zb. s. I-6013.

en Loos. Súdny dvor uviedol: Je potrebné rozlišovať medzi povinnosťou podľa čl. 177 ZES (teraz 267 ZFEU), ktorá prislúcha súdom poslednej inštancie a oprávnením udeľeným v čl. 177 ods. 2 (teraz 267 ZFEU) každému súdu či tribunálu. Tretí odsek čl. 177 (teraz 267 ZFEU) bezvýhradne vyžaduje rozhodnutie súdu alebo tribunálu voči ktorému nie je možné podať opravný prostriedok v zmysle ustanovení národného právneho poriadku (ktorým je Tariefcommissie) predložiť Súdnemu dvoru každú otázku výkladu, ktorá pred ním vyvstala, pričom sila výkladu už daného Súdny dvorom môže takýto súd zbaviť povinnosť podľa tohto odseku. Takýto prípad nastane hlavne vtedy, keď otázka, ktorá vyvstala je vecne identická s otázkou o ktorej už bolo v podobnom prípade vydané rozhodnutie Súdneho dvora. Nie je o nič menšou pravdou, že článok 177 (teraz 267 ZFEU) vždy povoľuje národnému súdu predložiť otázku výkladu Súdnemu dvoru, ak tento národný súd zväži že je to potrebné. Toto nasleduje aj ustanoveniu čl. 20 Štatútu Súdneho dvora, podľa ktorého proces začatý na vyriešenie predbežnej otázky je automaticky začatý ihneď ako takáto otázka je predložená národným súdom.

Prípád CILFIT

V tomto prípade bola položená nasledovná otázka: Ukladá tretí odsek čl. 177 ZES (teraz 267 ZFEU), v ktorom sa uvádza, že otázka takého typu, ako je uvedený v prvom odseku tohto článku, vyvstala v konaní na vnútroštátnom súde, ktorého rozhodnutie neumožňuje odvolanie v rámci vnútroštátneho práva, povinnosť obrátiť sa na Súdny dvor s tým, že uvedený článok stanovuje povinnosť polozenia otázky a neumožňuje tak vnútroštátnemu súdu akékoľvek zhodnotenie predbežnej otázky a ak áno v akom rozsahu dôjde k uplatneniu tejto povinnosti, ak vopred neexistujú pochybnosti o jej správnej interpretácii. Súdny dvor v prvom rade uviedol, že čl. 177 ZES (teraz 267 ZFEU) nepredstavuje ďalší spôsob odvolania účastníkov v konaní pred vnútroštátnym súdom. Preto už len samotný fakt, že jedna strana tvrdí, že existuje predbežná otázka o výklade práva Európskej únie neznamená, že príslušný súd je povinný sa obrátiť na Súdny dvor s návrhom na začatie konania o predbežnej otázke. Vo vzťahu k ods. 3 čl. 177 ZES (teraz 267 ZFEU) súdy taktiež posudzujú otázku z hľadiska relevantnosti pre rozhodnutie vo veci samej, tak ako to robia aj ostatné vnútroštátne súdy. Čiže ani povinnosť v zmysle ods. 3 čl. 177 ZES (teraz 267 ZFEU) nie je daná v prípade ak sa nejedná o relevantnú predbežnú otázku výkladu, čiže ak odpoveď na túto otázku nech je akákoľvek nemá žiadny vplyv na rozhodnutie vo veci samej. Ale v prípade ak súdy zistia, že predbežná otázka je v danom spore relevantná majú povinnosť sa obrátiť na Súdny dvor so žiadosťou o odpoveď na ňu. Taktiež bude súd zbavený povinnosti podľa ods. 3 čl. 177 ZES (teraz 267 ZFEU) ak riešenie právneho problému môže vyplývať zo súdnej praxe Súdneho dvora a to bez ohľadu na postup a bez potreby úplnej zhody predmetu sporu. Ako si môžeme všimnúť v prípade CILFIT Súdny dvor vymenúva všetky tri výnimky z povinnosti uloženej čl. 177 ods. 3 ZES (teraz 267 ZFEU) a takto ich zhrnul v jednom rozsudku. Súdny dvor v tomto prípade z roku 1984 uviedol, že súdy členských štátov najvyššej inštancie musia taktiež mať právomoc zhodnotiť v danom prípade, či je nevyhnutné začínať konanie o predbežnej otázke pred Súdny dvorom. Samotný fakt, že niektorá zo strán uvedie, že spor vyžaduje položiť predbežné otázky týkajúce sa výkladu

práva Európskej únie neznamená, že príslušný súd najvyššej inštalácie je takto prinútený položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru. Podľa Súdného dvora, národný súd alebo tribunál môžu na seba vziať zodpovednosť za rozhodnutie príslušnej otázky týkajúcej sa práva Európskej únie len v prípade ak je jednoznačne vyriešený tak zreteľne bez ponechania priestoru na akékoľvek rozumné pochybnosti ako aj spôsob akým daná otázka vyvstala. Existencia takejto možnosti musí byť hodnotená vo svetle špecifickej charakteristiky práva Európskej únie, jeho jednotlivých ťažkostí ktoré pri interpretácii nastávajú a rizika rozdielov medzi súdnymi rozhodnutiami jednotlivých členských štátov. Súdny dvor indikoval, že pred rozhodovaním či je príslušná otázka jednoznačná národný súd musí zvážiť nasledovné: a) skutočnosť, že právne pojmy v práve Európskej únie majú autonómny význam, ktorý sa väčšinou líši od ich významu v jednotlivých právnych poriadkoch členských štátov; b) znenie práva Európskej únie je vo viacerých jazykoch a existujú často rozdiely vo význame v jednotlivých jazykových verziách preto interpretácia ustanovenia práva Európskej únie vyžaduje porovnanie rôznych jazykových verzií; c) že právo Európskej únie má svoje vlastné spôsoby výkladu, ktoré sa môžu líšiť od tých, ktoré používajú národné súdy preto každé ustanovenie práva Európskej únie musí byť zaradené vo svojom kontexte a interpretované vo svetle súhrnu ustanovení tohto práva, jeho cieľov a stavu jeho vývoja k obdobiu, v ktorom sa má toto ustanovenie aplikovať. Rozhodnutie vo veci CILFIT malo viacero odporcov, ktorý žiadali otvorenie a prehodnotenie podmienok uvedených v tomto rozhodnutí a to z nasledovných dôvodov: a) článok 267 ZFEU dáva jednotlivým stranám istotu, že ich spor sa na poslednom stupni dostane pred Súdny dvor ak vyvstane v danom spore prejudiciálna otázka. Preto podmienky uvedené v prípade CILFIT zredukovali práva jednotlivcov a ich ochranu; b) podľa Európskej komisie o ľudských právach odmietnutie súdov vyššej inštalácie položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru môže v niektorých prípadoch ovplyvniť právo na spravodlivý súdny proces garantované v čl. 6 ods. 1 Európskej konvencie o ľudských právach; c) povinnosť súdov vyššej inštalácie položiť predbežnú otázku je podnetná pre nižšie súdy v tom ohľade, že sudcovia pri svojom rozhodovaní vedia, že ak nepoložia predbežnú otázku na Súdny dvor oni uskutočnia tak súdy poslednej inštalácie a tam by sa mohlo ukázať, že ich posúdenie otázky práva Európskej únie bolo nesprávne; d) povinnosť súdov najvyššej inštalácie zakladá dôležitý mechanizmus na zachovávanie jednotnosti výkladu práva Európskej únie. Tieto názory odporcov prípadu CILFIT nenašli uplatnenie a oporu v Európskej únii. Prípad CILFIT vyjasnil vzťah medzi doktrínou *acte clair* a *acte éclairé*. Súdny dvor tu odlišil doktrínu *acte clair* od doktríny *acte éclairé*. Aby bola otázka *acte éclairé* musí existovať predchádzajúca ustálená judikatúra. Čiže tu dochádza k definičnému posunu oproti predchádzajúcemu rozhodnutiu v prípade *Da Costa*. Súdny dvor ďalej pokračuje, že existujú aj prípady kedy nejde o *acte éclairé* a aj napriek tomu súdy najvyššej inštalácie nie sú povinné sa obrátiť na Súdny dvor s predbežnou otázkou. To sú prípady *acte clair*, kde zároveň určil tri podmienky, ktoré som už spomínala. Uvedené podmienky sú ťažko splniteľné, hlavne prvá z nich, keďže porovnanie jazykových verzií jednotlivých textov práva Európskej únie je náročné na znalosť predmetných jazykov. Je málo pravdepodobné, že by národný sudca, ktorý o prípade rozhoduje ovládal všetky jazyky a tak mohol porovnať znenie jazykových verzií textov práva Európskej únie.

Acte éclairé (predchádzajúce rozhodnutia): Výklad práva Európskej únie môže byť občas zjavný z predchádzajúcich rozhodnutí Súdneho dvora. Má v takomto prípade národný súd najvyššej inštalácie aj tak povinnosť položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru? V praxi môže byť zložité rozpoznať, či naozaj je predmetná predbežná otázka týkajúca sa výkladu práva Európskej únie skutočne takou o ktorej už v minulosti rozhodol Súdny dvor. Ak situácia nie je dostatočne jasná uplatní sa také isté pravidlo ako to bolo pri *acte clair*: národný súd má v takomto prípade položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru.

Súdny dvor môže poskytnúť interpretáciu ustanovenia práva Európskej únie nielen vo svojom rozhodnutí ale aj v predchádzajúcich prípadoch v akte s iným názvom. Neplatnosť aktu môže byť demonštrovaná napríklad prostredníctvom námietky platnosti alebo výklad môže byť daný v konaní o porušenie práva. V prípade ak bolo ustanovenie už zrušené Súdnym dvorom, tak samozrejme predbežná otázka týkajúca sa platnosti daného ustanovenia stráca význam.⁵³ Aj keď doktrína *acte éclairé* sa použije len ak existuje predchádzajúce rozhodnutie Súdneho dvora. Predchádzajúce rozhodnutie Komisie napríklad na začatie konania voči štátu za porušenie povinnosti nemá váhu precedensu a nezaväzuje súdy najvyššej inštalácie ich povinnosti podľa čl. 267 ZFEU. Môže národný súd, ktorý už obdržal rozhodnutie o predbežnej otázke, ktorá vyvstala pred ním v spore ním vedenom, požiadať Súdny dvor o odpoveď na druhú predbežnú otázku v tom istom súdnom spore? Nemecký Bundesfinanzhof (najvyšší súd pre financie) uvážil, že by to bolo prípustné len ak by otázka, ktorá vyžaduje interpretáciu vyvstala ako dôsledok obdržanej odpovede zo Súdneho dvora.⁵⁴ Za normálnych okolností nie sú povolené žiadne dodatočné predbežné otázky. V prípade ak národný súd nie je spokojný s odpoveďou obdržanou zo Súdneho dvora na jeho otázku môže položiť novú predbežnú otázku. V prípade Third International Fruit Company⁵⁵ Škótsky súd (College van Beroep voor het bedrijfsleven) položil dve nové otázky v tom istom prípade v ktorom už obdržal odpoveď na ním položené predbežné otázky (Second International Fruit Company),⁵⁶ pričom ani Súdny dvor ani generálny advokát nemali voči položeniu ďalších otázok v tom istom prípade žiadne námietky. Podobne sa zachovali aj v iných prípadoch.⁵⁷ Medzi ne patrí aj prípad Denkavit Futtermittel,⁵⁸ v ktorom Nemecký súd podal návrh na začatie dvoch prejudiciálnych konaní a obdržal dvakrát tú istú odpoveď, prípad Foglia⁵⁹ v ktorom Taliansky súd podal návrh na začatie dvoch prejudiciálnych konaní a obdržal podrobnejšie vysvetlenie v druhom rozhodnutí.

⁵³ C 74/99 Secretary of State for Health, 5. 10. 2000, Zb. s. I-8599.

⁵⁴ German Rheinmuhlen, Bundesfinanzhof, 8. 11. 1972, 1 CMLR 552.

⁵⁵ 21-24/72 Tretí International Company prípad, 12. 12. 1972, Zb. s. 1219.

⁵⁶ 51-554/71 Druhý International Company prípad, 15. 12. 1971, Zb. s. 1107.

⁵⁷ Prípady Schaap – 98/77 tretí Schaap prípad, 14. 3. 1978, Zb. s. 707; 176/78 Druhý Schaap prípad, 5. 4. 1979, Zb. s. 1673; 5/78 Milchfutter, 4. 7. 1978, Zb. s. 1597 a 3/80, 30. 10. 1980, Zb. s. 3449; C 300/98 a C 392/98 Parfums Christian Dior Case, 14. 12. 2000, Zb. s. I-11307.

⁵⁸ 139/77 prvý Denkavit Futtermittel prípad, 13. 7. 1978, Zb. s. 1317 a 36/79 tretí Denkavit Futtermittel prípad, 15. 11. 1979, Zb. s. 3439.

⁵⁹ 104/79 prvý Foglia prípad, 11. 3. 1980, Zb. s. 745; 244/80 druhý Foglia prípad, 16. 12. 1981, Zb. s. 3045.

ZÁVER

Prejudiciálne konania nepochybne významným spôsobom prispieva k rozvoju práva Európskej únie. Jednotná aplikácia práva Európskej únie zaručuje nielen právnu istotu ale aj významne ovplyvňuje kvalitu práva Európskej únie. Samotný Súdny dvor konštatoval, že práve konanie o predbežnej otázke je základným kameňom fungovania vnútorného trhu, nakoľko zohráva rozhodujúcu úlohu pri zabezpečovaní toho, aby právo Európskej únie malo rovnaké účinky vo všetkých členských štátoch Európskej únie.

V rámci konania o predbežnej otázke existuje viacero osobitostí a otázok, ktorým je nevyhnutné sa venovať. Ide napríklad o otázku, ktorý orgán je možné pokladať za súdny orgán alebo tribunál v zmysle čl. 267 ZFEU, taktiež o otázku čo možno rozumieť pod pojmom výklad zmlúv v zmysle článku 267 ZFEU a iné otázky. Konanie o predbežnej otázke je rozsiahlym inštitútom v rámci ktorého je potrebné skúmať hlavne judikatúru Súdneho dvora, je možné sa zamerať tak na jednotlivé zásady práva Európskej únie prijaté v rámci konania o predbežnej otázke, na špecifiká a iné dotváranie práva Európskej únie ako aj na prejudiciálne konania podľa členských štátov, ktoré podali návrhy na ich začatie. Problematika je naozaj široká.

Použitá literatúra

- BOBEK, M: Soudní dvůr Evropských společenství – Kovařský: Jsou plechové skříně v rámci práva Společenství? In *Soudní rozhledy*, roč. 2007, č. 10, s. 403-406.
- BOBEK, M. – KOMÁREK, J. – PASSER, J. M. – GILLIS, M.: *Předběžná otázka v komunitárním právu*. Praha : Linde, 2005.
- BOBEK, M: *Porušení povinnosti zahájit řízení o předběžné otázce podle článku 234 (3) SES*. Praha : C. H. Beck, 2004.
- CMOREJ, P.: Úvod do problematiky metodologie vied (III). *Organon*, F 7 (2000), No. 3.
- STEHLÍK, V.: *Řízení o předběžné otázce v komunitárním právu*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.
- JÁNOŠÍKOVÁ, M.: *Komunitárne právo v judikatúre ústavných súdov SR a ČR*. Bratislava : Iura Edition, 2009.
- CRAIG, P. – DE BÚRCA, G.: *EU Law – Text, cases and materials*. Oxford : Oxford University Press, 2003.
- TICHÝ, L.: *Dokumenty ku studiu evropského práva*. Praha : Linde, 2006.
- HARTLEY, T. C.: *The Foundation of European Community Law*. 4. vyd. Oxford : Oxford University Press, 1998.
- LENAERTS, K. – ARTS, D. – MASELIS, I.: *Procedural Law of the European Union*. Sweet & Maxwell, 2006.

judikatúra Súdneho dvora

- C 166/73 Rheinmuhlen-Düsseldorf v. Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel
- C 87/90 Verholen a ostatní v. Sociale Verzekeringsbank
- C 472/93 Luigi Spano v. Fiat Geotech SpA
- C 314/85 Foto-Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost

68/80 Independence of the Judiciary (Tribunal d'Hayange), rozsudok Súdneho dvora z 12. 3. 1980, Zb. s. 2257

C 95/96 Denial of Justice (Tribunal d'Hayange), rozsudok Súdneho dvora z 12. 6. 1996, Zb. s. 771

C 291/96 Grado ans Bashir, rozsudok Súdneho dvora z 9. 10. 1997, Zb. s. I-5531

132/81 Vlaeminck, rozsudok Súdneho dvora zo 16. 9. 1982, Zb. s. 2963, 2964

C 7/97 Oscar Bronner, rozsudok Súdneho dvora z 26. 11. 1998, Zb. s. I-7791

180/83 Moren, rozsudok Súdneho dvora z 28. 6. 1984, Zb. s. 2539

C 363/97 Arthur Lindau, rozsudok Súdneho dvora z 25. 3. 1998, Zb. s. I-10

11/73 Fourth Getreide-Import, rozsudok Súdneho dvora z 12. 7. 1973, Zb. s. 925

14/86 Pretore de Salo, rozsudok Súdneho dvora z 11. 6. 1987, Zb. s. 2545

C 168/95 Arcaro, rozsudok Súdneho dvora z 26. 9. 1996, Zb. s. I-4705

10/71 Hein – Müller, rozsudok Súdneho dvora zo 14. 7. 1971, Zb. s. 729

110, 111/78 Van Wesemael, rozsudok Súdneho dvora z 18. 1. 1979, Zb. s. 51

C 83/91 Meilicke v. ADV/ORGA AG, Zb. s. I-4871

112/83 Produits de Mais, rozsudok Súdneho dvora z 27. 2. 1985, Zb. s. 748

172/84 Celesteri, rozsudok Súdneho dvora z 21. 3. 1985, Zb. s. 966

54/72 FOR, rozsudok Súdneho dvora z 20. 2. 1973, Zb. s. 193

C 286/88 Falciola, rozsudok Súdneho dvora z 26. 2. 1990, Zb. s. I-191

C 428/93 Monin, rozsudok Súdneho dvora zo 16. 5. 1994, Zb. s. I-1707

C 165/98 Mazzolini, rozsudok Súdneho dvora z 15. 3. 2001

126/80 Salonia, rozsudok Súdneho dvora zo 16. 6. 1981, Zb. s. I-1563

C 343/90 Lourenco Dias, rozsudok Súdneho dvora zo 16. 7. 1992, Zb. s. I-4673

C 67/91 Dirección General de Defensa de la Competencia, rozsudok Súdneho dvora zo 16. 7. 1992, Zb. s. I-4785

C 186/90 Durighello, rozsudok Súdneho dvora z 28. 11. 1991, Zb. s. I-5773

C 448/98 Guimant, rozsudok Súdneho dvora z 5. 12. 2000, Zb. s. I-10663

93/78 Matheus, rozsudok Súdneho dvora z 22. 11. 1978, Zb. s. 2210

C 297/88 a C 197/89 Massam Dzodzi v Belgicko rozsudok z 18. októbra 1990, Zb. s. I 3763

C 453/04 innoventif Ltd, rozsudok z 1. júna 2006, Zb. s. I-4929

C 45/94 Ayuntamiento de Ceuta, rozsudok zo 7. decembra 1995, Zb. s. I-4385

C 260/89 ERT rozsudok z 18. júna 1991, Zb. s. I 2925

107/84 Komisia/Nemecko rozsudok Súdneho dvora z 11. júla 1985, Zb. s. 2655

235/85 Komisia/Holandsko rozsudok Súdneho dvora z 26. marca 1987, Zb. s. 1471

C 202/90 Ayuntamiento de Sevilla rozsudok Súdneho dvora z 25. júla 1991, Zb. s. I 4247

C 408/06 Götz rozsudok Súdneho dvora 13. decembra 2007

C 302/04 Ynos Kft. v János Varga rozsudok Súdneho dvora zo dňa 10. januára 2006, Zb. s. I-371

C 299/95 Friedrich Kremzow v Rakúsko rozsudok Súdneho dvora z 29. mája 1997, Zb. s. I 2629

C 328/04 Attila Vajnai uznesenie Súdneho dvora zo 6. októbra 2005, Zb. s. I 8577

C 408/06, Götz, rozsudok Súdneho dvora z 13. decembra 2007

C 13/61 Kledingverkoopbedrijf de Geus en Uitdenbogerd v Robert Bosch GmbH a Maatschappij tot voortzetting van de zaken der Firma Willem van Rijn. rozsudok Súdneho dvora zo 6. 4. 1962

C 6/64 Flaminio Costa v. E.N.E.L. rozsudok Súdneho dvora z 15. 7. 1964

C 13/68 SpA Salgoil/Talianske Ministerstvo zahraničného obchodu rozsudok Súdneho dvora z 19. 12. 1968

- C 20/64 SARL Albatros v Société des pétroles et des combustibles liquides (Sopéco) rozsudok Súdneho dvora zo 4. 2. 1965
- C 16/65 Firma G. Schwarze v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel rozsudok Súdneho dvora z 1. 12. 1965
- C 260/00 a C 263/00 Lohmann GmbH & Co. KG and Others, rozsudok Súdneho dvora zo 7. 11. 2002
- C 46/93 a 48/93 Brasserie du Pêcheur SA v. Nemecko a The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Faktortame Ltd. a iní rozsudok Súdneho dvora z 5. 3. 1996
- C 224/01 Gerhard Köbler v. Rakúsko rozsudok Súdneho dvora z 30. 9. 2003
- C 307/95 Max Mara Fashion Group Srl v. Ufficio del Registro di Reggio Emilia, rozsudok Súdneho dvora z 21. 12. 1995
- C 302/04 Ynos kft s. János Varga, rozsudok Súdneho dvora z 10. 1. 2006
- C 321/97 Ulla –Brith Andersson and Susanne Wakeras – Andersson v. Svedska staten, rozsudok Súdneho dvora z 15. 6. 1999
- C 231/89 Krystyna Gmurzynska – Bscher v. Oberfinanzdirektion Köln, rozsudok Súdneho dvora z 8. 11. 1990
- C 28/95 A. Leur-Bloem v. Inspecteur der Belastingdienst/Ondernemingen Amsterdam 2, rozsudok Súdneho dvora zo 17. 7. 1997
- C 346/93 Kleinwort Benson Ltd v City of Glasgow District Council, rozsudok Súdneho dvora z 28. 3. 1995
- 238/81 CILFIT spojené prípady 28-30/62 Da Costa, rozsudok Súdneho dvora z 27. 3. 1963
- C 88/91 Federazione Italiana dei Consorzi Agrari v Azienda di Stato per gli Interventi nel Mercato Agricolo, rozsudok Súdneho dvora z 25. 6. 1992
- Spojené prípady C 482/01 a 493/01 Georgios Orfanopoulos a ostatní a Raffaele Oliveri v. Land Baden – Württemberg, rozsudok Súdneho dvora z 29. 4. 2004

Súhrn

Konanie o predbežnej otázke nepochybne patrí k najfrekvencovanejším konaniam vedeným pred Súdny dvorom Európskej únie. Článok má za úlohu objasniť základné pojmy používané pri tomto druhu konania, poskytnúť všeobecný prehľad o tomto druhu konania ale aj oboznámiť so zaujímavosťami v konaní o predbežnej otázke. Pri písaní bolo použitých viacero rozsudkov Súdneho dvora Európskej únie, keďže úprava problematiky zakotvená v Zmluve o fungovaní Európskej únie je veľmi strohá.

Zusammenfassung

Das Verfahren zur Lösung einer Vorfrage ist zweifellos eines der häufigsten Verfahren vor dem Europäischen Gerichtshof. Aus diesem Grund werden hier die grundlegenden, in diesem Verfahren angewandten Begriffe geklärt. Außerdem gibt die Verfasserin einen allgemeinen Überblick über diese Verfahrensart und informiert über einige interessante Details des Verfahrens. Da der Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union die Regelung der betreffenden Problematik nicht detailliert behandelt, wurden dem Beitrag mehrere Urteile des Gerichtshofs beigelegt.

Summary

The preliminary ruling is undoubtedly one of the most frequent proceedings before the European Court of Justice. This article aims to clarify the basic terms used in this type of procedure, provide a general overview on this type of procedure but also inform about some attractions in the preliminary ruling procedure. When writing, several judgments of the Court were used since the issue of the ruling enshrined in the Treaty on the Functioning of the European Union is rather austere.

LEHOTA NA VYBAVENIE ROZKLADU PROTI FIKTÍVNEMU ROZHODNUTIU O NESPRÍSTUPNENÍ INFORMÁCIÍ

Mária Srebalová

Predkladaný príspevok sa zameriava na odlišný názor súdov, vyjadrený v judikátoch a niektorých správnych orgánov, na dĺžku lehoty, v ktorej má správny orgán druhého stupňa (ústredný orgán štátnej správy) vybaviť rozklad v konaniach, v ktorých ide o sprístupnenie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o slobode informácií“). Napriek viacerým slovenským aj českým rozhodnutiam súdov, ktorých výklad o lehotách pre rozhodnutie väčšina správnych orgánov uvádza do praxe, nachádzame aj opačné stanovisko. Ide najmä o správne orgány, ktoré sú povinné sprístupniť široký rozsah informácií. Lehoty, o ktorých je nasledovný výklad, pre takéto sprístupnenie informácií reálne v praxi nepostačujú.

LEHOTY PRE ROZHODNUTIE

Správny poriadok,¹ ako všeobecný predpis o správnom konaní upravuje dĺžku lehôt pre rozhodnutie vo veci v §49.² Rozhodnutím vo veci je aj rozhodnutie o odvolaní prípadne o rozklade.

Osobitné predpisy môžu ustanoviť aj inú lehotu pre rozhodnutie vo veci a zákon o slobode informácií ustanovuje v § 19 ods. 3, že o odvolaní rozhodne odvolací orgán do 15 dní od jeho doručenia. Ak odvolací orgán v tejto lehote nerozhodne, predpokladá sa, že vydal rozhodnutie, ktorým odvolanie zamietol a napadnuté rozhodnutie potvrdil.³

¹ Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov (správny poriadok).

² V jednoduchých veciach, najmä ak možno rozhodnúť na podklade dokladovo predložených účastníkom konania, správny orgán rozhodne bezodkladne. V ostatných prípadoch, *ak osobitný zákon neustanovuje inak, je správny orgán povinný rozhodnúť vo veci do 30 dní od začatia konania; vo zvlášť zložitých prípadoch rozhodne najneskôr do 60 dní...*

³ Rovnaké následky, právne účinky ako individuálny správny akt (rozhodnutie alebo faktické sprístupnenie informácie) má v prípadoch výslovne ustanovených v zákone aj nečinnosť správneho orgánu. Podľa § 19 ods. 3 zákona o slobode informácií dochádza *k fikcii negatívneho rozhodnutia*.

Za deň doručenia tohto rozhodnutia sa považuje druhý deň po uplynutí lehoty na vydanie rozhodnutia. Podľa názoru súdov a prokuratúry je táto lehota „finálna“, no podľa jedného z aktuálnych správnych konaní, ktoré je vedené na ústrednom orgáne štátnej správy je potrebné k tejto lehote pridať ešte lehotu 30 dní, pretože podľa § 57 ods. 2 správneho poriadku, ak nerozhodne správny orgán, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal,⁴ o odvolaní, predloží ho spolu s výsledkami doplneného konania a so spisovým materiálom odvolaciemu orgánu najneskôr do 30 dní odo dňa, keď mu odvolanie došlo, a upovedomí o tom účastníka konania.

Pre komplexnejšie posúdenie prípadu z vecnej i z procesnej stránky bude v ďalšom texte v krátkosti opísaný postup „ministerstva“, prokuratúry a účastníka konania – žiadateľa o informácie.

Žiadateľ sa obrátil na ministerstvo so žiadosťou o informácie, týkajúce sa tarifných, funkčných, mimoriadnych a osobných platov, výške ich refundácií z finančných prostriedkov technickej pomoci, o všetkých druhoch vyplatených odmien vrátane názvov cieľových úloh, za splnenie ktorých bola časť odmien vyplatená a ďalších finančných náležitostiach za výkon funkcie alebo za výkon pracovných činností, uhrádzaných zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky alebo z iného verejného rozpočtu a medzinárodných inštitúcií, všetkých predstavených a vedúcich zamestnancov viacerých sekcií a oddelení ministerstva vo viacerých obdobiach, podľa § 9 ods. 3 písm. a), b), c), d) a g) zákona o slobode informácií.

Ministerstvo ako prvostupňový správny orgán vydalo rozhodnutie, ktorým žiadateľke nevyhovelo z dôvodov podľa § 3 ods. 1 zákona o slobode informácií, nakoľko ministerstvo informácie v takej štruktúre ako žiada žiadateľka nemalo k dispozícii.

Proti uvedenému rozhodnutiu podal žiadateľ rozklad. Minister ako správny orgán oprávnený rozhodnúť o podanom rozklade, v zákonom ustanovenej lehote podaný rozklad rozhodnutím zamietol. Tým potvrdil prvostupňové rozhodnutie ministerstva, ale len v dôsledku fikcie negatívneho rozhodnutia, keďže písomne vyhotovené rozhodnutie bolo účastníkovi konania doručené až dvadsiaty deň od doručenia rozkladu prvostupňovému správneému orgánu.

Ministerstvu bol doručený protest prokurátora *proti rozhodnutiu ministra o zamietnutí rozkladu žiadateľky*, v ktorom napadol ako nezákonné rozhodnutie ministra a *taktiež „fiktívne“ rozhodnutie ministra o zamietnutí rozkladu žiadateľa*. Ku fikcii rozhodnutia došlo márnym uplynutím lehoty na vydanie rozhodnutia o rozklade, ktorá, podľa názoru prokurátora, skončila v súlade s § 19 ods. 3 zákona o slobode informácií.

Prokurátor tiež označil za nezákonné aj rozhodnutie ministra o rozklade, keďže bolo vydané vo veci už rozhodnutej fiktívnym rozhodnutím a navrhol obe napadnuté rozhodnutia ministra zrušiť. Predmetnému protestu prokurátora minister nevyhovelo, pretože sa nestotožnil s jeho výkladom § 19 ods. 3 zákona o slobode informácií s poukazom na znenie § 22 ods. 1 zákona o slobode informácií a na znenie § 56 a 57 správneho poriadku.

Uvedme relevantné ustanovenia právnych predpisov, ktoré sa dotýkajú uvedeného prípadu a ich výklad ministerstvom.

---

⁴ Odvolanie (rozklad) sa podávajú na správnom orgáne, ktorý rozhodnutie vydal. (§ 54 ods. 1 správneho poriadku.)

Podľa § 22 ods. 1 zákona o slobode informácií sa na konanie podľa tohto zákona použije správny poriadok, ak nie je v zákone o slobode informácií ustanovené inak.

Podľa § 61 ods. 3 správneho poriadku sa ustanovenia o odvolaní použijú primerane aj na konanie o rozklade.

Podľa § 56 správneho poriadku správny orgán, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal, upovedomí ostatných účastníkov konania o obsahu podaného odvolania, vyzve ich, aby sa k nemu vyjadrili, a podľa potreby doplní konanie vykonaním novonavrnutých dôkazov.

Podľa § 57 ods. 1 správneho poriadku správny orgán, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal, môže o odvolaní sám rozhodnúť, ak odvolaniu v plnom rozsahu vyhovie a ak sa rozhodnutie netýka iného účastníka konania ako odvolateľa alebo ak s tým ostatní účastníci konania súhlasia.

Podľa § 57 ods. 2 správneho poriadku, ak nerozhodne správny orgán, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal, o odvolaní, predloží ho spolu s výsledkami doplneného konania a so spisovým materiálom odvolaciemu orgánu najneskôr do 30 dní odo dňa, keď mu odvolanie došlo, a upovedomí o tom účastníka konania.

Podľa § 19 ods. 1 zákona o slobode informácií „proti rozhodnutiu povinnej osoby o odmietnutí požadovanej informácie možno podať odvolanie v lehote 15 dní od doručenia rozhodnutia alebo márneho uplynutia lehoty na rozhodnutie o žiadosti podľa § 17. Odvolanie sa podáva povinnej osobe, ktorá rozhodnutie vydala alebo mala vydať.

Podľa § 19 ods. 3 zákona o slobode informácií rozhodne odvolací orgán o odvolaní do 15 dní od jeho doručenia povinnou osobou.

Ministerstvo vo svojom stanovisku uvádza, že na základe citovaných ustanovení zákona o slobode informácií a správneho poriadku možno ustáliť, že zákon o slobode informácií neustanovuje inak ako je uvedené v § 56 a 57 správneho poriadku v tom smere, že konanie povinnej osoby, a teda orgánu rozhodujúceho v prvom stupni, neupravuje inak ako to ustanovuje správny poriadok. Preto je potrebné považovať za správny názor, že správny orgán rozhodujúci v prvom stupni, ak je povinnou osobou podľa zákona o slobode informácií, má podľa § 56 a 57 správneho poriadku ustanovenú lehotu, v ktorej má vykonať určité procesné úkony. Ide nielen o predloženie odvolania (rozkladu) odvolaciemu orgánu, ale aj o povinnosť upovedomiť prípadných ďalších účastníkov konania o obsahu odvolania (rozkladu) a podľa potreby doplniť konanie o nové dôkazy, ktoré vyplývajú z obsahu odvolania. Pritom nie je viazaný len návrhmi účastníkov konania, ale môže vykonať aj dôkazy, ktoré účastníci nenavrhlí. V bežnej administratívnej praxi táto lehota tiež slúži na vypracovanie stanoviska prvostupňového správneho orgánu k rozkladu. Druhostupňový správny orgán je povinný zvolať zasadnutie rozkladovej komisie a rozkladová komisia musí zasadnúť a pripraviť stanovisko pre vedúceho ústredného orgánu štátnej správy.

Je teda zrejmé, že po podaní predmetného rozkladu začala plynúť zákonná tridsaťdňová lehota pre konanie orgánu rozhodujúceho v prvom stupni a rozhodnutie ministra bolo vydané v zákonnej lehote a k vydaniu fiktívneho rozhodnutia odvolacím orgánom teda nemohlo dôjsť.

S týmto názorom nesúhlasil žiadateľ ani prokuratúra, keď uviedli, že podľa § 19 ods. 2 a 3 zákona o slobode informácií: „(2) ..... Proti rozhodnutiu ústredného orgánu štátnej

správy možno podať rozklad, o ktorom rozhoduje vedúci ústredného orgánu štátnej správy. (3) Odvolací orgán rozhodne o odvolaní do 15 dní od doručenia odvolania povinnou osobou. Ak odvolací orgán v tejto lehote nerozhodne, predpokladá sa, že vydal rozhodnutie, ktorým odvolanie zamietol a napadnuté rozhodnutie potvrdil; za deň doručenia tohto rozhodnutia sa považuje druhý deň po uplynutí lehoty na vydanie rozhodnutia.“

Z dikcie citovaného ustanovenia vyplýva, že vedúci ústredného orgánu štátnej správy ako odvolací orgán je povinný rozhodnúť o rozklade proti prvostupňovému rozhodnutiu ním riadeného ústredného orgánu štátnej správy ako povinnej osoby v lehote do 15 dní od doručenia rozkladu touto povinnou osobou.

Nakoľko ústredný orgán štátnej správy nemá nadriadený orgán, o rozklade nerozhoduje iný orgán, ale iba iný subjekt (minister) v rámci toho istého orgánu (tej istej povinnej osoby) na základe návrhu rozkladovej komisie, čo znamená, že o podanom rozklade sa na ústrednom orgáne štátnej správy rozhoduje podľa funkčnej príslušnosti v horizontálnej dvojinštančnosti, ktorou je na základe zákona o slobode informácií ako osobitného zákona prelomená všeobecná zásada vertikálnej dvojinštančnosti v správnom konaní.

Podľa § 6 ods. 1 a 2 správneho poriadku (1) Ak je na konanie vecne príslušný orgán, ktorý sa vnútorne člení na útvary oprávnené podľa zákona samostatne konať, správnym orgánom príslušným konať v prvom stupni je útvar, ktorý ustanovuje zákon. (2) Ak je na konanie vecne príslušný správny orgán, ktorý sa vnútorne člení, orgánom príslušným konať v mene tohto správneho orgánu v prvom stupni je útvar určený zákonom, inak útvar určený štatútom alebo iným predpisom upravujúcim jeho vnútorné pomery (ďalej len „štatút“). Ak štatút takýto útvar neurčuje, príslušným na konanie je štatutárny orgán správneho orgánu.

V § 6 ods. 1 a 2 správny poriadok rozlišuje dva prípady funkčnej príslušnosti. Zatiaľ čo v prvom prípade ide o situáciu, keď funkčnú príslušnosť správneho orgánu v rámci jeho organizačnej štruktúry určuje zákon, v druhom prípade podľa správneho poriadku ide o organizačné útvary správneho orgánu, ktoré navonok nekonajú samostatne vo vlastnom mene, ale konajú v mene správneho orgánu, ktorého sú súčasťou (sekcie, odbory ministerstva a pod.), pričom ich funkčná príslušnosť je určená vnútorným organizačným predpisom.

Ministerstvo teda uplatnilo v konaní o rozklade proti prvostupňovému rozhodnutiu autoremedúru neoprávnené, pretože v konaní o rozklade je orgán, rozhodujúci o rozklade a prvostupňový správny orgán, ktorého rozhodnutie sa preskúmava, jedným správnym orgánom a rozdiel je len vo funkčnej príslušnosti rozhodovania. Z tohto dôvodu nemôže plynúť tridsaťdňová lehota na uplatnenie autoremedúry ako v prípade odvolacieho konania, a teda lehota na vydanie rozhodnutia o rozklade, ustanovená v § 19 ods. 3 zákona o slobode informácií, začína plynúť dňom, nasledujúcim po dni doručenia rozkladu do podateľne ministerstva.

Podľa viacerých rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a tiež podľa názoru Najvyššieho správneho súdu Českej republiky je možnosť autoremedúry, a teda aj možnosť plynutia tridsaťdňovej lehoty na postúpenie rozkladu vedúcemu ústredného orgánu štátnej správy vylúčená (napr. *uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Sž-o-NS 122/2004 z 19. 4. 2005 alebo rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 7 A 76/2002 zo 4. 11. 2003*).

Ministerstvo sa pridržalo svojej pôvodnej, vyššie uvedenej argumentácie opretej o ustanovenia správneho poriadku a zákona o slobode informácií, ktorá bola založená na tom, že: z ustanovení zákona o slobode informácií teda jednoznačne vyplýva, že odvolanie (rozklad) sa podáva povinnej osobe, ktorou je v predmetnom prípade ministerstvo. Pre ďalší postup povinnej osoby zákon o slobode informácií neustanovuje žiadnu odchýlku od citovaných ustanovení § 56 a § 57 správneho poriadku. Podľa ustanovení § 56 a § 57 správneho poriadku nie je predpísaný iný postup pre správny orgán, ktorý má nadriadený správny orgán vyššieho stupňa a pre správny orgán, v ktorom o rozklade rozhoduje jeho vedúci, ako je uvedené v § 58 ods. 3 správneho poriadku. Preto je potrebné ustáliť, že jediná relevantná výnimka z postupu ustanovenom v správnom poriadku pre odvolacie konanie je pre zákon o slobode informácií ustanovená v jeho § 19 ods. 3, a to tá, že sa ustanovuje iná lehota pre vydanie rozhodnutia odvolacím orgánom.

ZÁVER

Na záver treba uviesť, že v konečnom dôsledku je ústredný orgán štátnej správy povinný rešpektovať odlišný názor súdov, vyjadrený v judikátoch, pretože o opísanom prípade správneho konania bude rozhodovať súd na základe žaloby prokurátora. Na druhej strane lehota 15 dní v praxi skutočne nepostačuje na uskutočnenie všetkých procesných úkonov, ktoré musí prvostupňový a druhostupňový správny orgán uskutočniť po podaní rozkladu.

Použitá literatúra

- HORVAT, M.: Zákon o slobode informácií a správny poriadok vo svetle rozsudkov Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. In Zborník príspevkov zo sekcie správne právo medzinárodnej vedeckej konferencie *Právo ako zjednocovateľ Európy – veda a prax. Sekcia Aktuálne otázky správneho konania*. Bratislava : VO PraF UK, 2010.
- KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok*. Komentár s novelou účinnou od 1. januára 2004. Šamorín : Heuréka, 2004.
- HENDRYCH, D. a kol.: *Správni právo. Obecná časť*. Praha : C. H. Beck, 2009.
- SLÁDEČEK, V.: *Obecné správní právo*. Praha : ASPI, 2009.
- SREBALOVÁ, M.: *Rýchlosť správneho konania a nečinnosť správneho orgánu*. Bratislava : VO PraF UK, 2008.

Súhrn

Cieľom článku je analyzovať právnu úpravu a judikatúru týkajúcu sa dĺžky lehoty, určenej na vybavenie odvolania a rozkladu v osobitnom správnom konaní o prístupňovaní informácií. Dôvodom pre výber témy je, že prax správnych orgánov a názor súdov nie sú jednotné a postup podľa zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov umožňuje rôzny výklad.

Zusammenfassung

Ziel des Artikels ist es, die Regelung und die Judikatur, die die Fristenfestlegung zur Rechtsmittel einlegung im besonderen Verwaltungsverfahren über den Informationszugang behandelt, zu analysieren. Über die Wahl des Themas entschied die Tatsache, dass die Praxis von Verwaltungsbehörden und die Rechtsansichten von Gerichten nicht einheitlich sind und das Gesetz Nr.211/2000 Ges.-Slg. über den freien Zugang zu Informationen sowie die Änderung und Ergänzung einiger Gesetze (Informationsfreiheitsgesetz) im Wortlaut späterer Vorschriften eine unterschiedliche Auslegung ermöglicht.

Summary

The aim of the paper is to analyze the legal rules and court rulings concerning statutory periods for performance of an appellate administrative body in the procedure of rendering individual administrative decisions under Act No. 211/2000 Coll., on Free Access to Information. The reason for the analysis is the lack of unity when interpreting the Act on Free Access to Information in relation to the Administrative Procedure Code, to the practice of administrative authorities as well as to the practice of administrative justice.

VÝZNAM VLASTNOSTÍ OSOBNOSTI V ŠTRUKTÚRE OSOBNOSTI ŠPORTOVCA

Erika Šerešová

1. SCHOPNOSTI

Prvou skupinou vlastností osobnosti v štruktúre osobnosti sú schopnosti. Vývoj osobnosti v športe nie je možný bez vývoja schopností a naopak. Schopnosti sa v športe rozvíjajú, špecifikujú, kombinujú a kompenzujú. Športový tréning je v podstate rozvíjanie schopností. Schopnosť je tréningom rozvinutá potencialita alebo kapacita športovca naučiť sa niečomu.¹ Schopnosti sú vo všeobecnosti vnútorné predpoklady, ktoré sa podieľajú na kvantite a kvalite pohybovej činnosti človeka. Celkove môžeme schopnosti rozdeliť na senzorické, pohybové (motorické), intelektuálne, kultúrno-umelecké.² Všetky schopnosti navzájom súvisia a podmieňujú sa. Podľa charakteru pohybovej činnosti dominuje buď jedna, alebo viacero druhov schopností. Pevným základom sú všeobecné schopnosti, na ktoré nadväzujú schopnosti špecifické, ktoré sú predpokladom športového výkonu. Preto sa ich rozvoju venuje toľko pozornosti pri tréningu. V športe pri rozvoji schopností netreba zabúdať, že všetky schopnosti je potrebné rovnomerne rozvíjať. Nie je možné prílišné zameranie o motorické, resp. senzomotorické schopnosti, ktoré sú viazané vo veľkej miere na pohybový aparát a opomenutie rozvoja senzorických a intelektuálnych schopností. Počas tréningu je nutné rozvíjať motorické a kognitívne schopnosti v rovnakom pomere. Úroveň niektorých schopností je ovplyvnená viac dedičnosťou, iné prostredím. Dedičný charakter je výraznejší ako vplyv prostredia, napr. pri inteligencii, v zraze alebo somatotype. Senzorické schopnosti podmieňujú výkon spojený s vnímaním. Zabezpečujú príjem informácií z vonkajšieho prostredia pomocou zmyslových orgánov (postreh, koncentrácia, výdrž a prepájanie pozornosti). Sú dôležitou súčasťou takých športov ako napr. strelba, lukostrelba, športové hry, box, šerm a iné. Motorické schopnosti podmieňujú výkon spojený s pohybom a spolu so senzorickými schopnosťami sa vzájomne koordinujú a zvyknú sa nazývať aj senzoricko-motorické,

---

¹ GURSKÝ, T.: *Psychológia športu*. Učebné texty pre trénerov. Bratislava : [s. n.], 2005, s. 12.

² KASA, J.: Schopnosti človeka. In KASA, J.: *Športová kinantropológia – terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : SVSTVŠ, FTVŠ UK, 2001, s. 68.

resp. percepčno-motorické schopnosti. V športe vystupujú do popredia aj intelektuálne schopnosti súvisiace s chápacosťou, so schopnosťou spracovávať informácie a vyvodzovať z nich závery. „Patria k nim všeobecná inteligencia, anticipácia, taktické myslenie, improvizácia a odborné vedomosti.“³ Gurský rozlišuje emocionálnu a športovú inteligenciu. Emocionálnu inteligenciu (v staršej literatúre sa uvádza sociálna) chápe ako súhrn schopností ako vnímanie a porozumenie emóciám iných ľudí a svojim vlastným, schopnosť vcítania sa (empatia), schopnosť sebapresadenia (asertivita), schopnosť akceptácie iných, schopnosť riešenia medziľudských konfliktov atď.⁴ Športová inteligencia zahŕňa tie schopnosti, ktoré sa podieľajú na zvládnutí techniky daného športu, techniky súťaženia, patria sem schopnosti ako napr.: presnosť vnímania (v športových hrách tzv. timing), koncentrácia pozornosti, motorická pamäť, koordinácia pohybov, cit pre náradie a náčinie. Dôležitosť intelektuálnych schopností je v kolektívnych športových hrách opodstatnená. Športovec s vysokými intelektovými schopnosťami dokáže rýchlejšie riešiť vzniknutú situáciu v priebehu činnosti a je schopnejší nájsť pohotovo nové riešenia, ktoré si vzniknutá situácia vyžaduje. Intelektuálne schopnosti sa podieľajú na vypracovaní stratégie, taktiky v súťaži, alebo v zápase. Je na mieste rozlišovať medzi všeobecne hodnoteným intelligenčným kvocientom (IQ) a špeciálnou, napr. hernou inteligenciou.

Niektoré výskumy naznačujú, že medzi intelektuálnymi a motorickými schopnosťami existujú súvislosti. U obidvoch pohlaví je tento vzťah v prospech jedincov s vyššou úrovňou motorickej výkonnosti. Z hľadiska prospechu boli u pubescentov (12 – 13-roční) zistené štatisticky významné rozdiely na 1% hladine významnosti.⁵ Potvrdil sa aj pozitívny vzťah medzi známkou z telesnej výchovy a ostatných predmetov. U dievčat je tesnejší ako u chlapcov. Existuje aj súvislosť medzi poradím v IQ testoch a motorických testoch. Tento vzťah je v mladšom veku tesnejší. Vzťah medzi inteligenciou a úrovňou motoriky klesá so stúpajúcou inteligenciou a vekom.⁶ Výsledky výskumov naznačujú aj to, že úroveň školských výkonov súvisí nielen so všeobecnými rozumovými schopnosťami žiakov, ale aj s určitými vlastnosťami osobnosti. V prípade výskumu Miglierini – Vonkomer vyššia racionálnosť, aktivita a dominancia, čo sú vlastnosti uvádzané ako typické vlastnosti pre športovcov, sa viac vyskytovali v prospech študentov s veľmi dobrým ako slabým študijným prospechom.⁷ Kultúrno-umelecké schopnosti nazývané aj kultúrna motorika majú svoje špecifické vlastnosti. Základom je dorozumievanie sa človeka slovnými a pohybovými symbolmi, výrazom tváre, rôznymi pózami, držaním tela a končatín. Patria sem reč, spev, gestikulácia, mimika a iné. Výraznejšie zastúpenie v športe majú v tých športových odvetviach, v ktorých sa okrem technického prevedenia hodnotí aj umelecký obsah. Sú to napr. krasokorčuľovanie, moderná gymnastika a syn-

³ KASA J.: Schopnosti človeka. In KASA, J. et al.: *Terminologický slovník vied o športe*. Bratislava : [s. n.], 2007, s. 134.

⁴ GURSKÝ, T.: *Psychológia športu*. Učebné texty pre trénerov. Bratislava : [s. n.], 2005, s. 13.

⁵ SUCHOMEL, A.: Osobnostní dimenze a školní prospěch pubescentních jedinců s rozdílnou úrovní motorické výkonnosti. In *Telesná výchova a šport*, 12, 2002, č. 3, s. 5-9.

⁶ JOCH, W.: *Das sportliche Talent – Talenterkennung – Talentförderung – Talentperspektiven*. In Edition Sport and Wissenschaft. Band 15. Achen : Mayer und Mayer, 1992.

⁷ MIGLIERINI, B. – VONKOMER, J.: *Osobnostný inventár KUD*. Bratislava : Psychodiagnostika, 1992, s. 28.

chronizované plávanie. V ostatných športových odvetviach majú menší význam. Schopnosti vo všeobecnosti vysvetľujú individuálne rozdiely v zmysle výkonnosti v rôznych činnostiach. Každý jedinec má všetky schopnosti, u niektorých ľudí sú niektoré schopnosti výraznejšie ako u iných. Schopnosti sú podmienené geneticky a sú zároveň predpokladom i výsledkom ľudskej činnosti. Keďže nie sú predmetom nášho výskumu nebudeme im venovať viac pozornosti. Zameriame sa na vybrané vlastnosti osobnosti ako temperament, charakter, emócie, motivácia, atď.

2. CHARAKTER

Charakter môžeme definovať ako individuálnu sústavu podstatných vlastností osobnosti, ktoré sú pre človeka príznačné, vyjadrujú jeho vzťahy ku skutočnosti a prejavujú sa v jeho správaní a skutkoch.⁸ Charakter obdobne definujeme ako súhrn podstatných vlastností, ktorý nie je zdedený, ale dnes sa už odhaduje, že niektoré vlastnosti ako napr. vytrvalosť, energia, rozhodnosť majú zdedený základ.⁹ Iní autori definujú charakter ako súbor vlastností, ktoré vyjadrujú vzťahy človeka k sebe samému, k druhým ľuďom, k spoločnosti a k vykonávaným činnostiam. Ide o morálny profil človeka.¹⁰ Charakter sa niekedy zamieňa aj s pojmom osobnosť. Do charakteru nespádajú všetky vlastnosti človeka, ale iba tie, ktoré sú pre neho charakteristické, od ktorých závisí, ako sa zachová v rôznych situáciách. Charakter človeka je jednotou typických a individuálnych vlastností.¹¹ Vôľa, pevná vôľa, vytrvalosť, húževnatosť a sebadisciplína sú vlastnosti osobnosti, ktoré sú v športe vysoko cenené. Športovci s takýmito vlastnosťami majú väčšie šance uspieť, než typy mäkké a poddajné. Preto je pre trénera dôležité udržiavať silnú vôľu a to prostredníctvom výchovných návykov a určitými predstavami športovca. Význam predstavivosti sa pokladá za jednu z kľúčových vlastností pre rozhodnosť a sebadisciplínu. Dôležité sú takisto návyky, výchova a poznanie rodinného prostredia.

Charakter spolu s vôľovými, morálnymi vlastnosťami a ich pozitívny rozvoj sú predmetom dlhodobej psychologickej prípravy každého športovca. Výrazne ovplyvňujú úspech v športe. Vôľa športovca je odrazom, aktívnym prejavom rozumovej a morálnej stránky jeho osobnosti, v ktorom si uvedomuje určité prekážky a ťažkosti a snaží sa ich vedome prekonať.¹² Preto vôľová príprava v rámci psychologickej zložky, je popri technickej, kondičnej a taktickej zložke športového tréningu jednou z nevyhnutných častí. Nesmie byť živelná, ale organizovaná, perspektívna, ale hlavne individuálna, šitá na mieru každého športovca, hráča.

---

⁸ BOROŠ, J.: *Základy psychológie*. Bratislava : SPN, 1982, s. 267.

⁹ SVOBODA, B.: *Vývoj športovce v ontogenezi – faktory vývoje*. In SVOBODA, B.: *Pedagogika športu*. Praha : Karolinum, 2000, s. 35-41.

¹⁰ MACÁK, I. – HOŠEK, V.: *Psychologie tělesné výchovy a sportu*. Praha : SPN, 1987, s. 127.

¹¹ VANĚK, M. et al.: *Psychologie sportu*. 2. prep. vyd. Praha : SPN, 1983, s. 65.

¹² MACÁK, I.: *Psychológia športu*. Bratislava : Šport, 1962, s. 12.

3. EMÓCIE

Emócie sú subjektívne, osobné zážitky človeka, ktoré sa týkajú ľúbosti a neľúbosti, pričom sú sprevádzané vegetatívnymi a motorickými zmenami (slzy, mimika, gestikulácia).¹³ Emócie, emočné reakcie a emočné stavy sú súčasťou každého športového zápolenia, či už v individuálnych alebo kolektívnych športoch. Emocionálne správanie športovca podmieňujú dva základné dynamické faktory: športová úzkosť (anxieta) a športová agresivita, ktoré do značnej miery, spravidla skôr negatívne ovplyvňujú športový výkon. Jednou zo základných emócií je i strach. Je to emócia vznikajúca vnemom, či predstavou prítomného alebo budúceho ohrozenia a vyvolávajúca pokusy o obranu a únik.¹⁴ Strach je cit, ktorý sa prejavuje v živom vzťahu jedinca k tomu, čo sa deje v ňom i mimo neho v užšom, či širšom prostredí.¹⁵ V športe sa stretávame s tzv. subjektívnym strachom. Strach vyvoláva nahromadenie krvi v kosternom svalstve, najmä dolných končatín, čo pri rýchlejšej reakcii umožňuje lepšie bežať, naopak príliš veľký strach doslova zväzuje nohy a technika behu sa zhoršuje. Týmto citom úzkosti, nepokoja, vzrušenia ale i nesmelosti je blízka tréma. Uvedomenie si trémy, vznik niečoho, čo prežívame ako strach, má vo veľa prípadoch za následok zmarenie športového výkonu, resp. značné zníženie jeho hodnoty.

„V športe sa rozlišuje anxiety (úzkosť) ako dočasný, prechodný emočný stav športovca v súťažnej situácii a anxiozita (úzkostlivosť) ako relatívne trvalá osobnostná vlastnosť športovca, teda jeho tendencia, predpoklad, či črta prejavovať anxiozitu v súťažných situáciách. Autor ďalej uvádza, že medzi anxiozitou a strachom nie je ostrá hranica. Rozdiel je v tom, že anxiozita vzniká pri nereálnom, neurčitom ohrození športovca, zatiaľ čo strach vzniká pri reálnom nebezpečenstve, je teda konkrétny a zameraný na určitý konkrétny objekt.“¹⁶ Úzkosť sa považuje za najvýraznejší psychický symptóm prežívania stresu. Ide o psychický stav s negatívnym emocionálnym podnetom s očakávaním nepríjemných následkov.¹⁷ Z hľadiska športovej výkonnosti sú dôležité hlavne fyziologické dôsledky úzkosti, predovšetkým celková svalová ochabnutosť a redukcia výkonnosti následkom zvýšenia tvorby kyseliny mliečnej a interferencia pri využití kyslíka a cukru vo svalovom metabolizme. K ďalším výrazným symptómom úzkosti patria somatické prejavy ako ťažkosti s dýchaním, zvieranie v hrudi, stiesnenosť v hrdle, žalúdočné problémy alebo bolesti, chvenie, závrate, sucho v ústach a celková slabosť. Športovec sa stáva menej koordinovaný, prestáva primerane reagovať, je pasívny, stráca sebadôveru, bojovnosť, znižuje sa jeho diferenciatná schopnosť, tvorivosť v riešení vzniknutých situácií a následne sa znižuje aj jeho športová výkonnosť, nastáva zníženie športového výkonu. Ďalej k týmto prejavom úzkosti v športe v kognitívnej oblasti zaraďujeme zmätenosť, pocit ťažkosti, negatívne myšlienky, zabúdanie, strata dôvery, predstavy zlyhania, pocit slabosti, neschopnosť prijímať inštrukcie, atď.¹⁸ Predpokladá sa, že v napätých situáciách

¹³ GURSKÝ, T.: *Psychológia športu*. Učebné texty pre trénerov. Bratislava : [s. n.], 2005, s. 59.

¹⁴ BALCÁR, K.: *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha : SPN, 1983, s. 124.

¹⁵ BOROŠ, J.: *Základy psychologie*. Bratislava : SPN, 1982, s. 212.

¹⁶ GREGOR, T.: Anxiozita futbalistov a nešportovcov a jej vzťah k hernému výkonu. In *Telesná výchova a šport*, 4, 1994, č. 4, s. 25-27.

¹⁷ BOROŠ, J.: *Motivácia a emocionalita človeka*. Bratislava : 1995, s. 18.

¹⁸ <http://www.brianmac.co.uk/companx.htm>

s možnosťou fyzického kontaktu, je úzkosť športovca závislá skôr od očakávaného sociálneho nesúhlasu, ako od rizika zranenia. Preto úzkosť, ktorá môže ovplyvniť pohybovú činnosť, súvisí s aspiráciou športovca a s výkonovou motiváciou. „Športová panika ako konečný efekt úzkosti je hrozbou, ktorá môže narušiť všetky predpokladané postoje, zdroje, štruktúry športovej výkonnosti. V kolektívnych športových hrách má tendenciu prenosu. Prejavy úzkosti hráča sa prenesú na spoluhráča a družstvo pôsobí ako v útlme, je na pokraji športovej paniky.“¹⁹

Úzkostlivosť (anxiozita) je osobnostná črta, vlastnosť prejavujúca sa v relatívne ustálenej pripravenosti človeka reagovať strachom. Čím je vyššia miera úzkostlivosti, tým je výraznejšia reakcia na stresovú situáciu. Ľudia s vysokým stupňom úzkostlivosti sú citlivejší na náročné situácie a majú sklon prežívať ich ako ohrozujúce a nebezpečné. Problém anxiozity je u športovcov veľmi aktuálny. Skúmaním tohto problému, tejto osobnostnej črty sa zaoberali mnohí autori. Potvrdili to aj výskumy na futbalistoch²⁰ a zjazdových lyžiaroch,²¹ kde autori zistili vyššiu úroveň anxiozity podporujúcej výkon oproti nešportovcom. Namerané rozdiely sa ukázali štatisticky významné. A naopak nešportovci oproti futbalistom a oproti zjazdovým lyžiarom dosiahli vyššiu hladinu anxiozity brzdiacej výkon, rozdiely sa však neukázali ako signifikantne významné. Výsledky výskumov na tenistoch²² poukázali na fakt, že anxiozita podporujúca výkon značne ovplyvňuje výkon v tenise. Vo výskume Gregora, ktorý predpokladal, že čím bude vyššie skóre v škále anxiozity podporujúcej výkon, tým bude tenista vyššie postavený v rebríčku, sa táto závislosť potvrdila na 5 % hladine štatistickej významnosti.

Ďalšie výskumy Lokša – Kor²³ a Gregor²⁴ naznačujú, že športovci majú vyššiu hladinu anxiozity ako nešportujúca populácia. Ženy sú prevažne úzkostlivejšie ako muži. Vaněk s kolektívom²⁵ konštatovali zvýšenú mieru úzkostlivosti u športovcov, ktorý vykonávajú tzv. rizikové športy, ako sú napr. zápasenie, športová gymnastika a ich výskumy potvrdili rozdiely úzkostlivosti z hľadiska veku, kde mladší športovci sú úzkostlivejší (doznievajúci vplyv adolescencie, spoločenské začlenenie) ako starší. Hošek – Man – Pergl²⁶ zaznamenali vo svojom výskume signifikantne vyššie skóre v testoch úzkostlivosti v prospech športovcov s vyššou výkonnosťou. Skúmaný súbor tvorili fut-

¹⁹ MACÁK, I.: Športová motivácia. In MACÁK, I.: *Psychológia športovej úspešnosti*. Bratislava : Iris, 1997, s. 74-84.

²⁰ GREGOR, T.: Závislosť hodnotenia herného výkonu futbalistov od ich úrovne motivácie výkonu. In *Telesná výchova a šport*, 4, 1994, č. 2. s. 36-38.

²¹ GREGOR, T. – MURÁRIK, M.: Porovnanie osobnostných a motivačných charakteristík zjazdových lyžiarov a nešportovcov. In *Telesná výchova a šport*, 19, 2009, č. 1, s. 35-39.

²² RAK, T.: *Vplyv vybraných osobnostných vlastností na výkon v tenise*. Diplomová práca. Bratislava : FTVŠ UK, 2001, 62 s.; GREGOR, T.: Osobnostné vlastnosti tenistov a ich vplyv na herný výkon. In *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 93-104.

²³ LOKŠA J., KOR.: Príspevok k výskumu osobnosti športovca – futbalistu a športového strelca. In *Teorie a praxe tělesné výchovy*, 31, 1983, č. 7. s. 399-402.

²⁴ GREGOR, T.: Anxiozita futbalistov a nešportovcov a jej vzťah k hernému výkonu. In *Telesná výchova a šport*, 4, 1994, č. 4, s. 25-27.

²⁵ VANĚK, M. et al.: *Studie osobnosti ve sportu*. Praha : Univerzita Karlova, 1974.

²⁶ HOŠEK, V. – MAN, F. – PERGL, R.: Zjišťování výkonové motivace u hráčů sportovních her. In *Teorie a praxe tělesné výchovy*, 21, 1973, č. 6, s. 334-347.

balisti a hráči ľadového hokeja. Gregor²⁷ porovnával hladinu úzkostlivosti medzi parašutistami a nešportovcami, resp. osobami odmietajúcimi parašutistický šport. Zistil, že parašutisti sú menej úzkostliví ako kontrolná skupina, že sú v tejto osobnostnej črte viac homogénnejšou skupinou ako neparašutisti. Vyššia hladina úzkostlivosti by totiž pri tomto druhu športu mohla vyvolať efekt strachu, ktorý deformuje vôľovú činnosť. Z motorického hľadiska by došlo buď k stŕpnutiu svalov, pasivite, alebo naopak k diskoordinácii pohybov, motoriky a tým k impulzívnej chaotickej reakcii a správaniu. Tak ako prílišná úzkostlivosť i neprimerane nízka hladina by mala na športovca-parašutistu negatívne následky v podobe zvyšovania objektívneho rizika a následne ignorovanie signálov nebezpečenstva. Podobný výskum riešil neskôr na súbore zjazdových lyžiarov.²⁸ Cieľom výskumu bolo zistiť mieru, porovnať a objasniť vybrané osobnostné charakteristiky v osobnosti zjazdových lyžiarov a nešportovcov. Najväčší rozdiel, aj keď nie štatisticky významný, sa ukázal práve v tom, že lyžiari sú menej úzkostliví, v záťažových situáciách znášajú lepšie pociťovanú úzkosť a väčšinou ju dokážu využiť vo svoj prospech v zmysle pozitívne zvýšenej aktivačnej úrovne, ktorá podporuje športový výkon. Dlhodobý výskum na vzorke basketbalových reprezentantov zistil nižšiu hladinu anxiózy u rozohrávačov oproti ostatným hráčskym funkciám.²⁹

Z hľadiska športovej výkonnosti nie je možné anxiózu považovať ani za stimulujúci ani za tlmiaci činiteľ. So stúpajúcou úzkostlivosťou sa zvyšuje celková aktivita človeka, čo je pozitívny jav, ale iba po určitú individuálnu hranicu. „Potom sa stúpajúca aktivita mení na neurotickú reakciu a v takom prípade ide už o negatívny jav z hľadiska výkonnosti športovca.“³⁰ Z hľadiska osobnostnej (anxióza) a situačnej (motivácia, prebiehajúca súťaž) podmienenosti zmien výkonnosti športovca je optimálnou kombináciou nízka anxióza s vysokou motiváciou výkonu.³¹

Hnev je emócia vznikajúca vnemom, či predstavou prítomnej alebo budúcej frustrácie. Podnecuje jedinca k útoku, k pokusu o násilné odstránenie prekážky (agresii).³² Hnev (hostilita, agresia), zvyšuje koncentráciu, ale znižuje distribúciu pozornosti. Príčiny aktivácie sú rôzne, podnetom je pocit, že sa človeku fyzicky alebo psychicky zabraňuje robiť to, po čom túži. Brániť mu môžu ľudia, fyzické prekážky, pravidlá, nariadenia a dokonca i vlastná neschopnosť, ďalej sú to rôzne urážky, každodenné frustrácie, prerušenie záujmu. Stav hnevu sprevádzajú aj zmeny v organizme. Zrýchli sa dych, zintenzívni sa činnosť srdca, cirkulácia krvi, zvýši sa činnosť žliaz s vnútorným vylučovaním, hladina cukru a adrenalínu v krvi, atď. Hnev všeobecne zvyšuje aktivitu, z hľadiska pohybovej činnosti by mal byť pozitívnym citom, ale tak ako i pri úzkosti, pri

²⁷ GREGOR, T.: Úzkostlivosť a hnevivosť v osobnosti parašutistov. In *Telesná výchova a šport*, 5, 1995, č. 4, s. 22-25.

²⁸ GREGOR, T. – MURÁRIK, M.: Porovnanie osobnostných a motivačných charakteristik zjazdových lyžiarov a nešportovcov. In *Telesná výchova a šport*, 19, 2009, č. 1, s. 35-39.

²⁹ VÁLKOVÁ, H.: *Sociálne psychologické faktory a vývoj výkonnosti hráčov košíkového*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1990.

³⁰ MACÁK, I.: Športová motivácia. In MACÁK, I.: *Psychológia športovej úspešnosti*. Bratislava : Iris, 1997, s. 74-84.

³¹ GREGOR, T.: Anxióza futbalistov a nešportovcov a jej vzťah k hernému výkonu. In *Telesná výchova a šport*, 4, 1994, č. 4, s. 25-27.

³² BALCÁR, K.: *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha : SPN, 1983, s. 124.

veľkej intenzite predstavuje ničivý efekt.³³ Vysoké hodnoty dosiahnuté v tejto osobnostnej čрте, saturujú také pre športový výkon užitočné osobnostné premenné, ako agresivita, športová bojovnosť, snaha prekonať prekážky, čo nesporne platí v prípade športových hier, úpolov a pod. Strach aj hnev majú svoju zložku podporujúcu výkon (sténickú) i zložku brzdiacu výkon (astenickú). V praxi je cieľom dlhodobej psychologickkej prípravy športovca zistiť, kedy sa mení zložka sténická na astenickú žiaducim smerom. V nezvládnutom hneve strácajú veci a javy aktuálnu hodnotu a dochádza k ničeniu vecí, mravných hodnôt, interpersonálnych vzťahov, postojov, hnev sa mení na agresivitu.³⁴

V športe, tak ako aj v bežnom živote je jedinec postavený do situácií, ktoré od neho vyžadujú agresívne správanie v rôznych formách. Z tohto pohľadu sa agresivita chápe ako súčasť športového boja, ktorá má svoje opodstatnenie pri vyrovnávaní sa s prekážkami v športovom zápole. Z hľadiska dodržiavania pravidiel autor rozdeľuje agresiu v športových hrách na produktívnu (pravidłami tolerovanú) a neproduktívnu (pravidłami netolerovanú).³⁵ V dizertačnej práci Gregor skúmal mieru závislosti herného výkonu športovca od úrovne jeho agresivity. Výskum nepotvrdil jednoznačnú závislosť herného výkonu od úrovne agresivity a športovcov a taktiež sa nepotvrdil žiadny vplyv nahnevnanosti, ako stavu hnevu, na herný výkon. Výskum prebehol na vzorke futbalistov a nešportovcov vo veku 18 rokov. Naopak, potvrdila sa existencia rozdielov medzi výškou úrovne agresivity medzi futbalistami a nešportovcami. V škále hnevливosti zaznamenali futbalisti výrazne vyššie skóre oproti nešportovcom. Výskum potvrdil i závislosť medzi výškou úrovne agresivity futbalistu a hodnotením hráča trénerom ako bojový typ.³⁶ Ani v prípade výskumov, ktorých sa zúčastnili tenisti³⁷ nemala hnevливosť výrazný vplyv na herný výkon. V prípade parašutistov³⁸ sa potvrdila hypotéza, že parašutisti sú menej hnevливí ako neparašutisti na 5 % hladine významnosti. V prípade rozdielov medzi zjazdovými lyžiarmi a nešportovcami sa v tejto osobnostnej čрте prakticky zistili iba minimálne rozdiely. Lyžiari skórovali o niečo vyššie ako nešportovci, hodnoty namerané v oboch súboroch sú mierne vyššie oproti populácii, ale nemožno ich považovať za výrazne odlišné.³⁹ Agresivita je osobnostná vlastnosť, ktorá má väčší význam v interpersonálnom kontexte ako iba na individuálnej úrovni. Možno teda predpokladať, že by sa jej vplyv prejavil skôr v kritériu, ktoré by zahŕňalo i sociálno-psychologické determinanty tímového herného výkonu. Ak by sme mali zhrnúť poznatky, športovci sa javia ako viac úzkostlivejší. Zistili sa i pohlavné odlišnosti. Vyššia hladina úzkostливosti sa prejavuje

³³ MACÁK, I. – HOŠEK, V.: *Psychológia telesnej výchovy a športu*. Bratislava : SPN, 1987, s. 55.

³⁴ GREGOR, T.: Úzkostливosť a hnevливosť v osobnosti parašutistov. In *Telesná výchova a šport*, 5, 1995, č. 4, s. 22-25.

³⁵ GREGOR, T.: Agresivita a jej etické súvislosti v športových hrách. In *Telesná výchova a šport*, 17, 2007, č. 3 – 4, s. 43-45.

³⁶ GREGOR, T.: Agresivita v osobnosti futbalistov. In *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1998, s. 59-111.

³⁷ RAK, T.: *Vplyv vybraných osobnostných vlastností na výkon v tenise*. Diplomová práca. Bratislava : FTVŠ UK, 2001, 62 s.

³⁸ GREGOR, T.: Úzkostливosť a hnevливosť v osobnosti parašutistov. In *Telesná výchova a šport*, 5, 1995, č. 4, s. 22-25.

³⁹ GREGOR, T. – MURÁRIK, M.: Porovnanie osobnostných a motivačných charakteristík zjazdových lyžiarov a nešportovcov. In *Telesná výchova a šport*, 19, 2009, č. 1, s. 35-39.

u športovcov s vyššou úrovňou výkonnosti a javí sa tendencia vyššej hladiny hnevливosti športovcov voči populácii. Výskumy nepotvrdili súvislosti medzi hnevливosťou ako osobnostnou črtou a herným výkonom. Cieľom mnohých výskumom bolo a je zisťovanie inflexných bodov, t. j. bodov, v ktorých nastáva zlom, v ktorých úzkostlivosť i hnev pôsobia ako stimulujúci činitele, a v ktorých už majú utlmujúci efekt. Hranica inflexného bodu je individuálna, pre niekoho tá istá hladina úzkosti, resp. hnevливosti pôsobí aktívne, naopak pre iného športovca tá istá hladina emócií má stimulačný efekt.

4. TEMPERAMENT

Schopnosť realizovať výkonnostný potenciál v súťaži vo veľkej miere závisí od psychickej stability. Znášanie dlhodobého, intenzívneho a často monotónneho tréningu vo veľkej miere závisí aj od temperamentu športovca. Temperament je istá vrodená vlastnosť osobnosti človeka, ktorá sa prejavuje vrodenu tendenciou k istému citovému ladeniu, prevládajúcej nálade. Je podmienený typom vyššej nervovej činnosti, ktorú charakterizuje sila, pohyblivosť, labilnosť a vyrovnanosť nervových procesov.⁴⁰ Obdobne chápe temperament aj Gurský,⁴¹ pre ktorého je temperament typický individuálny emocionálny prejav človeka, jeho celková čulosť, nervová vzrušivosť a prudkosť reagovania. Temperament je preto najviac geneticky podmienený. Vlastnosti temperamentu sú natoľko výrazne odlišné, že boli rozdelené do štyroch základných typov. Najznámejšie členenie pojednáva o rozdelení na sangvinika (silný vyrovnaný, pohyblivý), flegmatika (silný, vyrovnaný, pomalý), cholierika (silný, nevyrovnaný, vzrušivý) a melancholika (slabý, pomalý). V temperamente hrá rozhodujúcu úlohu dedičnosť. Vzťahuje sa na dispozície, ktoré sú úzko spojené s biologickými či fyziologickými determinantami. Skúmanie významu temperamentu v športovej činnosti je pomerne frekventované. Skúmalo sa, či je istý druh temperamentu vhodnejší pre určité športové odvetvia ako iný, či sa úspešní športovci vyznačujú iným temperamentom ako neúspešní, či sú rozdiely medzi športovcami a športovkyňami, športovcami a nešportovcami a pod. Výskumy autorov Votík – Prunner,⁴² Rak⁴³ a Gregor⁴⁴ nepotvrdili závislosť medzi temperamentom a výkonom športovca v súťaži, či herným výkonom v zápase. Výskumy prebehli na vzorkách mládeže do 18 rokov. Votík – Prunner sa vo svojom výskume zamerali na futbalistov. Závety výskumu ukázali, že v sledovanej vekovej kategórii (11 – 18-roční) nie sú pravdepodobne osobnostné charakteristiky ešte také vyhranené, aby mohli výrazne ovplyvniť celkovú osobnostnú štruktúru hráča, a tým sa viac podieľať na celkovom výkone

⁴⁰ SVOBODA, B.: Vývoj športovce v ontogenezi – faktory vývoje. In SVOBODA, B.: *Pedagogika sportu*. Praha : Karolinum, 2000, s. 35-41.

⁴¹ GURSKÝ, T.: *Psychológia športu*. Učebné texty pre trénerov. Bratislava : [s. n.], 2005, s. 60.

⁴² GREGOR, T.: Úzkostlivosť a hnevливosť v osobnosti parašutistov. In *Telesná výchova a šport*, 5, 1995, č. 4, s. 22-25.

⁴³ RAK, T.: *Vplyv vybraných osobnostných vlastností na výkon v tenise*. Diplomová práca. Bratislava : FTVŠ UK, 2001, 62 s.

⁴⁴ GREGOR, T.: Osobnostné vlastnosti tenistov a ich vplyv na herný výkon. In *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianaе*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 93-104.

v zápase. Z analýzy a z komplexného rozboru charakteristiky jednotlivých typov temperamentu došli k záverom, že pre podanie vrcholového výkonu v kolektívnom športe je najvhodnejší druh typu sangvinik, potom choleric a najmenej vhodný pre kolektívne športy je typ flegmatik.⁴⁵ Gregor sa vo svojom výskume zamerail na vrcholových tenistov. Z psychologických typov jednoznačne prevažoval sangvinický typ, čiže typ extroverovaný a neurostabilný.⁴⁶ Podobný výskum Raka na tenistoch potvrdil tendenciu najčastejšie zastúpeného typu-sangvinika a takmer raritou medzi športovcami typ melancholika. Miera extroverzie nekorelovala u tenistov s ich postavením v rebríčku, teda s ich výkonmi v zápasoch.⁴⁷ Potvrdilo sa, že temperament súvisí s úrovňou pohybovej výkonnosti populácie. Cieľom štúdie bolo overiť predpoklad, že športová aktivita a motorická výkonnosť detí a mládeže je ovplyvnená vlastnosťami temperamentu. Výskumný súbor tvorili deti základných a stredných škôl. Sangvinistické a cholericke deti dosahovali vo väčšej miere nadpriemernú úroveň výkonnosti v porovnaní s deťmi melancholickými a flegmatickými. Tie sa naopak oproti deťom typu sangvinik a choleric nachádzali vo vyššej miere v podpriemernom pásme výkonnosti. Z hľadiska veku neexistovali v tomto vzťahu štatisticky významné rozdiely.⁴⁸

Vplyv dvoch základných dimenzií, ktoré sa hodia najlepšie k opisu osobnosti, extroverzia – introverzia a neurocizmus, emocionálnosť alebo stabilita – instabilita na športový výkon skúmal aj Havlíček s kolektívom. Sledovaný súbor tvorili atléti (šprintéri, prekážkari, vrhači) a hráči (basketbalisti, hádzanári, volejbalisti). Cieľom bolo zistiť mieru závislosti vo vzťahu medzi psychickými vlastnosťami a športovým výkonom. Pri hodnotení prvej dimenzie (neurotickosť), pri porovnaní s priemernými hodnotami nešportujúcej populácie, bola priemerná psychická stabilita športovcov štatisticky významne vyššia. Intraindividuálne rozdiely v rámci skupín športovcov boli vysoké, čo znamená, že danej športovej disciplíne sa venujú športovci s rozdielnou úrovňou psychickej stability. Dievčatá vo všetkých troch športových hrách sa javili menej psychicky stabilné ako chlapci. Výsledky druhej dimenzie (extraverzie) potvrdili zvýšenú extraverziu u športovcov oproti populácii a aj predpoklad, že dlhodobá športová príprava v kolektíve prispieva k zvyšovaniu extraverzie. Podobne ako v prvej dimenzii aj tu sa potvrdili výrazne vysoké intraindividuálne rozdiely v jednotlivých skupinách športovcov, čo nasvedčuje tomu, že rovnakému športu sa venujú jedinci s rozdielnou úrovňou extraverzie. Čo sa týka vzťahu oboch dimenzií k hráčskemu výkonu miera závislosti neurotickosti v niektorých skupinách basketbalistov a basketbalistiek negatívne korelovala s hráčskym výkonom. Psychická labilita u chlapcov sa prejavila horšou výkonnosťou v streľbe trestných hodov, naopak vyššia psychická stabilita sa prejavila lepším

⁴⁵ VOTÍK, J. – PRUNNER, P.: Závislosť temperamentu a herného výkonu v utkaní 11 – 18-letých futbalistů. In *Teorie a praxe tělesné výchovy*, 35, 1987, č. 2. s. 76-80.

⁴⁶ GREGOR, T.: Osobnostné vlastnosti tenistov a ich vplyv na herný výkon. In *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 93-104.

⁴⁷ RAK, T.: *Vplyv vybraných osobnostných vlastností na výkon v tenise*. Diplomová práca. Bratislava : FTVŠ UK, 2001, 62 s.

⁴⁸ ZAPLETALOVÁ, L. – MEDEKOVÁ, H.: Vzťah medzi temperamentovými charakteristikami detí, ich pohybovou aktivitou a úrovňou ich pohybovej výkonnosti. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Gymnica*. Olomouc : Palackého Univerzita, 2003, č. 1. s. 11-18.

výkonom v obrannom i útočnom doskakovaní, u dievčat nižším počtom stratených lôpt. Vo volejbale sa u dievčat zistila tak isto negatívna závislosť medzi neurotickosťou a všetkými ukazovateľmi herného výkonu. Psychicky stabilnejšie volejbalistky mali lepšie podanie, vyššiu produktivitu a účinnosť. Vo vzťahu medzi extravertiou a herným výkonom neboli v oboch kolektívnych hrách zistené žiadne významné závislosti. Ukazuje sa však tendencia, že extrovertnejší hráči sú produktívnejší a ich zásahy v hre sú účinnejšie.⁴⁹ Dimenziu E-I (extroverzia a neurocizmus) v osobnosti zjazdových lyžiarov skúmali autori Gregor – Murárik. V škále neurocizmu sa ukázali športovci signifikantne neurostabilnejší oproti nešportovcom a v škále extroverzie hodnoty oboch súborov boli priemerné a nelíšili sa od hodnôt bežnej populácie. Autori nezvýšenú hladinu extroverzie v súbore športovcov pripisujú faktu, že zjazdové lyžovanie je individuálny šport s relatívne malým počtom divákov. Ďalej autori zastávajú názor, že v takomto prostredí sa introverti, ktorí nedisponujú vyššou mierou vonkajšej motivácie dokážu tak isto presadiť a nájsť vnútorné motivačné zdroje k dosiahnutiu úspechu.⁵⁰ Z hľadiska hráčskych funkcií sa javia rozohrávači v basketbale extrovertovanejší oproti hráčom koncovým, ukázala sa u nich i vyššia miera sebakontroly a naznačené sú aj vodcovské tendencie k vedeniu malých skupín.⁵¹ Početné výskum ukázali, že medzi športovcami sú zástupcovia všetkých štyroch typov temperamentu. Najviac zastúpený bol typ sangvinik. Teda človek silný, vyrovnaný a pohyblivý. Temperament je najviac geneticky podmienený a nepotvrdili sa súvislosti s úrovňou športového výkonu. Potvrdilo sa ale, že temperament súvisí s úrovňou pohybovej výkonnosti populácie vo všeobecnosti. Na záver môžeme skonštatovať zvýšenú extravertiou a priemerne vyššiu psychickú stabilitu u športovcov oproti populácii.

Použitá literatúra

- BALCÁR, K.: *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha : SPN, 1983.
BOROŠ, J.: *Základy psychologie*. 2. prep. vyd. Bratislava : SPN, 1982.
BOROŠ, J.: *Motivácia a emocionalita človeka*. Bratislava : SPN, 1995.
GREGOR, T.: Anxiozita futbalistov a nešportovcov a jej vzťah k hernému výkonu. In *Telesná výchova a šport*, 4, 1994, č. 4.
GREGOR, T.: Úzkostlivosť a hnevivosť v osobnosti parašutistov. In *Telesná výchova a šport*, 5, 1995, č. 4.
GREGOR, T.: Porovnanie osobnostných determinánt odolnosti voči záťaži medzi futbalistami a nešportovcami. In *Telesná výchova a šport*, 6, 1996, č. 2.
GREGOR, T.: Agresivita v osobnosti futbalistov. In *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianaе*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1998.

---

⁴⁹ HAVLÍČEK, I. et al.: *Vedecké základy športovej prípravy mládeže IX*. Zborník vedecko-metodickej rady SÚV ČSZTV. Bratislava : STV, 1982, s. 33-35.

⁵⁰ GREGOR, T. – MURÁRIK, M.: Porovnanie osobnostných a motivačných charakteristik zjazdových lyžiarov a nešportovcov. In *Telesná výchova a šport*, 19, 2009, č. 1, s. 35-39.

⁵¹ VÁLKOVÁ, H.: *Sociálne psychologické faktory a vývoj výkonnosti hráčů košíkové*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1990.

- GREGOR, T.: Osobnostné vlastnosti tenistov a ich vplyv na herný výkon. In *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004.
- GREGOR, T.: Agresivita a jej etické súvislosti v športových hrách. In *Telesná výchova a šport*, 17, 2007, č. 3 – 4, s. 43-45.
- GREGOR, T. – MURÁRIK, M.: Porovnanie osobnostných a motivačných charakteristík zjazdových lyžiarov a nešportovcov. In *Telesná výchova a šport*, 19, 2009.
- GURSKÝ, T.: *Psychológia športu*. Učebné texty pre trénerov. Bratislava : [s. n.], 2005.
- HAVLÍČEK, I. et al.: *Vedecké základy športovej prípravy mládeže IX*. Zborník vedecko-metodickej rady SÚV ČSZTV. Bratislava : STV, 1982.
- HOŠEK, V. – MAN, F. – PERGL, R.: Zjisťovanie výkonovej motivácie u hráčov športovních her. In *Teorie a praxe tělesné výchovy*, 21, 1973, č. 6, s. 334-347.
<http://www.brianmac.co.uk/companx.htm>
- JOCH, W.: *Das sportliche Talent – Talenterkennung – Talentförderung – Talentperspektiven*. In Edition Sport and Wissenschaft. Band 15. Achen : Mayer und Mayer, 1992.
- KASA, J.: Schopnosti človeka. In KASA, J.: *Športová kinantropológia – terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : SVSTVŠ, FTVŠ UK, 2001.
- LOKŠA J. – KOR.: Príspevok k výskumu osobnosti športovca – futbalistu a športového strelca. In *Teorie a praxe tělesné výchovy*, 31, 1983, č. 7.
- MACÁK, I.: *Psychológia športu*. Bratislava : Šport, 1962.
- MACÁK, I.: Športová motivácia. In MACÁK, I.: *Psychológia športovej úspešnosti*. Bratislava : Iris, 1997.
- MACÁK, I. – HOŠEK, V.: *Psychológia telesnej výchovy a športu*. Bratislava : SPN, 1987.
- MIGLIERINI, B. – VONKOMER, J.: *Osobnostný inventár KUD*. Bratislava : Psychodiagnostika, 1992.
- RAK, T.: *Vplyv vybraných osobnostných vlastností na výkon v tenise*. Diplomová práca. Bratislava : FTVŠ UK, 2001.
- SUCHOMEL, A.: Osobnostní dimenze a školní prospěch pubescentních jedinců s rozdílnou úrovní motorické výkonnosti. In *Telesná výchova a šport*, 12, 2002, č. 3.
- SVOBODA, B.: Vývoj športovce v ontogenezi – faktory vývoje. In SVOBODA, B.: *Pedagogika športu*. Praha : Karolinum, 2000.
- VÁLKOVÁ, H.: *Sociálně psychologické faktory a vývoj výkonnosti hráčů košíkové*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1990.
- VANĚK, M. et al.: *Psychologie sportu*. 2. prep. vyd. Praha : SPN, 1983.
- VOTÍK, J. – PRUNNER, P.: Závislost temperamentu a herního výkonu v utkání 11 – 18-letých fotbalistů. In *Teorie a praxe tělesné výchovy*, 35, 1987, č. 2.
- ZAPLETALOVÁ, L. – MEDEKOVÁ, H.: Vzťah medzi temperamentovými charakteristikami detí, ich pohybovou aktivitou a úrovňou ich pohybovej výkonnosti. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Gymnica*. Olomouc : Palackého Univerzita, 2003.

Súhrn

Predložená analýza dostupných literárnych prameňov naznačuje, že športovci disponujú určitými osobnostnými vlastnosťami, ktorými sa odlišujú od populácie, športovci sa javia ako viac úzkostlivejší. Zistili sa i pohlavné odlišnosti. Vyššia hladina úzkostlivosti sa prejavuje u športovcov s vyššou úrovňou výkonnosti a javí sa tendencia vyššej hladiny hnevливosti športovcov voči populácii.

Zusammenfassung

Die vorliegende Analyse von zugänglichen Literaturquellen weist darauf hin, dass die Sportler über bestimmte Persönlichkeitseigenschaften verfügen, durch die sie sich von der übrigen Population unterscheiden: Sie scheinen ängstlicher zu werden. Es wurden auch Geschlechtsunterschiede festgestellt. Im Vergleich zur Population hat das höhere Niveau der Ängstlichkeit bei Sportlern die höhere Leistungsfähigkeit und die Neigung zur erhöhten Zornmütigkeit zur Folge.

Summary

The analysis of available literary sources shows some special personal qualities of sportsmen distinguishing them from the rest of population, i.e. sportsmen seem to be more meticulous and careful. Some sex distinctions were found as well. Higher level of carefulness occurs with sportsmen with higher standard of performance. Accordingly, the sportsmen seem to show higher level of aggressiveness towards the public.

ZÁUJMY, MOTIVÁCIA A VÝKONOVÁ MOTIVÁCIA V OSOBNOSTI ŠPORTOVCA

Erika Šerešová

V psychologickom význame záujmy definujeme ako vzťah človeka k objektu s tendenciou venovať mu pozornosť. Patria k motivačným činiteľom ľudskej psychiky. Ich základom sú primárne potreby, najmä psychologické, ktoré sa konkretizujú v podmienkach daného kultúrneho prostredia.¹ Říčan chápe záujem ako odvodenú potrebu, ktorá sa uspokojuje vykonávaním určitej činnosti.² Záujmy patria k tej časti v štruktúre osobnosti, ktorú je možné najviac ovplyvniť. Môžeme ich zoslabovať, zosilňovať i vytvárať zámerným pôsobením na jedinca. Stačí napríklad výrazná pedagogická osobnosť, aby sa z navštevovania krúžku pohybových hier stal záujem o šport trvalou charakteristikou mladého človeka. V športe znamená záujem špecifickú zameranosť poznávacích procesov na určitý predmet, osobu, činnosť alebo oblasť javov, ktoré súvisia so športovou činnosťou. Záujmy v športe nútia športovca k objektom alebo činnostiam, ktoré spôsobujú uspokojenie z činnosti.³ Zameranosť záujmov je spätá s hrou. Záujem o hru sa môže prejavovať u športovca ako vzťah praktický, poznávací alebo komplexný. Systematickým tréningom a hrou si upevňuje záujem o šport, resp. o športovú hru. Tento záujem je typický pre začiatočníkov, alebo hráčov, športovcov s nižšou výkonnosťou. Objavuje sa aj u športovcov vyspelejších, ktorí sa uspokojili so svojou výkonnosťou, ktorí podceňujú teoretickú prípravu, vlastnú angažovanosť a vystačia si so svojimi skúsenosťami. Komplexný záujem o daný šport, športovú hru, zvyšuje vlastnú pohybovú výkonnosť športovca a podieľa sa na rozvoji jeho vlastnej osobnosti.

Ak chceme porozumieť správaniu sa človeka, odhadnúť ako sa zachová v konkrétnej situácii, musíme čosi vedieť o motivácii ľudskeho správania a konania. Pojem motivácia sa vzťahuje na všetko, čo prežívame, po čom túžime, k čomu máme odpor, čo sa snažíme dosiahnuť, aké máme ideály a pod. Motivácia je súhrn dynamických a poznávacích činiteľov v činnostiach učenia a osobnosti človeka. Môžeme ju chápať ako interakciu

---

¹ BOROŠ, J.: *Motivácia a emocionálna človeka*. Bratislava : SPN, 1995, s. 88.

² ŘÍČAN, P.: *Psychologie osobnosti*. 5. vyd. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 104.

³ ĎURÍČEK, M.: *Tvorivá osobnosť hráča*. In ĎURÍČEK, M.: *Tvorivosť v športových hrách*. Bratislava : Šport, 1989, s. 11-20.

všetkých dynamických činiteľov, ktoré určujú smer a intenzitu správania sa športovca.⁴ Pod pojmom motivácia rozumie Boroš proces realizovaný funkčným vzťahom dispozície a podnetovej situácie. Sú to všetky jednotlivcovi alebo skupine pripisované pochody, ktoré vysvetľujú alebo robia zrozumiteľnými jeho správanie.⁵ Motiváciou Gurský chápe súhrn príčin, ktoré vedú k správaniu človeka istým smerom a v určitej intenzite. Rozlišujeme vnútornú a vonkajšiu motiváciu.⁶ Vnútorná motivácia podľa Morana odkazuje na aktivitu ľudí vykonávanú samu pre seba a kvôli vnútornému uspokojeniu, vonkajšiu motiváciu má človek vtedy, ak je zapojený do nejakej úlohy z dôvodu pôsobenia vonkajších faktorov. Autor zaraďuje k typickým faktorom vonkajšej motivácie u športovcov peniaze, trofeje, slávu, alebo iné formy sociálneho uznania od ostatných.⁷ Motívom môže byť všetko, čo človeka aktivizuje do činnosti, určuje smer a cieľ činnosti. Motív podľa Boroša je činiteľ, ktorý zvyšuje intenzitu výkonu a správania vôbec, zasobuje človeka dostatočným množstvom energie potrebnej na výkon, je to energizačný činiteľ.⁸

Za základnú motiváciu ľudského správania sa považuje uspokojovanie potrieb. Základnými motívmi sú teda potreby, z potrieb môžeme odvodiť všetky ostatné formy motívov. Potreba ako motív sa dostáva do popredia vtedy, ak človek, jedinec má nedostatok, resp. nadbytok podnetov, ktoré majú v živote istý význam. Potreba telesného pohybu je jednou z hlavných biologických potrieb človeka. V športovej činnosti vystupuje potreba pohybu ako základná pohnútka, ktorá prostredníctvom nešpecializovanej činnosti privádza na určitom stupni a za určitých podmienok jednotlivca k športovej činnosti. Potreba pohybu je jedným z impulzov vedúcich k tejto činnosti. V športe je náročné zostaviť úplnú klasifikáciu potrieb, ktoré sa podieľajú na vytváraní motivácie a motivácie k tvorivosti. Pre optimálne motivovanie športovca je potrebné poznať dominujúce potreby. K základným motivačným potrebám Gurský zaraďuje potreby fyziologické, potreby spojené s existenčným bezpečím a istotou, potrebu lásky a spolunáležitosti, potrebu ocenenia a kladného hodnotenia, potreba sebarealizácie, potreba poznania a potreby estetické. K typickým športovým potrebám autor ešte zaraďuje:

- potrebu súťaženia – potreba prekonať časový limit, súpera,
- potreba sebazdokonaľovania – potreba kontroly mysle nad telom, potreba kontroly pohybu, potreba naučiť sa techniku, strach z chyby,
- potreba sebaaprekonávania – posúvanie osobných výkonnostných limitov, prekonávanie bolesti, únavy,
- potreba určitého životného štýlu – návyky a režim športovca, životospráva, striedanie záťaže a oddychu, cestovanie, stravovací režim,
- potreba napätia a tlaku – tlak a kontrola trénera, tlak zo strany fanúšikov, súpera, stanovených limitov, potreba rizika a hazardu,
- potreba zvýraznenia heterosexuality – byť prítiažlivý pre opačné pohlavie,
- potreba predvídať sa – byť stredobodom záujmu, byť vnímaný ako favorit,

⁴ BALCÁR, K.: *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha : SPN, 1983, s. 114.

⁵ BOROŠ, J.: *Motivácia a emocionalita človeka*. Bratislava : SPN, 1995, s. 18.

⁶ GURSKÝ, T.: *Psychológia športu*. Učebné texty pre trénerov. Bratislava : [s. n.], 2005, s. 29.

⁷ MORAN, A. P.: Motivation and goal-setting in Sport. In MORAN, A. P.: *Sport and Exercise Psychology*. New York : [s. n.], 2004, s. 39-40.

⁸ BOROŠ, J.: *Základy psychologie*. Bratislava : SPN, 1982, s. 227.

- potreba nezávislosti a individuality – potreba robiť veci inak ako ostatní,
- potreba byť členom družstva – mať funkciu v tíme, zdieľať spoločné hodnoty, ciele,
- osobný status – mať rešpekt ostatných, naplniť očakávania, napr. rodičov, fanúšikov, médií.

Potreby sa utvárajú hierarchicky, počas vývinu jedinca. Za každým správaním sa človeka sa skrýva viacero motívov a napĺňanie viacerých potrieb súčasne. Gurský hovorí v tomto prípade o multimotivácii.⁹

Cieľovou kategóriou každého športovca je dosiahnuť úspech, či už v bezprostrednej alebo vzdialenejšej budúcnosti. Výkony, ktoré športovec dosiahne (úspech, neúspech), sú vecou subjektívneho hodnotenia. Dosiahnutý úspech, či neúspech ovplyvňuje úroveň aspirácie. Macák – Hošek¹⁰ i Boroš¹¹ definujú aspiračnú úroveň ako jasne vyjadrené subjektívne nároky na úroveň budúceho výkonu v známej činnosti, určenej predovšetkým na základe predstavy svojho posledného výkonu v tejto činnosti. Výkon na úrovni aspiračnej úrovne alebo nad ňou chápu ako úspech, pod ňou ako neúspech. Čím pravidelnejšie a intenzívnejšie sú aktuálne psychické stavy spôsobené úspechom, tým vyššia je stabilizovaná aspiračná úroveň športovca a tým hlbší a intenzívnejší bude konflikt po prípadnom neúspechu. Do aspiračnej úrovne sa premieta vplyv predchádzajúcej skúsenosti, jeho predikcie, vlastnej osobnosti a celého psychologického zázemia, ktoré predstavuje tréner, športový kolektív, rodina a pod.

Podľa Nakonečného je sebahodnotenie, teda ocenenie vlastných možností výkonu sa prejavuje buď ako primerané ocenenie, precenenie alebo podcenenie. S podceňovaním súvisí aj znížená aktivita, nízka úroveň aspirácií. Pri precenení zase dochádza často k zlyhaniu a sebaobviňovaniu. Z hľadiska výkonu a výkonnosti má primerané ocenenie alebo mierne precenenie pozitívny význam.¹²

Športovec a tréner spolupracujú, pracujú ako jeden celok, koncentrujú sa na spoločný cieľ a snažia sa ho dosiahnuť. Dobrým predpokladom je pozitívne, aktívne myslenie. Podľa Macáka¹³ reálny a psychologický obsah aspirácie tvoria:

- aktuálna športová príprava a schopnosti,
- aktívne sebavedomie a sebaobraz športovca,
- aktivizujúce motivačné zdroje,
- vzájomná súhra sebavedomia, motivácie a športovej formy,
- optimálna úroveň aktuálneho stavu.

Mladí športovci majú relatívne vyššiu aspiračnú úroveň ako nešportovci. Tí, ktorí si veria, že sú schopní, uprednostňujú optimálne ciele, dosahujú vyššiu športovú výkonnosť, v porovnaní s tými, ktorí svoju výkonnosť podceňujú.¹⁴ Výskum Butt-Cox prebe-

⁹ GURSKÝ, T.: *Psychológia športu*. Učebné texty pre trénerov. Bratislava : [s. n.], 2005, s. 29-30.

¹⁰ MACÁK, I. – HOŠEK, V.: *Psychológia telesnej výchovy a športu*. Bratislava : SPN, 1987, s. 56.

¹¹ BOROŠ, J.: *Motivácia a emocionálnosť človeka*. Bratislava : SPN, 1995, s. 83.

¹² NÁKONEČNÝ, M.: *Motivace lidského chování*. Praha : Academia, 1996, s. 226.

¹³ MACÁK, I.: Športová motivácia. In MACÁK, I.: *Psychológia športovej úspešnosti*. Bratislava : Iris, 1997, s. 74-84.

¹⁴ WEISS, M.: Psychological Effects on Intensive Sport Participation on Children and Youth: Self-Esteem and Motivation. In SMOLL, F. – MAGILL, R. A. – ASH, M. J.: *Children in Sport*. Champaign Il: Human Kinetics, 1988, s. 30-69.

hol na vzorke hráčov tenisu. Štyridsaťšesť športovcov bolo rozdelených do troch výkonnostných skupín: profesionálni hráči, univerzitný tenisový tím a rekreační hráči tenisu. Škála psychometrických vlastností a ich medzikorelácie ukázali značné rozdiely v úrovni ambícií, agresie, sebakontroly a súťaživosti v rámci sledovaných skupín. Elitná prvá skupina vysoko skórovala vo všetkých premenných.¹⁵ Výsledky 13-ročného výskumu Válkovej na vzorke reprezentantov v basketbale tiež potvrdili tendenciu vyššej aspiratívности v prospech hráčov s vyššou výkonnosťou, ale nadbytok aspirácii u koncových hráčov.¹⁶ Výskum Mroczkowskej poukázal na pohlavné rozdiely. Skúmala rozdiely v motivácii a sebahodnotení vlastných možností a šancí na úspech. Na výskume sa podieľali 18-roční mladí ľudia, ktorí mali priemerné tréningové skúsenosti približne 6 rokov. Ženy boli silnejšie motivované než muži a naopak, v sebahodnotení svojich vlastných športových predpokladov a šancí na úspech sa hodnotili nižšie oproti mužom.¹⁷

Výskumy naznačujú, že športovci vo všeobecnosti sú hyperaspiratívni a majú vysokú dynamiku aspirácie, t. j. kolísavú vzhľadom na úspech a neúspech, sú vytrvalejší v začiatkoch činnostiach, napr. v športovom tréningu, pretože svoju aktivitu orientujú do budúcnosti na perspektívne ciele. Vrcholoví športovci sú vysoko motivovaní, vyvinuli si vlastný systém, štýl koncentrácie sa na výkon.¹⁸ U športujúcich detí sa ukázalo, že úroveň aspirácie výrazne klesá vekom, pravdepodobne v dôsledku prežívania úspechov a neúspechov a nadobúdania skúseností. Výskumný súbor tvorilo 320 dievčat športových volejbalových tried 5. – 8.ročníka ZŠ, na ktorých sa sledovala problematika sebahodnotenia a úrovne aspirácie vo vzťahu k reálnej úrovni výkonnosti a veku. Pociťovanie miery talentovanosti a úrovne aspirácie vo volejbale spolu významne súvisia. Dievčatá s pocitom väčšej talentovanosti majú vyššie aspirácie. Celkovo si väčšina súboru svoju talentovanosť preцениla a stanovila si nereálne ciele.¹⁹

Cieľom dlhodobej športovej prípravy je zvyšovanie psychickej rezistencie športovca, ktorá mu umožňuje zvládnuť tréningovú záťaž i náročné súťažné situácie. Športovci sú vo všeobecnosti tou časťou populácie, ktorá má relatívne stabilnejšiu motivačnú štruktúru a potrebu veľkého výkonu. Prejavuje sa neustálym záujmom o šport v priebehu športového tréningu a kariéry. Niektoré výskumy potvrdili, že patria k tej časti populácie, ktorá má menšiu tendenciu spoliehať sa na náhodu a má vyššiu hladinu odolnosti voči rušivým vplyvom a sú zodpovednejší oproti nešportujúcej populácii. Osobnosť futbalistov a športových strelcov skúmal Lokša – Kor. Zástupcom nešportovcov vo výskume bola vzorka vysokoškolskej populácie. Nižšia tendencia spoliehať sa na náhodu v prospech športovcov sa prejavila najmä v náročných, až rizikových situáciách, za aké

¹⁵ BUTT, D. S. – COX, D. N.: Motivational Patterns in Davis Cup Univerzity and Rekreativní Tennis Players. In *International Journal of Sport Psychology*, 23, 1992, s. 1-13.

¹⁶ VÁLKOVÁ, H.: *Sociálně psychologické faktory a vývoj výkonnosti hráčů košíkové*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1990, 194 s.

¹⁷ MRO CZKOWSKA, H.: Task and Ego Motivation, Evaluation of Own Possibilities and Chances of Success in Woman and Man. In *Wychowanie fizyczne i sport*, 45, 2001, č. 3, s. 299-308.

¹⁸ HANIN, J. L.: Sport psychology research and consulting with elite athletes and coaches. In *Science in elite sport*. New York : Routledge, 1999, s. 129-145.

¹⁹ ZAPLETALOVÁ, L. – MEDEKOVÁ, H.: Vzťah medzi temperamentovými charakteristikami detí, ich pohybovou aktivitou a úrovňou ich pohybovej výkonnosti. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Gymnica*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2003, č.1, s. 11-18.

môžeme považovať aj situácie športových súťaží. Autor v druhej časti výskumu sledoval, či existujú rozdiely v osobnostných charakteristikách športovcov súťažiacich v kolektívnom športe (futbalisti) a športovcami súťažiacimi v individuálnom športe (športová strelba). Dospel k záverom, že pre športovcov súťažiacich v individuálnom športe v porovnaní so športovcami súťažiacimi v kolektívnom športe je charakteristická menšia tendencia spoliehať sa na náhodu a vyššia tendencia rezistencie voči rušivým vplyvom.²⁰ Gregor sa vo výskume na súbore futbalistov zaoberal problémom, či existuje vzťah medzi vykonávaním systematickej športovej činnosti a psychickou odolnosťou. Cieľom bolo objasniť rozdiely v jednotlivých osobnostných determinantách odolnosti voči záťaži medzi futbalistami a nešportovcami. Výskum nepotvrdil štatisticky významný vzťah medzi systematickým vykonávaním športovej činnosti a psychickou odolnosťou, naznačil však postihnuteľný trend, že futbalisti sú psychicky odolnejší ako nešportovci.²¹

Výskum Havlíčka potvrdil, že priemerná psychická stabilita u športovcov je významne vyššia v porovnaní s priemernými hodnotami nešportujúcej populácie a potvrdil sa aj predpoklad, že vyššia úroveň psychickej stability sa prejavuje v lepších športových výkonoch.²² Z toho vyplýva potreba intenzívnejšej starostlivosti o duševnú pohodu športovcov a ich psychickú prípravu. V kolektívnych športoch je dôležitá špecifická odolnosť hráčov voči rôznym negatívnym väzbám spoluhráčov. Jej absencia znižuje efektivitu športovej skupiny.

Záujem o problematiku motivácie výkonu sa stupňuje v posledných desaťročiach nielen v športe v súvislosti so zdôrazňovaním potreby sledovať rozvoj osobnosti, ale aj v oblasti ekonómie, vzdelávania a výchovy v súvislosti s potrebou podať dobrý výkon, byť úspešný.

Nakonečný chápe motív výkonu ako vnútorný psychogénny činiteľ, dispozíciu, črtu jednotlivca, ktorá sa aktualizuje za prítomnosti určitých situačných, ale aj ďalších vnútorných podmienených činiteľov. Výkon a kvalita je determinovaná úrovňou motivácie a úrovňou schopnosti: výkon = schopnosti x motivácia.²³ Vaněk²⁴ aj Nakonečný²⁵ uvádzajú, že vlastné zdroje výkonovej motivácie sú vo faktoroch ontogenetického vývoja, súvisia ale aj so situačnými vplyvmi a sociálnou rolou. V priebehu ontogenetického vývoja sa výkonová motivácia považuje za produkt sociálneho učenia, preto má veľký význam výchova, najmä postoje rodičov k výchove, hodnotenie v škole a na tréningu. Tieto poznatky sú použiteľné pri formovaní motivácie športovcov.

S výkladom a aplikáciou výkonovej motivácie sa stretávame aj v psychológii športu. Všeobecne je výkonová motivácia spájaná so snahou človeka zvládať záťaž profesie, prostredia, situácie, správania sa a dosiahnuť v nich úspech, a naopak vyhnúť sa neúspe-

²⁰ LOKŠA J.: Príspevok k výskumu osobnosti športovca – futbalistu a športového strelca. In *Teorie a praxe tělesné výchovy*, 31, 1983, č. 7. s. 399-402.

²¹ GREGOR, T.: Porovnanie osobnostných determinant odolnosti voči záťaži medzi futbalistami a nešportovcami. In *Telesná výchova a šport*, 6, 1996, č. 2. s. 33-37.

²² HAVLÍČEK, I. et al.: *Vedecké základy športovej prípravy mládeže IX*. Zborník vedecko-metodickej rady SÚV ČSZTV. Bratislava : STV, 1982, s. 34.

²³ NÁKONEČNÝ, M.: *Motivace lidského chování*. Praha : Academia, 1996, s. 226.

²⁴ VANĚK, M. et al.: *Psychologie sportu*. 2. prep. vyd. Praha : SPN, 1984, s. 65.

²⁵ NÁKONEČNÝ, M.: *Základy psychologie osobnosti*. Praha : Managment Press, 1993.

chu. Úsilie, ktoré športovec vkladá do svojej prípravy a súťaže, nesúvisí len s potrebou pohybu, sociálnych väzieb, ale najmä s motiváciou výkonu, ktorá ho ženie k prekonávaniu prekážok a rizík (riziko zranenia), ženie ho za úspechom. Vo výkonovej motivácii v športe sa podľa Gurského objavujú tieto dve základné orientácie športovca alebo trénera. Orientácia na zvládnutie úlohy, ktorá vychádza z potreby zvyšovania výkonnosti a seberealizácie a orientácia na vlastné víťazstvo, ktorá vychádza z potreby byť prvým, dominovať nad ostatnými, dosiahnuť uznanie.²⁶ Ak má športovec vysokú výkonovú motiváciu, znamená to, že jeho rozhodujúcimi potrebami sú seberealizácia, potreba uznania a o cenenia. Výkonová motivácia je vo vrcholovom športe jednou zo základných podmienok úspechu a je jednou zo základných vlastností tých najlepších.

Motív výkonu ako relatívne stála dispozícia jednotlivca je aj zdrojom rozdielov medzi jednotlivcami, a preto nadobúda na význame jej meranie. Športovci preukazujú vysokú úroveň motívu výkonu, viazanú na športové situácie, kde sa cítia istí svojím výkonom. U ľudí s vysokou výkonovou motiváciou prevažuje tendencia dosiahnuť úspech nad tendenciou vyhnúť sa zlyhaniu. Výskum Gregora na vzorke futbalistov a nešportovcov potvrdil predpoklady, že športovci majú vyššiu úroveň výkonovej motivácie ako nešportovci a to na 1 % hladine významnosti. Ďalej autor pri bližšej analýze motivácie výkonu konštatuje, že športovci dosiahli vyššie skóre vo všetkých aspektoch. Najväčší rozdiel bol zaznamenaný v aspekte ašpiračnej úrovne.²⁷ Výsledky jeho výskumu z roku 1998 na súbore futbalistov nadväzujú a zhodujú sa s vyššie uvedenými skutočnosťami, že športovci sú viac motivovaní podávať dobrý výkon. V oboch sledovaných škálach motív výkonu a anxiozita podporujúca výkon dosiahli významne vyššie skóre ako nešportovci.²⁸

Výkonová motivácia podľa názoru viacerých odborníkov patrí k najdôležitejším faktorom výkonnostného športovca, talentu. Pripisuje sa jej rozhodujúci vplyv na rozvoj talentu, pripravenosť k výkonu, správanie sa v súťaži a výkony v súťaži.²⁹ Vzhľadom na výkonovú motiváciu existujú vekové rozdiely. Treba rozlišovať medzi mladšími, staršími deťmi a dospelými.³⁰ Najmä u detí pozitívna výkonová motivácia nevykazuje jednoznačný lineárny vzťah s motorickou výkonnosťou. Napríklad Joch nezistil žiadne rozdiely v dynamike motorickej výkonnosti u detí, ktoré verili, že dosiahnu úspech a u detí, ktoré predpokladali skôr neúspech v športovej kariére.³¹

²⁶ GURSKÝ, T.: *Psychológia športu*. Učebné texty pre trénerov. Bratislava : [s. n.], 2005, s. 31.

²⁷ GREGOR, T.: Anxiozita futbalistov a nešportovcov a jej vzťah k hernému výkonu. In *Telesná výchova a šport*, 4, 1994, č. 4, s. 25-27.

²⁸ GREGOR, T.: Agresivita v osobnosti futbalistov. In *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1998, s. 59-111.

²⁹ GENOVA, E. – ISAEVA, C. – AMZINA, V.: Über die Weltkampfmotivation 13 bis 14 Jähriger Leichtathleten. In *Teorie und Praxis der Körperkultur*, 34, 1985, č. 10, s. 756-758.

³⁰ BRODKIN, P. – WEISS, M. R.: Developmental Differences in Motivation for Participating in Competitive Swimming. In *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 12, 3, 1990, s. 247-263; WANKEL, L. M. – KREISEL, J. J.: Factor underlying enjoyment of youth sports: Sport and age group comparisons. In *Journal of Sport Psychology*, 7, 1985, s. 52-64; WEIS, M. – GOULD, D. – FELTZ, D.: Motives for participating in competitive youth swimming. In *Journal of Sport Psychology*, 6, 1985, s. 126-140.

³¹ JOCH, W.: Das sportliche Talent – Talenterkennung – Talentförderung – Talentperspektiven. In *Edition Sport und Wissenschaft*. Band 15. Achen : Mayer und Mayer, 1992.

Vrcholové výkony možno očakávať iba od športovcov, ktorí majú potrebnú fyzickú, technickú a taktickú výkonnosť umocnenú vysokou motiváciou výkonu, ako jednou z najdôležitejších psychologických determinánt.³² Podľa vyššie uvedenej Nakonečného rovnice, že výkon človeka je funkciou jeho schopností a motivácie, je potrebné pri výbere športových talentov venovať značnú pozornosť nielen meraniu schopností a dispozícií, ale aj meraniu motivačnej štruktúry. Pri výbere talentov je potrebné vychádzať z toho, čo dieťa, človek chce (motivácia, záujmy) a z toho, čo môže (jeho dispozície, ktoré sú predpokladom k úspešnej realizácii v sfére jeho záujmov).

V taktickej a psychologickej príprave v športových hrách je znalosť motivácie výkonu jednotlivých hráčov nevyhnutnosťou pri ovplyvňovaní ich motivačnej štruktúry, ako i pri tvorbe hráčskeho kolektívu, na reprezentačnej úrovni podčiarkujúc. Zmeranie výkonovej motivácie vhodne dopĺňa základné diagnostické údaje o osobnosti športovca. Motivačná štruktúra mladého športovca je nestabilná, pri výbere zistené záujmy nemusia mať veľkú spoľahlivosť, preto meranie výkonovej motivácie je veľkým prínosom v oblasti dlhodobej predikcie športovej výkonnosti.

Proces výkonovej motivácie má okrem vedome očakávaných dejov aj deje neočakávané, čo je určitým signálom neúspešnosti. Motivačné pole športovej výkonnosti je neustále prístupné novým podnetom, poznávaniu a emocionalite. Je preto veľmi aktuálne v športe hľadať stále nové podnety výkonovej motivácie. Následne vznikajú lepšie predpoklady, aby aspirácie v športovej úrovni nechýbali, neklesali, a aby športovec a tréner sa orientovali vždy na nový cieľ.

Použitá literatúra

- BALCÁR, K.: *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha : SPN, 1983.
- BOROŠ, J.: *Motivácia a emocionalita človeka*. Bratislava : SPN, 1995.
- BRODKIN, P. – WEISS, M. R.: Developmental Differences in Motivation for Participating in Competitive Swimming. In *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 12, 3, 1990.
- BUTT, D. S. – COX, D. N.: Motivational Patterns in Davis Cup Univerzity and Rekreational Tennis Players. In *International Journal of Sport Psychology*, 23, 1992.
- ĎURÍČEK, M.: Tvorivá osobnosť hráča. In DURÍČEK, M.: *Tvorivosť v športových hrách*. Bratislava : Šport, 1989.
- GENOVA, E. – ISAEVA, C. – AMZINA, V.: Über die Weltkampfmotivation 13 bis 14 Jähriger Leichtathleten. In *Teorie und Praxis der Körperkultur*, 34, 1985, č. 10.
- GREGOR, T.: Anxiozita futbalistov a nešportovcov a jej vzťah k hernému výkonu. In *Telesná výchova a šport*, 4, 1994, č. 4.
- GREGOR, T.: Porovnanie osobnostných determinánt odolnosti voči záťaži medzi futbalistami a nešportovcami. In *Telesná výchova a šport*, 6, 1996, č. 2.
- GREGOR, T.: Agresivita v osobnosti futbalistov. In *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1998.
- GREGOR, T. – MURÁRIK, M.: Porovnanie osobnostných a motivačných charakteristík zjazdových lyžiarov a nešportovcov. In *Telesná výchova a šport*, 19, 2009.

³² GREGOR, T.: Anxiozita futbalistov a nešportovcov a jej vzťah k hernému výkonu. In *Telesná výchova a šport*, 4, 1994, č. 4, s. 25-27.

- GURSKÝ, T.: *Psychológia športu*. Učebné texty pre trénerov. Bratislava : [s. n.], 2005.
- HANIN, J. L.: Sport psychology research and consulting with elite athletes and coaches. In *Science in elite sport*. New York : Routledge, 1999.
- HAVLÍČEK, I. et al.: *Vedecké základy športovej prípravy mládeže IX*. Zborník vedecko-metodickej rady SÚV ČSZTV. Bratislava : STV, 1982.
- JOCH, W.: Das sportliche Talent – Talenterkennung – Talentförderung – Talentperspektiven. In *Edition Sport and Wissenschaft*. Band 15. Achen : Mayer und Mayer, 1992.
- LOKŠA J.: Príspevok k výskumu osobnosti športovca – futbalistu a športového strelca. In *Teorie a praxe telesnej výchovy*, 31, 1983, č. 7.
- MACÁK, I.: Športová motivácia. In MACÁK, I.: *Psychológia športovej úspešnosti*. Bratislava : Iris, 1997.
- MACÁK, I. – HOŠEK, V.: *Psychológia telesnej výchovy a športu*. Bratislava : SPN, 1987.
- MORAN, A. P.: Motivation and goal-setting in Sport. In MORAN, A. P.: *Sport and Exercise Psychology*. New York : [s. n.], 2004.
- MROCZKOWSKA, H.: Task and Ego Motivation, Evaluation of Own Possibilities and Chances of Success in Woman and Man. In *Wychowanie fizyczne i sport*, 45, 2001, č. 3.
- NAKONEČNÝ, M.: *Základy psychologie osobnosti*. Praha : Managment Press, 1993.
- NÁKONEČNÝ, M.: *Motivace lidského chování*. Praha : Academia, 1996.
- VÁLKOVÁ, H.: *Sociálně psychologické faktory a vývoj výkonnosti hráčů košíkové*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1990.
- WANKEL, L. M. – KREISEL, J. J.: Factor underlying enjoyment of youth sports: Sport and age group comparisons. In *Journal of Sport Psychology*, 7, 1985.
- WEIS, M. – GOULD, D. – FELTZ, D.: Motives for participating in competitive youth swimming. In *Journal of Sport Psychology*, 6, 1985.
- ZAPLETALOVÁ, L. – MEDEKOVÁ, H.: Vzťah medzi temperamentovými charakteristikami detí, ich pohybovou aktivitou a úrovňou ich pohybovej výkonnosti. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Gymnica*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2003.

Súhrn

Na záver možno skonštatovať, že športovci sú tou časťou populácie, ktorá má relatívne stabilnejšiu motivačnú štruktúru a potrebu veľkého výkonu, ktorá sa prejavuje neklesajúcim záujmom o šport v priebehu športového tréningu. Predložená analýza dostupných literárnych prameňov naznačuje, že športovci disponujú určitými osobnostnými vlastnosťami, ktorými sa odlišujú od populácie, naznačuje isté vekové a pohlavné odlišnosti.

Zusammenfassung

Zum Schluss kann festgestellt werden, dass die Sportler zu dem Teil der Population gehören, der eine beständigere Motivationsstruktur sowie das Bedürfnis nach einer höheren Leistung hat, was sich im dauerhaften Interesse für Sport im Laufe des Trainings widerspiegelt. Die vorliegende Analyse von zugänglichen Literaturquellen weist darauf hin, dass die Sportler – im Unterschied zu der übrigen Population – über bestimmte Persönlichkeitseigenschaften verfügen. Es wurden auch einige Alters- und Geschlechtsunterschiede festgestellt.

Summary

To make a conclusion, it may be stated that sportsmen represent a part of population with relatively more stable motivation structure showing a need for high performance, reflected in the ongoing interest in sports in the course of training. The analysis of available literary sources shows some special personal qualities of sportsmen distinguishing them from the rest of population and indicating some age and sex distinctions.

OBJEKTIVISTICKÝ A RELATIVISTICKÝ PRÍSTUP K MORÁLNÝM HODNOTÁM

Martin Turčan

MORÁLNÝ OBJEKTIVIZMUS A MORÁLNÝ RELATIVIZMUS

Žijeme v čase postmodernity. Myslenie postmoderného človeka je obvykle charakterizované pojmami *pluralizmus* a *relativizmus*.¹ V oblasti morálky zvykneme počuť o morálnom relativizme.

Morálny relativizmus vychádza z predstavy, že vnímanie rozdielu medzi *dobrym* a *zlým* či *správnym* a *nesprávnym* je výsledkom výchovy, náboženstva a tradícií, ktorými je človek ovplyvnený a tvrdí, že neexistujú žiadne kritériá, na základe ktorých by bolo možné tú či onú situáciu objektívne morálne zhodnotiť. Vychádza vlastne z filozofického relativizmu, ktorý je vyjadrený známym Protagorasovým výrokom, že *človek je mierou všetkých vecí*. Z tohto pohľadu je morálka produktom myslenia a závisí len od kultúrnych vplyvov, akým spôsobom sa bude vyvíjať.

V istom zmysle sa morálne myslenie nepochybne vyvíja. Objavujú sa nové problémy, ktoré si vyžadujú hľadanie nových odpovedí. Otázkou však je, či existujú aj nejaké

---

¹ Pre dnešný svet sú charakteristické tendencie, ktoré „odmietajú veľké univerzálne koncepty moderny, popierajú ich nárok na širokú platnosť a všeobecnú pravdivosť. Na ich miesto postmoderna kladie radikálny pluralizmus, tzn. pluralitu tvorivým spôsobom experimentujúcich projektov, ktoré koexistujú vedľa seba bez nároku na výlučnosť. Vo filozofickej perspektíve ide o toto: Žiadny typ racionality si nemôže činiť monopolný nárok na rozum.“ ANZENBACHER, A.: *Úvod do etiky*. Praha : Zvon, 1994, s. 187-188. ISBN 80-7113-111-3.

Čipkár uvádza: „Pre postmodernu je charakteristická oprávnenosť na rozdielne formy poznania, spôsoby života, vzory správania, ktoré sa preukazujú v činnosti ako zmysluplné: ten istý fakt z iného pohľadu sa javí inak („každý má svoju pravdu“; pravda, spravodlivosť, ľudskosť sú v množnom čísle – nejde iba o jednu všeobecnú predstavu o pravde, spravodlivosti a ľudskosti, ale tá sa konkretizuje v závislosti od situácie, od konkrétnych podmienok).“ ČIPKÁR, J.: *Etika, právo a environment*. Košice : PF UPJŠ v Košiciach, 2001, s. 93. ISBN 80-7097-456-7.

Podobne sa vyjadruje Martin Žilínek: „Postmodernizmus zdôrazňuje radikálnu pluralitu životných spôsobov a činností. Odmieťa modernú racionalitu, relativizuje ju, spochybňuje jej všeobecnú platnosť, nárok na univerzalitu. S pluralizmom a antiuniverzalizmom je spätý i hodnotový relativizmus. Neexistuje preň jednotné morálne univerzum. Platí iba pluralita práva a hodnotový relativizmus.“ ŽILÍNEK, M.: *Étos a utváranie mravnej identity osobnosti*. Bratislava : Iris, 1997, s. 55. ISBN 80-88778-60-3.

objektívne a nemenné morálne princípy,² ktoré vývoju nepodliehajú. Kladnú odpoveď na túto otázku dáva filozofia *morálneho objektivismu*, ktorá vychádza z presvedčenia, že morálnosť určitého konania sa dá objektívne zhodnotiť. Jeho zástancovia tvrdia, že morálne normy pramenia z rozumových zákonitostí (*racionalizmus*), z podstaty ľudskosti či zákonov prírody (*naturalistický prístup*) alebo z vôle vyššej bytosti (*voluntarizmus* prípadne tzv. *teória Božieho príkazu*). Samotný morálno-objektivistický postoj môže mať pritom v zásade dve základné podoby:

1. Takzvaný *morálny absolutizmus* sa zakladá na presvedčení, že existujú absolútne morálne kritéria, na základe ktorých je možné hodnotiť činy alebo postoje ako dobré alebo zlé. Absolútnosť znamená, že činy a postoje sú dobré alebo zlé bez ohľadu na okolnosti, za ktorých k nim dochádza. Ich morálna kvalita je daná samotnou ich povahou. Morálny absolutista bude napríklad tvrdiť, že otroctvo, vojna alebo trest smrti sú absolútne nemorálne bez ohľadu na ciele, ktoré sa nimi sledujú. Kantov kategorický imperatív³ zakladá tézu, že klamstvo je zlé za každých okolností a že človek je zaň vždy morálne zodpovedný. Vo svojej esej *K domnelému právu klamať z ľudomilných dôvodov* Immanuel Kant uvádza, že klamať by sme nemali ani vtedy, keby sa nás vrah, ktorý stojí za dverami nášho domu pýtal, či sa u nás neskrýva človek, ktorého prenasleduje.⁴

Pokiaľ ide o právnu reflexiu tejto filozofie, zo súčasných právnych dokumentov by sme ju mohli vidieť napr. v čl. 2 ods. 2 *Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neľud-*

² Pojmy *morálny princíp*, *morálne kritérium*, *morálna hodnota*, *morálna norma* a *morálna povinnosť* považujem za tak úzko prepojené, že ich v tom to príspevku používam prakticky zameniteľne. Teoretická otázka vzťahu *hodnôt*, *noriem* a *princípov* teraz nie je predmetom mojej pozornosti.

³ „Kategorický imperatív hovorí, že nejaké jednanie je osebe, bez vzťahu k cieľu od neho odlišnému, prakticky nutné.“ RICKEN, F.: *Obecná etika*. Praha : Oikomenh, 1995, s. 86.

⁴ Kant uvádza: „Pravdovravnosť (...) je formálnou povinnosťou každého voči všetkým, bez ohľadu na to, ako veľmi to jeho či ostatných poškodí. A hoci tým, že poviem nepravdu, nijak nepoškodím toho, kto ma neprávnym núti odpovedať mu, už samotnou lžou (...) porušujem svoju všeobecnú povinnosť v tom najzákladnejšom zmysle.“ Kant tvrdí, že lžou človek porušuje spoločenskú zmluvu a koná zlo voči všetkým. Uvádza: „Preto lož, definovaná ako vedomé povedanie nepravdy druhému, si nevyžaduje ďalšiu podmienku, že by musela poškodiť druhého, ako to žiadajú právnici vo svojej definícii (*mendacium est falsiloquium in praeiudicium alterius*), pretože lož vždy poškodzuje druhého, ak nie konkrétneho človeka, tak ľudstvo ako celok. Odstraňuje totiž základný zdroj práva (*Rechtsquelle*). Ten, kto povie lož z dobrej pohnútky by mohol byť stíhaný podľa práva aj za náhodu (*casus*) (...). Ak budete napríklad niekomu klamstvom brániť v spáchaní vraždy, budete právne zodpovední za všetky následky, ktoré z toho môžu vyplývať. Ak sa však budete striktnie pridržiavať pravdy, verejná spravodlivosť na vás nemôže vziať ruku, a to bez ohľadu na následky, ktoré nastanú. Je predsa možné, že po tom, čo čestne odpoviete „Áno“ na vrahovu otázku, či sa ním prenasledovaná obeť nachádza vo vašom dome, utečie táto nepozorovane preč a tak zmätie vraha, vďaka čomu nedôjde k spáchaniu skutku. Ak však zaklamete a poviete, že prenasledovaný sa u vás nenachádza, zatiaľ čo on bez vášho vedomia ujde z domu a na ulici sa stretne s vrahom (...) môžete byť spravodlivo obvinení zo zapríčinenia jeho smrti. Preto, ktokoľvek klame, bez ohľadu na to, aké dobré môžu byť jeho pohnútky, musí zodpovedať za následky, ktoré z jeho konania vyplývajú, a to aj pred súdom. Musí za tieto následky pykať, bez ohľadu na nepredvídateľnosť následkov. Pravdovravnosť je totiž povinnosťou, ktorá musí byť považovaná za základ všetkých povinností založených na zmluve. Zákony upravujúce také povinnosti by sa stali neistými a zbytočnými, ak by z nich bola pripustená čo i len najmenšia výnimka. Byť pravdivý (čestný) vo všetkých svojich vyjadreniach, je teda posvätným a bezpodmienečne zaväzujúcim zákonom rozumu, ktorý neprípúšťa žiadne úľavy, nech už by boli akékoľvek.“

(Voľnejšie preložené z:

<http://bgillette.com/wp-content/uploads/2011/01/KANTsupposedRightToLie.pdf>, dostupné dňa 27. 1. 2012).

skému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu z r. 1987,⁵ ktorý hovorí: „Žiadne výnimočné okolnosti, nech sú akéhokoľvek druhu buď vojnový stav, alebo hrozba vojny, vnútropolitická nestabilita alebo akákoľvek iná mimoriadna situácia, nemôže slúžiť na ospravedlnenie mučenia.“ Pokiaľ morálna zavrhnutiahodnosť mučenia nespočíva v okolnostiach a následkoch takéhoto konania, bude zrejme spočívať v jeho samotnej povahe. Odsek 3 akoby potvrdzoval morálno-absolutistický prístup signatárov, keď dodáva, že ani „nariadenie nadriadeného činiteľa alebo orgánu štátnej moci nemôže slúžiť na ospravedlnenie mučenia.“⁶

2. V kresťanskej názorovej línii sa môžeme stretnúť s presvedčením o existencii hierarchie morálnych hodnôt. Ide o tzv. *stupňovitý morálny absolutizmus*. Táto koncepcia tvrdí, že ak existuje konflikt medzi dvomi morálnymi povinnosťami, dôležitejšia morálna povinnosť predchádza tú menej dôležitú.⁷ Poradie hodnôt je spravidla nasledovné: I. vernosť Bohu, II. pomoc bližnému (v rámci nej by sme mohli rozlíšiť 1. ochranu života a zdravia bližného a 2. čestnosť voči nemu), III. ochrana materiálnych statkov. V súlade s týmto hodnotovým systémom bola napr. Corrie ten Boomová morálne oprávnená klamať nacistov ohľadne Židov, ktorých ukrývala, pretože záchrana života je vyššou morálnou požiadavkou než pravdovravnosť voči vrahom.⁸ Stupňovitý morálny absolutizmus nepovažuje človeka za morálne zodpovedného za porušenie povinnosti, ktorá naráža na dôležitejšiu povinnosť (teda napríklad za klamstvo v záujme záchrany života), pretože jednotlivec nemôže konať X a zároveň non-X.

V liberálnom kresťanstve sa stretne skôr s pojmom *situačná etika*. Tento smer vychádza z presvedčenia, že pre každú jednotlivú situáciu existujú osobitné morálne kritériá, o ktorých platí, že sú objektívne. Morálnosť je teda v zmysle situačnej etiky potrebné posudzovať na základe okolností a následkov konania v jednotlivých situáciách.⁹

V sekulárnom kontexte zas hovoríme, povedzme, o *utilitarizme*, ktorý sa zakladá na myšlienke, že morálnosť spočíva v prinášaní čo najväčšieho dobra čo najväčšiemu počtu ľudí.¹⁰

⁵ U nás bol tento dohovor publikovaný ako vyhláška ministra zahraničných vecí č. 143/1988 Zb.

⁶ Pripúšťam však, že s ohľadom na nižšie uvedené by sa dalo pýtať, či bezvýnimočnosť zákazu mučenia nevyhnutne implikuje morálno-absolutistický postoj – či nemôže ísť napríklad o jednu z (najvyššie postavených) noriem stupňovitého morálneho absolutizmu.

⁷ Napríklad http://www.philosophybasics.com/branch_moral_absolutism.html, dostupné dňa 27. 1. 2012; http://en.wikipedia.org/wiki/Graded_absolutism, dostupné dňa 1. 2. 2012.

⁸ http://psychology.wikia.com/wiki/Moral_absolutism, dostupné dňa 7. 2. 2012.

⁹ K situačnej etike napríklad FLETCHER, J.: *Situační etika*. Praha : Kalich, 2009. 248 s.

ISBN 9788070171264. Napriek zrejmej blízkosti ak nie totožnosti bývajú *situačná etika* a *stupňovitý morálny absolutizmus* rozlišované. Napríklad GEISLER, N. R.: *Christian Ethics: Options and Issues*. Grand Rapids : Baker Academic, 1989. 336 s. ISBN 978-0801038327; http://en.wikipedia.org/wiki/Graded_absolutism, dostupné dňa 1. 2. 2012.

¹⁰ Jeden z najznámejších predstaviteľov utilitarizmu – John Stuart Mill uvádza: „Podľa princípu najväčšieho šťastia (...) posledným cieľom, vo vzťahu ktorému a kvôli ktorému sú žiaduce všetky ostatné veci – či už máme na mysli svoje dobro alebo dobro ostatných ľudí – je existencia čo najviac prostá bolesti, a to ako čo do kvality, tak čo do kvantity. Meradlom kvality a pravidlom jej porovnávaní s kvantitou sú pritom preferencie tých, ktorí vďaka rozsahu svojej skúsenosti – k nej je nutné pripojiť ich návyky seba-vedomia a seba-pozorovania – majú najlepšie možnosti porovnávaní. Ak je takáto existencia podľa utilitaristického názoru cieľom konania, je nutne tiež normou mravnosti. Túto normu teda môžeme definovať ako „pravidlá a prí-

Napriek tomu, že pojmy *stupňovitý morálny absolutizmus*, *situačná etika* a *utilitarizmus* bývajú rozlišované, môžeme povedať, že v abstraktnej rovine v nich ide prakticky o to isté a môžeme ich súborne označiť pojmom *proporcionalizmus* – zohľadňujú totiž okolnosti, pohnútky, následky, na základe ktorých je potrebné hľadať to najlepšie možné morálne riešenie, a to podľa určitej hierarchie morálnych hodnôt.¹¹

V ďalších riadkoch sa dotknem sporu medzi morálnym relativizmom a morálnym objektivizmom ako takým.

ARGUMENTY PRE A PROTI

Zásadnou otázkou je, ako môžeme vedieť, čo je objektívnym morálnym kritériom. Relativisti tvrdia, že ak má byť určitá morálna hodnota objektívnou, musí existovať nejaký nespochybniteľný dôkaz o jej objektivite, resp. musí existovať (aspoň) univerzálna prax jej zachovávaní. Tvrdia, že z neistoty o naplnení takejto podmienky vyplýva, že žiadnu morálnu hodnotu nie je možné nazývať objektívnou. Dodávajú, že ak by aj objektívne morálne hodnoty existovali, nikdy by sa nedosiahla zhoda na tom, ktoré to sú. O morálnych hodnotách sa podľa nich dá hovoriť len v kontexte kultúrnych podmienok (vtedy hovoríme o *kultúrnom relativizme* alebo o *konvencionalizme*) alebo osobných preferenciách (vtedy hovoríme o *morálnom subjektívizme*).

História zaznamenáva relativistické postoje už niekoľko tisícročí. Už grécky historik Herodotos si všimol, že jednotlivé spoločnosti majú rozdielne hodnotové systémy a každá z nich považuje ten svoj za najsprávnejší. Toto poznanie viedlo viacerých antických mysliteľov (sofistov či už spomínaného Protagorasa) k prijatiu tézy, že objektívna morálka neexistuje. V období stredoveku sa v Európe prílišné polemiky o morálnych systémoch nevyskytovali (v obmedzenej miere sa otázkou morálky jednotlivých spoločností zaoberal Tomáš Akvinský), keďže spoločenské podmienky to veľmi neumožňovali a (kvôli kristianizácii prakticky celej Európy) zrejme ani nevyžadovali. V novoveku si však môžeme všimnúť filozofov, ktorí obnovujú myšlienku, že samo o sebe nie je nič dobré alebo zlé. V 18. storočí vystupuje osvietenický filozof David Hume (niekedy označovaný za otca moderného relativizmu), ktorý zdôrazňuje rozlišovanie medzi *vecami*

---

kazy ľudského chovania“, ktorých zachovávaním má byť popísaná existencia zaistená v čo najväčšom rozsahu pre celé ľudstvo; a nie len pre ľudstvo, ale pokiaľ to povaha vecí dovolí, pre všetko citiace stvorenie.“ MILL, J. S.: *Utilitarizmus*. Praha : Vyšehrad, 2011, s. 52-53, ISBN 978-80-7429-140-1.

¹¹ Kantov model takisto zohľadňuje následok porušenia morálneho imperatívu. Je ním znefunkčenie spoločenskej zmluvy. Rozdiel medzi morálnym absolutizmom a proporcionalizmom teda možno spočíva skôr v otázke, či existuje konflikt medzi morálnymi imperatívmi, alebo nie. Pre Kanta akoby neexistoval, preto požaduje bezvýimochné dodržiavanie morálnych kategorických imperatífov, pre proporcionalistov existuje, preto tvrdia, že je potrebné voliť v prospech dôležitejšej morálnej povinnosti, resp. väčšieho dobra či menšieho zla. Tu však možno namietnuť, že Kant v podstate tiež vychádza z požiadavky väčšieho dobra – je ňou požiadavka zachovania spoločenskej zmluvy, ktorá je zárukou najväčšieho dobra. Rozdiely medzi jednotlivými morálno-objektivistickými smermi teda v abstraktnej rovine nemusia byť až také jednoznačné resp. Kant možno v skutočnosti nepatrí medzi morálnych absolutistov. To je však pohľad teoretický, z praktického hľadiska sa požiadavky Kanta a napr. Johna Stuarta Milla jednoznačne líšia (napríklad v už spomutej otázke klamstva v prospech záchranu života).

faktu a vecami hodnôt. Podľa jeho názoru sú morálne sudy *vecou hodnôt*, pretože nevychádzajú z overiteľných faktov obsiahnutých v pozorovateľnom svete, ale len z našich emócií a pocitov.¹² Stretáme sa teda s myšlienkou, že „nerest' a cnosť (...) môžu byť prirovnané k zvykom, farbám, teplu a chladu, čo nie sú kvality v objekte ale vnemy v mysli.“
Možno uzavrieť, že ,keď prehlásite nejaký čin alebo charakter za nerestný, nemienite tým nič iného, než že z us pôsobenia svojej povahy ich považujete za odsúdeniahodné.“¹³
 Daniela Tinková k novovekému relativistickému mysleniu uvádza, že „relativity hodnotových vzorcov si boli (...) vedomí už niektorí osvietenici, ktorí si zdôrazňovali kultúrnu a historickú podmienenosť definície dobra a zla, chovania prijateľného či zločinného. Narazili tak na limity osvietenských snáh o presadenie univerzálneho systému a prekonalí tak jeden z ďalších ideálov svojej optimistickej doby. ‚Pojmy nerest' a cnosť, dobrý občan a zločinec menia v priebehu storočí svoj význam,‘ napísal už Beccaria. Tento prístup zdôrazňujúci relativitu všetkých hodnôt našiel svojho dovršiteľa v markízovi de Sade. Na sklonku „storočia rozumu“, nazajtra po skončení najdynamickejšej fázy Revolúcie, ktorá veľmi zreteľne manifestovala relativitu kritéria, kto je zločinec, prehlásil Sade ústami jednej zo svojich postáv v období direktória: ‚Neexistuje žiadny čin (...) ktorý by bol skutočne zločinný, ani taký, ktorý by sme mohli nazvať cnosťou. Všetko závisí od našich mravov a klímy, v ktorej žijeme. To, čo nazývame zločinom tu, je cnosťou pár míľ na juh, a cnosti z opačnej poglobule môžu byť zločinmi pre nás.“¹⁴

Rozmach poznania jednotlivých kultúr v 19. a 20. storočí prispel k ďalšiemu šíreniu morálneho relativizmu. V tomto období je objektívnosť morálnych hodnôt spochybňovaná nielen filozofmi ale aj zástupcami iných sociálnych vied. Do popredia sa dostáva antropológia, ktorá podporuje myšlienku, že morálka v skutočnosti neexistuje; existujú len zvyky a obyčaje. Prijíma sa téza, že úlohou antropológa je skúmať len tieto zvyky, pričom im nemôže prisudzovať žiadnu objektívnu kvalitu ani ich v tomto zmysle porovnávať.¹⁵

¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Moral_relativism, dostupné dňa 31. 1. 2012. Hume okrem toho poznamenáva: „Veľká výhoda matematických vied oproti morálnym spočíva v tom, že idey vied matematických ako zmyslov sú vždy jasné a určité, najmenšia odlišnosť medzi nimi je okamžite postrehnuteľná a tie isté výrazy sa stále používajú na vyjadrenie tých istých ideí bez viacznačnosti alebo zmeny. Nikdy si nezameníme ovál s kruhom ani hyperbolu s elipsou. Rovnoramenný trojuholník delia od rôznostranného presnejšie hranice než nerest' od cnosti a správne od nesprávneho. Keď v geometrii definujeme nejaký výraz, myseľ sama od seba ľahko dosadzuje vo všetkých prípadoch definíciu za definovaný výraz; dokonca aj vtedy, keď nie je použitá žiadna definícia, stačí na pevné a jasné uchopenie predmetu to, že je sám predložený zmyslom. Avšak jemnejšie pocity mysle, myšlienkové pochody, rozmanité hnutia vášni, aj keď samy osebe vecne rôzne, nám ľahko unikajú, keď ich odkrývame reflexiou.“ HUME, D.: *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha : Svoboda, 1996, s. 93-94. ISBN 80-205-0521-0. V záujme poctivosti však treba tiež podotknúť, že kontext, v ktorom Hume tieto myšlienky vyriekol, nie je venovaný otázke morálneho relativizmu. Hume v ňom navyše prichádza k záveru, že matematické vedy sú na tom z hľadiska nárokov na myslenie v konečnom dôsledku približne rovnako ako vedy morálne. Morálne pojmy sú síce nejasné alebo vágne, no na rozdiel od jasných matematických pojmov sa vyskytujú v kratších a omnoho jednoduchších tézach, zatiaľ čo matematické konštrukcie sa vyznačujú veľkou zložitosťou.

¹³ Citované podľa SCRUTON, R.: *Krátké dějiny novověké filosofie*. Brno : Barrister & Principal, 1999, s. 148. ISBN 80-85947-29-3.

¹⁴ TINKOVÁ, D.: *Hřích, zločin, šilenství v čase odkouzlování světa*. Praha : Argo, 2004, s. 142. ISBN 80-7203-565-7.

¹⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Moral_relativism, dostupné 31. 1. 2012.

Morálni objektivisti však prichádzajú s apológiou a tvrdia, že zástancovia morálneho relativizmu, ktorí všetko podmieňujú kultúrou jednotlivých spoločností, si dostatočne neuvedomujú závažnosť javov ako *holokaust*, *stalinizmus*, *apartheid*, *genocída*, *nespravodlivé vojny*, *otroctvo*, *terorizmus* a pod. Tieto fenomény predsa pre nich musia znamenať závažný osobný aj politický problém, ak na nich nemá byť nič objektívne zlého.

Osobná rovina tohto problému spočíva v tvrdení, že pokiaľ niekto odmieta existenciu objektívnych morálnych hodnôt, podkopáva tým možnosť domáhať sa ochrany svojho vlastného života, zdravia či majetku. Ak je totiž morálny relativista intelektuálne poctivý, nemá žiadne objektívne právo požadovať, aby bol rešpektovaný jeho život, zdravie či majetok jedincami pochádzajúcimi zo spoločností s kultúrne determinovanými systémami hodnôt, ktoré nepovažujú určité materiálne či fyzické ublíženie druhým za zlé. Veď práve tak, ako nedokáže označiť holokaust za objektívne morálne zlý, nemôže dokázať odsúdiť ukončenie svojho vlastného života tými, ktorí majú iný morálny systém než on.

Politická rovina daného problému spočíva v neschopnosti a neoprávnenosti posudzovania a zasahovania morálneho relativistu do kultúr s inými morálnymi systémami, pretože tým by dával najavo potrebu objektívnej morálky. Politický problém tohto druhu vôbec nemusí mať medzinárodnú povahu. Nemusí sa tu jednať o intervenciu do niektorej z krajín tretieho sveta, v ktorej sú porušované základné ľudské práva a slobody (čo je sám osebe stále sporný zákrok z hľadiska medzinárodného práva). Táto rovina môže byť v dnešnom globalizovanom a multikultúrnom svete pokojne vnútroštátna. Objavuje sa nemalé množstvo problémov morálneho charakteru, na posudzovanie ktorých uplatňujú jednotlivé sociálne skupiny rozdielne hodnotové systémy. Predstavme si legislatívca, ktorý má rozhodnúť o schválení zákona o netrestnosti (legalizácii) vrážd zo cti spáchaných v rámci moslimskej komunity žijúcej v nejakom Európskom štáte alebo o povolení ženskej obriezky či detskej práce.¹⁶ Pokiaľ tento poslanec chápe svoje hodnotenie predloženého legislatívneho návrhu ako morálne objektívne, bude mať v prípade nesúhlasu s týmto návrhom k dispozícii morálne zdôvodnenie. Odmietne teda legislatívny návrh podporiť z dôvodu, že nie je morálne správny. Pokiaľ však bude presvedčený, že objektívne morálne hodnoty neexistujú, tak v prípade nesúhlasu s predloženým návrhom bude musieť pripustiť, že pri jeho presadzovaní či zablokovaní ide vlastne o princíp sily. Z tohto pohľadu totiž ani jeden z rozchádzajúcich sa názorov nemá nárok na správnosť, ani jeden nie je morálne lepší než druhý. Relativista bude svoj názor presadzovať z jediného dôvodu – preto, lebo mu nejakým spôsobom subjektívne vyhovuje. Jeho zdôvodnenie teda môže byť napríklad *estetické* (otázka príťažlivosti) alebo *ekonomické* (otázka výhodnosti), avšak nie *morálne*.

Principiálne možný rozdiel medzi *ekonomickým* a *morálnym* prístupom zrejme vysvetľovať netreba (to, že na niečom získam, predsa ešte neznamená, že som konal morálne). Otázkou však je, či existuje rozdiel medzi *morálnymi* a *estetickými* súdmi, či morálka nie je púhym odrazom ľudských sympatií. Na existenciu takéhoto rozdielu

---

¹⁶ Uvedomujem si, že sú to extrémne prípady (obmedzené aj medzinárodnými dohovormi), v teoretickej rovine si ich však napriek tomu dovoľím použiť.

objektivistu niekedy poukazujú argumentom *samoevidentnosťou*. Tento argument tvrdí, že existuje určité apriórne poznanie prístupné *intuíciou*. Každý zdravý človek má z tohto pohľadu vrodeneé poznanie, že svojvoľné zabíjanie ľudí, zneužívanie detí, okrádanie dôchodcov, týranie zvierat či ponižovanie slabších, sú zlé, zatiaľ, čo každý zdravý človek apriórne nepovažuje špenát za chutný alebo Škodu Yeti za elegantné auto. Veľmi ilustratívne to bolo vyjadrené v českom filme *Tankový prapor: Ideálna súdružka môže mať rôzne fyzikálne vlastnosti, podľa vkusu každého súdruha*. Morálne cítenie je teda z tohto pohľadu považované za samoevidentné. Relativisti sa však domnievajú, že kultúrni antropológovia svojimi výskumami poukazujú na opačný záver – žiadne apriórne morálne poznanie neexistuje. Ak by existovalo, morálne systémy rôznych kultúr by sa zásadne nelíšili. Iným slovom, keďže rôzne kultúry dávajú rôznu odpoveď na otázku, čo je správne, nemožno hovoriť o žiadnej vrodenej morálnej intuícii. To ich vedie opäť k záveru, že žiadna správna odpoveď ne otázku či X je dobré alebo zlé, neexistuje.

Možno však z existencie nesúhlasu o určitej skutočnosti usudzovať na neexistenciu tejto skutočnosti? Predstavme si, že dvaja ľudia žijúci v dávnej dobe sa nevedia dohodnúť na tom, či je zem guľatá alebo plochá. Doba, v ktorej žijú neponúka možnosti na dostatočné vedecké overenie jedného či druhého tvrdenia. Vyplýva z absencie všeobecného súhlasu o tvare našej planéty a z absencie jednoznačného dôkazu, ktorý by spor vyriešil, že zem nie je guľatá? Z nesúhlasu nemožno v žiadnom prípade usudzovať, že zem nie je guľatá a už vôbec nemožno usudzovať, že zem nemá žiaden tvar. Na druhej strane, v prípade preukazovania existencie určitej skutočnosti pochopiteľne nemožno ignorovať otázku, koho má zaťažovať dôkazné bremeno. Pokiaľ bude niekto tvrdiť, že v Dunaji žije vodník, bude rozumné žiadať od neho, aby túto skutočnosť preukázal. Priemerne vzdelaný človek uplatní takúto rozumnosť. Rozumnosť tohto typu je však (len) rozumnosťou praktickou, takou, ktorá ešte nezaručuje objektívne poznanie. Skutočná realita totiž môže byť nášmu poznaniu skrytá. Dnes vieme, že v dávnej dobe mal pravdu ten človek, ktorý tvrdil, že zem je guľatá, hoci takéto tvrdenie nevedel s konečnou platnosťou dokázať. Realita teda môže presahovať schopnosti praktickej rozumnosti. Tu morálny relativista pripomenie druhú časť svojho tvrdenia, že ak by aj existovali objektívne morálne hodnoty, nikdy neprídeme na to, ktoré to sú.

Uvažujme v krátkosti aj nad touto alternatívou. Vezmime si napríklad normu: „Nikoho nesmieš usmrtiť!“ alebo normu: „Nevezmeš druhému jeho majetok!“ či: „Nebudeš druhého urážať!“ Možno povedať, že tieto normy sú vcelku univerzálne – nájdeme ich zrejme vo všetkých kultúrach. Univerzálne interpretované však budú len v jednej jedinej situácii, a to vtedy, keď pôjde o *bezdôvodný* zásah do života, majetku či cti druhého. Zabitie, odňatie majetku či urážanie bude univerzálne uznané za zakázané, vtedy a len vtedy, keď bude absentovať *akýkoľvek* dôvod pre takýto čin. V hodnotení jednotlivých okolností takýchto činov (teda ich dôvodov a spôsobov ich vykonania) sa už univerzálna zhoda nedosiahne (spomínané vraždy zo cti, znárodňovanie majetku či rozdielne dôvody preukazovania úcty a hnevu v jednotlivých kultúrach).

Otázkou teda v konečnom dôsledku je:

1. či existencia univerzálnych noriem takéhoto všeobecného charakteru je dostatočným argumentom na odmietnutie morálneho relativizmu, resp.

2. či nájdeme aj nejaké konkrétnejšie normy, ktoré sú vo väčšine kultúr zachovávané, pričom kultúry, v ktorých sú tieto normy porušované možno dôvodne označiť za deformované.

ĎALŠIE ÚVAHY

Zodpovedanie uvedených otázok ponechám na etikov a antropológov (prípadne tiež historikov alebo teológov). Podľa môjho názoru je v každom prípade hodná pozornosti Hookerova myšlienka, ktorú uvádza John Locke vo svojom *Druhom pojednaní o vláde*, podľa ktorej „*rovnaká prirodzená pohnútko priviedla ľudí k poznaniu, že je ich povinnosťou nemej milovať iných než samých seba, pretože vidia, že tie veci, ktoré sú rovnaké, musia nutne všetky mať jedno meradlo.*“¹⁷ Projekcia seba samého do situácie druhého je, domnievam sa, v mnohých situáciách celkom zjavnou a hlasno volajúcou požiadavkou pre praktické hodnotenie morálnosti konania. V dejinách sa vo viacerých kultúrach objavuje jej zdôrazňovanie v podobe *nerob druhému to, čo nechceš, aby robil tebe* resp. v Ježišovej pozitívnej podobe: „*Všetko, čo chcete, aby ľudia robili vám, robte aj vy im.*“¹⁸ Myslím si, že môžeme povedať, že požiadavka premietnutia seba samého do situácie druhého je predpokladom medziľudskej spravodlivosti. A takáto intuícia, zdá sa, stále funguje.¹⁹

Na začiatku som spomenul, že v súčasnosti sa v súvislosti s morálkou hovorí o morálnom relativizme. Myslím si však, že pravda o našom postmodernom myslení je iná. Podľa môjho názoru je v bežných predstavách súčasného človeka stále viac zakorenený *proporcionalizmus* než *morálny relativizmus*. Len málokto by na anketovú otázku, či si myslí, že mučenie maličkých detí je *zlé*, odpovedal, že sa to nedá povedať alebo, že nevie. Ak by sme aj túto otázku nepovažovali za smerodajnú (kvôli jej kvalitatívnej podobnosti či zhode s otázkou bezdôvodného usmrtenia, krádeže či urážania, ktoré som spomenul vyššie), domnievam sa, že pri položení akejkoľvek inej anketovej otázky by väčšina opýtaných odpovedala, že posúdenie daného postoja či činu síce závisí od okolností, no v rámci týchto okolností existuje objektívne správna a nesprávna morálna voľba.

PERSPEKTÍVY

V morálnom myslení vždy hralo nezanedbateľnú úlohu náboženstvo. Preto pri myšlienke na ďalší vývoj morálneho myslenia (a teraz nemám namysli len riešenie metaetických otázok²⁰) je vhodné všimnúť si postupný návrat náboženstva do verejného

¹⁷ LOCKE, J.: *Druhé pojednaní o vládě*. Praha : Svoboda, 1992, s. 31. ISBN 80-205-0222-X.

¹⁸ Evanjelium podľa Matúša 7:12, In *Biblia – Slovenský ekumenický preklad*. 2. opravené vydanie. Nová zmluva. Bratislava : Slovenská biblická spoločnosť, 2011, s. 11. ISBN 978-8085486-59-9.

¹⁹ Tugendhat uvádza, že „*akokoľvek rozdielne môžu byť rôzne morálne koncepty čo do obsahových určení, vo vzťahu k zlatému pravidlu sa prekrývajú*“. TUGENDHAT, E.: *Přednášky o etice*. Praha : Oikomenh, 2004, s. 62. ISBN 80-7298/086/6.

²⁰ Metaetickými otázkami sú otázky o objektivite a relativite morálnych hodnôt, o ich spoznatelnosti či o podstate morálnych výrokov.

života. Václav Bělohradský a Jürgen Habermas dnes hovoria o tzv. *postsekulárnej spoločnosti*, ktorá hľadá pevný bod – svoju identitu.²¹ Pripravené poskytnúť ho je práve náboženstvo. Obdobie kríz, ktorým prechádzame môže tomuto procesu napomôcť. Konsolidácia stagnujúcej civilizácie si môže skôr či neskôr vyžadovať vytvorenie globálneho modelu, ktorý sa nezaobíde bez vhodného morálneho systému, ktorý v sebe ponešie aj náboženské prvky. V danom kontexte je zaujímavým napríklad pastiersky list pápeža Benedikta XVI. *Caritas in Veritate* z 29. júna 2009, podľa ktorého „pre zvládnutie globálnej ekonomiky, pre oživenie ekonomík zasiahnutých hospodárskou krízou, pre vyhnutie sa zhoršeniu súčasnej krízy a väčším nerovnováham, ktoré by následne nastali, pre zabezpečenie integrálneho a včasného odzbrojenia, potravy, bezpečnosti a mieru, pre zaručenie ochrany životného prostredia a reguláciu migrácie – pre všetko toto je tu naliehavá potreba skutočnej svetovej politickej autority,“ pričom podľa jeho slov „celistvý rozvoj národov a medzinárodnej spolupráce (...) si vyžaduje vybudovanie spoločenského poriadku, ktorý bude napokon zodpovedať morálnemu poriadku, vzájomnému prepojeniu morálnych a spoločenských sfér (...).“²² Pápež má zrejme konkrétnu predstavu o tomto morálnom poriadku (ako sám uvádza „*the moral order*“). Inú alternatívu dnes predstavuje iniciatíva *sekularistov*, ktorí sa usilujú o čo najväčšiu mieru odluky verejnej sféry a náboženstva, ktorú chápu ako nevyhnutný predpoklad všeobecného dobra. V civilizovanom svete v súčasnosti existuje medzináboženský a medzikultúrny dialóg, ktorý je vďaka internetu pomerne ľahko sledovateľný a človek si môže sám robiť obraz o možných perspektívach ďalšieho vývoja. Otázka, akým smerom sa bude naša civilizácia uberať, do akej miery sa kultúrna výmena prehĺbi a do akej sa obmedzí, je samozrejme otvorená. Vzhľadom na súčasnú prepojenosť sveta je možné, že odpoveď na ňu prinesie nie až tak vzdialená budúcnosť.

Záverom možno zhrnúť, že morálny objektivismus ako metaetický koncept sa z nášho myslenia dosiaľ nevytratil a zrejme sa ani tak ľahko nevytratí. Ostáva želať si, aby sa z neho nevytratila ani dôslednosť, čestnosť voči vlastnému svedomiu a tiež, čo najväčšia miera tolerancie. Som presvedčený, že tieto imperatívy platia bez ohľadu na akýkoľvek kultúrny či civilizačný vývoj.

Použitá literatúra

- ANZENBACHER, A.: *Úvod do etiky*. Praha : Zvon, 1994. 292 s. ISBN 80-7113-111-3
Biblia – Slovenský ekumenický preklad. 2. opravené vydanie. Nová zmluva. Bratislava : Slovenská biblická spoločnosť, 2011. 1212 s. ISBN 978-8085486-59-9.
ČIPKÁR, J.: *Etika, právo a environment*. Košice : PF UPJŠ v Košiciach, 2001. 182 s. ISBN 80-7097-456-7
HUME, D.: *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha : Svoboda, 1996. 236 s. ISBN 80-205-0521-0

²¹ Napríklad <http://www.signandsight.com/features/1714.html>, dostupné dňa 7. 2. 2012;
<http://www.novinky.cz/kultura/salon/196992-vaclav-belohradsky-postsekularni-spolecnost-i.html>, dostupné dňa 7. 2. 2012.
²² http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate_en.html, dostupné dňa 11. 11. 2009.

- LOCKE, J.: *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0222-X
- MILL, J. S.: *Utilitarismus*. Praha : Vyšehrad, 2011. 182 s. ISBN 978-80-7429-140-1
- SCRUTON, R.: *Krátké dějiny novověké filosofie*. Brno : Barrister & Principal, 1999. ISBN 80-85947-29-3
- RICKEN, F.: *Obecná etika*. Praha : Oikomenh, 1995. 165 s.
- TINKOVÁ, D.: *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Praha : Argo, 2004. 407 s. ISBN 80-7203-565-7
- TUGENDHAT, E.: *Přednášky o etice*. Praha : Oikomenh, 2004. 311 s. ISBN 80-7298/086/6
- ŽILÍNEK, M.: *Étos a utváranie mravnej identity osobnosti*. Bratislava : Iris, 1997. 232 s. ISBN 80-88778-60-3
- <http://bgillette.com/wp-content/uploads/2011/01/KANTsupposedRightToLie.pdf>, dostupné dňa 27. 1. 2012
- <http://www.novinky.cz/kultura/salon/196992-vaclav-belohradsky-postsekularni-spolecnost-i.html>, dostupné dňa 7. 2. 2012
- http://www.philosophybasics.com/branch_moral_absolutism.html, dostupné dňa 27. 1. 2012
- http://psychology.wikia.com/wiki/Moral_absolutism, dostupné dňa 7. 2. 2012
- <http://www.signandsight.com/features/1714.html>, dostupné dňa 7. 2. 2012
- http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate_en.html, dostupné dňa 11. 11. 2009
- http://en.wikipedia.org/wiki/Moral_relativism, dostupné dňa 31. 1. 2012
- http://en.wikipedia.org/wiki/Graded_absolutism, dostupné dňa 1. 2. 2012

Súhrn

Autor v tomto príspevku uvažuje o podstate morálnych hodnôt z pohľadu morálneho objektivismu a morálneho relativizmu. Zaoberá sa niektorými argumentmi oboch smerov a v krátkosti naznačuje doterajšie odzrkadlenie týchto prístupov. V závere sa dotýka otázky ďalšieho vývoja morálneho myslenia.

Zusammenfassung

Im Beitrag befasst sich der Verfasser mit dem Wesen der moralischen Werte aus der Sicht des moralischen Objektivismus und moralischen Relativismus und mit einigen Argumenten beider Richtungen. Außerdem weist er auf deren bisherige Widerspiegelung kurz auf. Schließlich berührt er die Frage einer weiteren Entwicklung des moralischen Denkens.

Summary

In this paper the author contemplates on nature of moral values. He does so from the prospective of moral objectivism and moral relativism, weighing up some of the arguments of both sides while briefly pointing out to existing reflections of those attitudes. Finally, he considers the question of further development of moral thinking.

ZBORNÍK
PRÁVNICKEJ FAKULTY

ACTA FACULTATIS IURIDICAE UC XXX

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK
ako účelovú publikáciu pre PraF UK

Redakcia: Jordana Burianová
Technická redaktorka: Alena Zvěřinová

Vytlačilo Polygrafické stredisko UK v Bratislave

ISBN 978-80-223-3282-8

